

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

Частина 2

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:

Пашко П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Краєвський В. М., д.е.н.

Кужелєв М. О., д.е.н.

Шевчук С. В., д.е.н.

Суліма Є. М., д.філос.н., член-кореспондент НАПНУ

Горбовий А. Ю., д.т.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У серії «Випускникам УДФСУ» вийшли друком:

2017

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

У серії «Наукові роботи студентів УДФСУ» вийшли друком:

2018

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2019

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2020

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ спеціальної
фізичної і бойової підготовки та реабілітації»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

*Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р.
серії «Випускникам УДФСУ»*

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

У трьох частинах

Частина 2

**Ірпінь
2020**

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

*Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
(протокол № 12 від 10 листопада 2020 року)*

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України : у 3-х ч. Ч. 2. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 228 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ», т. 24).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.

Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© Факультет підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції, 2020
© Університет ДФС України, 2020

ЗМІСТ

ПММФз-19-1

Бурч Ярослав Михайлович

Фінансові розслідування в Україні на сучасному етапі:
проблеми реформування..... 8

Гирич Віктор Юрійович

Особливості початкового етапу досудового розслідування
злочинів проти бюджетної системи..... 16

Григор'єв Сергій Олексійович

Психологічні основи проведення допиту 21

Дзигун Микита В'ячеславович

Криміналістична характеристика та початковий етап
розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами 25

Дуднік Ангеліна Олександрівна

Методика експертного дослідження: поняття, види та недоліки..... 30

Костянецький Денис Володимирович

Найбільш характерні сліди правопорушень, виявлених
під час фінансових розслідувань 34

Куценко Єгор Ігорович

Проблеми розслідування злочинів у сфері грального бізнесу..... 38

Левицька Вікторія Русланівна

Досудове розслідування кримінальних правопорушень
проти засад добросовісної конкуренції..... 43

Лепський Назар Станіславович

Форми використання спеціальних знань під час розслідування
злочинів проти системи оподаткування і системи
загальнообов'язкового державного соціального страхування..... 49

Мухін Олександр Анатолійович

Розслідування кримінальних правопорушень проти
порядку переміщення предметів через митний контроль 56

Навроцький Юрій Олексійович

Форми взаємодії митних та правоохоронних органів.....61

Плугатаренко Дмитро Борисович

Юридичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій.....65

Романюк Ганна Романівна

Щодо питання проведення слідчих (розшукових) дій
під час розслідування незаконного збирання та
розголошення комерційної таємниці 70

Симоненко Степан Валентинович

Типові слідчі ситуації під час розслідування
кримінальних банкрутств.....74

Цьока Василь Васильович

Кримінально-правова характеристика незаконних дій
з документами на переказ, платіжними картками та
іншими засобами доступу до банківських рахунків,
обладнанням для їх виготовлення.....79

Чигринець Максим Володимирович

Способи нейтралізації протидії розслідуванню
кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу
тютюну та тютюнових виробів.....84

Чирва Світлана Сергіївна

Аналіз ознак складу злочину, передбаченого
ст. 206-2 КК України 89

ПММКз-19-1**Баграй Яна Геннадіївна**

Аналіз поданих законопроектів щодо реалізації окремих
положень діяльності Бюро економічної безпеки України 94

Бондаренко Катерина Сергіївна

Перспективні вектори підвищення рівня безпеки
небанківського фінансового ринку..... 101

Борисов Антон Олександрович

Способи вчинення кримінальних правопорушень
з використанням банківських платіжних карток..... 108

Воєвода Інна Анатоліївна

Загрози корпоративній безпеці підприємств аграрного сектору..... 112

Дмитрук Юрій Св'ятославович

Окремі аспекти протидії корупції..... 116

Домбровська Ольга Сергіївна

Активізація злочинності у сфері банківської діяльності..... 121

Загубиналець Вікторія Іванівна

Правова регламентація та охорона комерційної таємниці..... 127

Зінчук Вікторія Миколаївна

Актуальні питання протидії корупції..... 131

Зуй Руслана Вікторівна

Використання криміналістичних методик
розслідування кримінальних правопорушень
під час внутрішніх службових розслідувань 137

Костик Ольга Вікторівна

Етапи формування системи інформаційної безпеки
банківських установ 146

Курінська Марія Миколаївна

Специфіка корпоративного захоплення 151

Недбайло Віталіна Вікторівна

Причини та фактори, що впливають на криміногенну
ситуацію у сфері електронних платіжних засобів і систем 155

Нехоца Діана Василівна

Сутність корпоративної безпеки охоронних підприємств 161

Новошинський Євген Юрійович

Сутність корпоративної безпеки фінансових установ
недержавного сектору економіки.....165

Пономаренко Ірина Василівна

Інформаційна безпека як складова
економічної безпеки підприємства 170

Семенюк Яна Олегівна

Окремі аспекти взаємодії оперативних підрозділів
правоохоронних органів із службами безпеки небанківських
фінансових установ з метою попередження правопорушень.....176

Сонько Інна Володимирівна

Найпоширеніші види злочинів у сфері банківської діяльності.....181

Соловійова Анастасія Костянтинівна

Поняття та види загроз інформаційної безпеки.....187

Талько Андрій Володимирович

Правові засади корпоративної безпеки підприємства 192

Тарасенко Максим Вікторович

Заходи служби корпоративної безпеки підприємства
щодо блокування внутрішніх і зовнішніх джерел шахрайства.....197

Тимчук Владислав Богданович

Кримінологічні заходи запобігання шахрайству,
шантажу, провокаціям та іншим неправомірним акціям
щодо персоналу фінансової установи 203

Фляджинська Ольга Володимирівна

Виникнення і розвиток корупції в Україні.
Корупціогенні фактори 208

Чімпой Денис В'ячеславович

Теоретичні основи сутності економічних злочинів 213

Шелевер Микола Миколайович

Спеціальні знання та специфіка залучення спеціаліста,
експерта під час розслідування незаконних дій
з документами на переказ, платіжними картами та
іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку 217

Шулежко Альона Володимирівна

Позитивний досвід країн Європейського Союзу
у забезпеченні безпеки підприємства 222

ПММФз-19-1

Бурч Ярослав Михайлович,

студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,

к.ю.н., доцент кафедри

фінансових розслідувань

ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ

Потрібно визнати, що станом на сьогодні сучасна система фінансових розслідувань в Україні еволюційно перебуває в процесі реформування, й має певні складнощі у своєму розвитку. Адже одним із першочергових завдань сьогодні є, і залишається в найближчому майбутньому, процес євроінтеграції України. Тому питання ефективної імплементації вивчають найдосвідчені науковці й практики з державного управління, економіки, фінансів, права, інформаційних технологій, інших галузей. Однак, не дивлячись на всі зусилля, поки що, в цілому немає позитивних результатів щодо вирішення поставлених завдань, оскільки основною проблемою в цьому контексті залишається успішна адаптація всіх сфер діяльності України у ході процесу інтеграції до європейських стандартів. Додаткового ускладнює цей процес постійно змінне навколишнє середовище, що пов'язане з багатьма факторами (тривалі кризові явища в економіці, проведення анти-терористичної операції, погіршення економічних взаємовідносин з Росією тощо) [1]. Також, враховуючи нещодавні політичні події в Білорусі, зокрема перебіг виборчої кампанії, важко прогнозувати як будуть розвиватися у майбутньому міждержавні відносини ще з однією країною-сусідом, з якою Україна має важливу економічну співпрацю.

Ефективна протидія злочинам у фінансовому секторі можлива лише шляхом об'єднання політичних і правових зусиль держав. Пріоритетним напрямом входження України до регіональної та глобальної системи протидії злочинам у фінансовому секторі є вектор європейського співробітництва, і передусім у межах європейських регіональних організацій [2].

Слід погодитися, що розвиток сучасної системи фінансових розслідувань не може бути ефективним без урахування найкращих світових практик і розробок у цьому напрямі [3]. Сучасні інституційні перетворення в Україні мають європейський вектор, а тому джерелом визначення новітніх форм і методів боротьби з правопорушеннями у сфері оподаткування, бюджетній та митній сферах, організації правоохоронної діяльності є саме світовий досвід. Отже, для розуміння сутності категорії «фінансові розслідування» та можливості її використання у вітчизняній практиці доцільно ретельно вивчати досвід країн, у яких боротьба з економічною злочинністю в умовах ринкової економіки має більшу історію, правоохоронні органи набули відповідного досвіду, а також активного розвитку набули недержавні інструменти протидії злочинній діяльності, зокрема у фінансовій сфері.

Фінансове розслідування – це вивчення фінансової звітності та відслідковування фінансових операцій, що спрямоване на виявлення фінансових порушень та злочинів. Фінансові злочини тлумачать як узагальнене поняття, що поширюється на різноманітні види незаконних дій, пов'язаних з отриманням, використанням і розподілом фінансових ресурсів, а саме: підроблення цінних паперів і грошей, відмивання коштів, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо [4].

Накопичений в Європі досвід забезпечення фінансової безпеки держави засвідчує, що в Україні повинен бути створений єдиний центральний орган виконавчої влади, відповідальний за профілактику і розслідування всіх видів фінансових правопорушень і здійснення фінансового контролю. Необхідною постає імплементація у вітчизняне законодавство європейської моделі органів, що поєднують в собі контрольно-ревізійні функції та функції досудового розслідування у сфері запобігання та протидії фінансовим правопорушенням.

Таким чином, основне завдання проєвропейських реформ полягає в зменшенні обсягів тіньової економіки, запобіганні відмиванню коштів, контрабанді та корупції з приведенням їх до мінімального, економічно безпечногорівня. Водночас неодноразово одним із заходів щодо розв'язання цього питання поставало питання демілітаризації податкової міліції та створення на її засадах (у т.ч. підрозділів МВС України і СБУ) Служби фінансових розслідувань (СФР). Створення такої служби – це стратегічний крок для поліпшення бізнес-клімату, залучення інвестицій та подальшого розвитку економіки України. Але створення цього органу відбувається уже роками й досить складно. Отже, постфактум такий.

Поява ще в березні 2013 р.у ЗМІ інформації про наміри влади створити СФР (фінансову поліцію), стала, без перебільшення, інформаційною «бомбою»тих днів. Але ініціатори проекту одержали цілком прогнозовану негативну реакцію, головним об'єктом якої став екс-Президент В.Янукович. До того ж, потік виниклого негативу виявився несподівано таким потужним, що вже за два дні після "витоку" – 13.03.2013 р. з'явилося повідомлення прес-служби Кабміну про розпорядження екс-Прем'єр-міністра М.Азарова міністерствам і відомствам "не розглядати проект закону про створення Служби фінансових розслідувань" у зв'язку з тим, що він "не відповідає вимогам часу"[6].

Практично через рік, 25 березня 2014 р., уже екс-Прем'єр-міністр А.Яценюк доручив підготувати необхідні документи для створення СФР, яка замінила б податкову міліцію і включила б до себе підрозділи МВС та СБУ по боротьбі з економічними злочинами. "У країні має бути створено Службу фінансових розслідувань. Податкову міліцію повинно бути ліквідовано. Має бути один орган, який займається фінансовими порушеннями, а не хабарництвом і стягненням коштів із бізнесменів", – заявив тоді А.Яценюк, відкриваючи засідання КМУ 25.03.2014 р.[7].

Протягом 2014-2015 років екс-Прем'єр-міністр А.Яценюк неодноразово анонсував створення СФР та ліквідацію податкової міліції, однак практичних кроків за цим не послідувало. На початку вересня 2015 р.

У травні 2016 р. в Уряді знову заговорили про ліквідацію податкової міліції. Цього разу екс-Міністр фінансів О.Данилюк пообіцяв ліквідувати податкову міліцію найближчими місяцями. Тоді він вважав, що податкову міліцію можна ліквідувати найближчим часом: "Ми ліквідуємо податкову міліцію. У мене є практичний план, як це зробити, і це питання місяців, а не років, як булораніше. Автоматами гроші в бюджет не повернеш, тому потрібно відмовлятися від них і створювати аналітичний центр, який буде працювати "не з автоматом, а з інтелектом", – заявив О.Данилюк, виступаючи на форумі 24.05.2016 р.[10].

Як бачимо, питання назріло вже давно, оскільки Уряд ще з 2013 р. обговорює ліквідацію податкової міліції та створення СФР. Наприкінці 2016 р. народні депутати зробили підприємцям велику послугу: вносячи зміни до Податкового кодексу, Верховна Рада «випадково» ліквідувала податкову міліцію. Правда, згодом це назвали формальною помилкою, а сама податкова міліція продовжила функціонувати.

Уже напочатку 2018 р. в інтерв'ю виданню "Тиждень" колишній міністр фінансів О. Данилюк зазначив: «Це ще одне ключове питання, без якого реформа в принципі неможлива. Податкова міліція вже понадрієснує поза законом. Але так і не вдалося її повністю ліквідувати. Бо один зі скасованих урядом актів Мінфіну передбачав саме це. Тобто вона входить до складу ДФС, хоч її діяльність і не передбачена законом. Однак податкова міліція й далі працює, фінансується з державного бюджету. А працівники не вмотивовані, борозуміють, що врешті-решт цей орган ліквідується. І той процес треба завершити» [11].

Розмови про створення нового окремого органа досудового розслідування, який отримав би частину підслідності інших органів правопорядку, ведуться вже роками. Але в законопроекті, поданому народним депутатом України Д. Гетьманцевим, не було закладено норм, котрі б ліквідували підрозділи Нацполіції і СБУ, що наразі розслідують нерелевантні для них кейси. Зрештою, до БФР мали перейти повноваження щодо розслідування економічних злочинів, зокрема за 25 статтями Кримінального кодексу (статті 204, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210, 211, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК), а також до податкової підслідності – 5 статей (статті 192, 200, 216, 358, 366), а також до судового розслідування за статтею 222 КК, якщо розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в 1500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб на час вчинення злочину.

Загалом цей законопроект мав право на існування, але, на нашу думку, потребував доопрацювання щодо ключових проблем. В результаті законопроект № 1208-2 про Бюро фінансових розслідувань, який передбачав ліквідацію податкової міліції, був прийнятий у першому читанні в жовтні 2019 р., а вже 17.01.2020 р. Верховна Рада України його відхилила.

Водночас, інститут «податкової міліції» очікують зміни. Адже, ще 13.05.2020 р. в.о. голови ДФС С. Солодченко заявив під час онлайн-зустрічі з представниками Європейської Бізнес Асоціації, що ДФС змінює не тільки назву, а й філософію роботи. «В мене є велике бажання змінити усталені роками підходи в роботі податкової міліції. Мовайде не тільки про зміну назви, а й про зміну філософії роботи», – зауважив керівник відомства. Державна фіскальна служба змінює свою назву та впроваджує нові методи роботи з бізнесом. За його словами,

сьогодні існує об'єктивна необхідність ініціювати перейменування ДФС у Службу податкових розслідувань, яка діятиме до створення принципово нового державного органу, що займатиметься боротьбою з фінансовими злочинами [12].

Також очільник ДФС підкреслив, що йому не байдужа думка підприємців з приводу змін, адже вони є рушійною силою процесу. «Мені цікава думка бізнесу стосовно необхідності таких змін. Це, насправді, вирішить багато проблемних питань, серед яких і позиціонування служби. Адже нас й досі плутають з ДПС (Державною податковою службою) або з ДМС (Державною митною службою), що створює додаткові ускладнення», – зазначив С. Солодченко. Такі пропозиції керівника ДФС підтримали учасники веб-конференції і зійшлись на думці, що основним завданням діяльності податкової міліції має залишатись боротьба з економічними правопорушеннями.

Нещодавно, 03.09.2020 р. народні депутати зробили чергову спробу щодо створення наступника податкової міліції, ухваливши законопроект «Про Бюро економічної безпеки України» в першому читанні (№3087-д від 02.07.2020 р.)

Служба фінансових розслідувань, Національне бюро фінансової безпеки, Бюро фінансових розслідувань – все це назви державного органу, який намагалися створити в Україні останні вісім років. Цього разу його назва – Бюро економічної безпеки. Але і цей законопроект має серйозні недоліки, на які звертають увагу експерти, профільні бізнес-асоціації. Ознайомившись із проектом, можна стверджувати, що він потребує ретельного доопрацювання, починаючи навіть із невдалої назви органу, оскільки не відображає зміст його діяльності. Також аббревіатура БЕБ асоціюється з БЕП – колишніми міліцейськими підрозділами боротьби з економічною злочинністю, добре відомими своєю "діяльністю" всім підприємцям у 1990-2000-х р.р. [13]. Тому, пропонується назвати службою (чи бюро) фінансових розслідувань. За словами координатора податкового комітету Європейської бізнес асоціації Н.Артемчук: "положеннями проекту Закону №3087-д пропонується внести зміни до ряду законів, замінивши словосполучення "податкова міліція" на "Бюро економічної безпеки України", що призведе просто до зміни назви органу".

Також серед недоліків ідея переведення на службу до нового бюро колишніх працівників податкової міліції без проведення перевірки на

добročесність. "Обурює велика чисельність штату нового правоохоронного органу, наділеного правами використання спеціальних засобів, у тому числі, вогнепальної зброї працівниками БЕБ, які мають спеціальні звання. Це може бути використано з метою тиску на бізнес та продовження сумнозвісних традицій з "маски-шоу", – додають ЄБА [14].

Також є спірним питання щодо створення бюро та персоналу. На думку експертів, створювати зазначений орган та призначати керівника, який до речі повинен обиратися за конкурсом, має Уряд. Це впливає з повноважень та завдань згідно Закону України "Про Кабінет Міністрів України", а також враховує висновки Конституційного Суду України щодо призначення директора НАБУ. Набір персоналу за принципом проведення конкурсів на інші посади в законопроекті не прописано. Цю місію покладено на очільника новоствореного органу, що з огляду на політичну заангажованість при призначенні містить певні ризики створення репресивного правоохоронного органу. На нашу думку, всіх працівників органу фінансових розслідувань також доцільно приймати на роботу за конкурсом. Стосовно кількості штату в 4 тис. осіб питання теж дискусійне.

Водночас у проекті не передбачено критерії ефективності роботи органу фінансових розслідувань. Не вказано, що вважається успішним діяльністю бюро. Є лише показники, за якими орган повинен звітувати, але відсутня система оцінювання та порівняння. Це не повинен бути лише кількісний показник – як кількість зареєстрованих проваджень. Мають бути і якісні показники: важливість і складність справ, а головне – розмір відшкодованих збитків.

Довготривала історія зі створення наступника податкової міліції породила різні концепції нового органу, законопроектита погляди до його повноважень. Теоретично всі можна умовно об'єднати в дві групи: 1) ті, що пропонують залишити у новоствореному органі такі ж самі силові функції, що й у податкової міліції та 2) ті, які пропонують перетворити новий орган на переважно аналітичну службу.

За поглядом другої групи до наступника податкової міліції пропонується залишити силові функції, створивши ще один правоохоронний силовий орган, який у своїй роботі зможе користуватися й вогнепальною зброєю. На цьому свого часу наполягала колишня Голова податкового комітету ВРУ Н. Южаніна і саме цю концепцію взяли за основу депутатів вже нового скликання ВРУ. Однак плутанина з поглядами та концепціями щодо наступника податкової міліції може мати

не лише ідеологічні, але й цілком матеріальні наслідки, оскільки в бюджеті на 2020 р. ВРУ не передбачила грошей на Бюро економічної безпеки, зате виділила 650 млн. грн. на Бюро фінансових розслідувань. На нашу думку, ці кошти доцільно було б використати, уже після остаточного прийняття законопроекту, на проведення конкурсів директора БЕБу та набір детективів. Але в законопроекті запропоновано профінансувати створення бюро з тих грошей, які виділені на роботу ДФС, а це – приблизно 1 млрд. грн. у 2020 р.

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що врахування пропозицій й усунення згаданих недоліків під час остаточного прийняття проекту закону, на нашу думку, допоможе створити потужний аналітичний орган, який боротиметься з економічними злочинами у сфері публічних фінансів, здійснюючи ефективних фінансові розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козьмук Н.І. Імплементация європейських стандартів функціонування фінансової системи в умовах інтеграції України у європейський простір/ Н.І.Козьмук // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. – 2015. – Т.20, Вип. 1 (2). – С. 175–178.

2. Бисага К.В. Нормативно-правове регулювання в Європейському Союзі протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення (наднаціональний рівень)// Вісник НАДУ при Президентові України. – 2016. – №3. – С. 35–42.

3. Продан М. Сучасна система фінансових розслідувань має враховувати найкращі світові практики [Електронний ресурс]/ М. Продан. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/296965.html>. – Назва з екрана.

4. Лепський С.І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності / С.І.Лепський // Право і суспільство. – 2014. – №2. – С. 189–194.

5. Лепський С.І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань / С.І. Лепський// Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 251–257.

6. В. Пасочник «Фінансова поліція: неприхована загроза?», тижневик «Дзеркало тижня», 15.03.2013, вип. №10.
7. За матеріалами інформаційного агенства "Інтерфакс-Україна", тижневика «Дзеркало тижня», 25.03.2014 р.
8. За публікацією тижневика «Дзеркало тижня» «Уряд знову пообіцяв ліквідувати податкову міліцію», 06.09.2015 р.
9. Ю. Самаєва «Реформа податкової так і не зрушила з місця», тижневик «Дзеркало тижня», 30.08.2015р.
10. За публікацією інформаційного агенства "УНІАН", «Питання місяців, а не років: міністр фінансів обіцяє швидко ліквідувати податкову міліцію», 24.05.2016р.
11. Л. Шавалюк, «Олександр Данилюк: «Економіка не зможе розвиватися, доки ми не змінимо роль силових структур», видання «Тиждень», 23.02.2018 р. Матеріал друкованого видання № 8 (536) від 22 лютого 2018 р.
12. За публікацією інформаційного агенства "Інтерфакс-Україна", 13.05.2020 р.
13. Т.Острікова, С.Дубина, «Реформувати не можна залишати як є: де ставити кому», видання «Економічна правда», 01.10.2020 р.
14. Я.Вінокуров, «Хто замінить податкову міліцію і кому це потрібно» видання «Економічна правда», 11.09.2020 р.

Гирич Віктор Юрійович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Яцик Тетяна Петрівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

Багато науковців вважають, що успіх в процесі розслідування злочинів вчинених проти бюджетної системи, безпосередньо залежить від того, на скільки швидко після вчинення суспільно-небезпечного діяння будуть внесені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочнеться розслідування. Як зазначав, Р.С. Белкін: «успішність розслідування злочинів, залежить не тільки від методично правильного підходу до процесу розслідування, але й від оперативності дій, вміння організувати сили та засоби, якими володіють правоохоронні органи, які ведуть боротьбу зі злочинністю. Саме тому під час розробки криміналістичної методики повинні враховуватися можливості оперативних апаратів правоохоронних органів, експертних установ і громадських організацій, які можуть бути використані з метою розслідування злочинів» [1, с. 405]. У зв'язку з цим, на нашу думку, особливої актуальності й важливості набуває початковий етап досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи.

По суті, початковий етап досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи можна визначити, як певний період кримінального провадження, який починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, охоплює з'ясування важливих ознак та обставин злочину, за допомогою проведення необхідних організаційних заходів та процесуальних дій, слідчих (розшукових) дій, а закінчується накопиченням достатньої для оголошення про підозру доказової інформації або затриманням підозрюваної особи.

Враховуючи специфіку злочинів даної категорії, найбільш типовими джерелами інформації про ознаки вчинених злочинів проти бюджетної системи є: 1) повідомлення уповноваженого або контролюючого

органу про вчинення злочину проти бюджетної системи за результатами документальних перевірок дотримання вимог бюджетного законодавства України; 2) повідомлення оперативних підрозділів про вчинення злочину даної категорії за результатами оперативно-розшукової діяльності; 3) безпосереднє виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину проти бюджетної системи, органом досудового розслідування; 4) заяви заявників, яким стало відомо про злочин.

Вважаємо, що в даному аспекті доречно було б говорити про внесення відомостей щодо обставин можливого злочину, тому як одні й ті ж ознаки бувають властиві як злочинному, так і незлочинному діянню. Так, одні й ті ж дані про протиправне діяння можуть мати різну кримінально-правову кваліфікацію. Тому, навіть для попередньої кваліфікації злочину в процесі внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань необхідна наявність цілого ряду ознак, які будуть свідчити про можливе вчинення злочинного діяння. На нашу думку, як раз така ситуація вказує на те, що саме на початковому етапі досудового розслідування на особу, яка проводить досудове розслідування даної категорії злочинів, покладається доволі складна й кропітка робота з виявлення та перевірки необхідної сукупності ознак вчинення конкретного злочину. Як бачимо, діяльність правоохоронних органів, в тому числі й Національного антикорупційного бюро України, відносно розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти бюджетної системи відрізняється особливою складністю.

Так, для осіб, які проводять досудове розслідування даної категорії злочинів складнощі на початковому етапі їх досудового розслідування можуть бути викликані: низькою якістю та кількістю первинних матеріалів; недостатньо належною деталізацією законодавства в бюджетній сфері; недостатньою організацією взаємодії детективів (слідчих) з іншими учасниками провадження, а саме: працівниками оперативних підрозділів, спеціалістами різних галузей знань, іншими правоохоронними та контролюючими органами; корумпованістю контролюючих органів й посадових осіб, тощо.

Зазначені складнощі впливають на весь подальший хід досудового розслідування.

Отже, на початковому етапі досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи, важливу роль відіграє кваліфікація та обізнаність особи, яка проводить розслідування й оперативних працівників,

зокрема. Належний рівень ведення процесу досудового розслідування визначається в першу чергу підготовленістю детектива, слідчого до вивчення відповідної злочинної діяльності.

Ще однією проблемою на початковому етапі досудового розслідування даної категорії злочинів є недостатній рівень взаємодії між детективом, слідчим та іншими учасниками провадження. Взаємодію правоохоронних органів та інших державних органів і посадових осіб у процесі розкриття та розслідування злочинів усіх категорій, доцільно розглядати як узгоджену діяльність різних ланок однієї чи декількох організованих систем, спрямовану на досягнення загальної мети з найменшими втратами сил, засобів і часу. Тому, говорячи про недостатню взаємодію, як про одну із проблем початкового етапу досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи, хочемо зазначити, що для якісного проведення досудового розслідування злочинів даної категорії, вже на початковому етапі розслідування доречно створювати команду, до складу якої входять: керівник (особа, що проводить розслідування), аудитор (ревізор, бухгалтер), системний оператор (програміст), оперативний працівник, технічний спеціаліст. Кожен з них має свої специфічні завдання та водночас повинен співпрацювати з іншим членом команди, щоб їх виконати.

Завдання та хід початкового етапу розслідування злочинів проти бюджетної системи визначаються колом обставин, що підлягають доказуванню. Відносно кожного злочину даної категорії такі обставини можуть бути конкретизовані та доповнені. Саме окреслення обставин, що підлягають доказуванню є одним з пріоритетних завдань, що мають першочергове значення на початковому етапі досудового розслідування. Знання обставин, що складають предмет доказування по конкретній категорії злочинів, дозволяє особі, яка проводить розслідування вирішувати кримінально-правові та кримінально-процесуальні завдання, вести розслідування цілеспрямовано та бачити кінцеву мету. Отже, своєрідність досудового розслідування злочинів даної категорії перш за все виявляється в специфічному обсязі та змісті обставин (предметі доказування), які підлягають з'ясуванню в процесі досудового розслідування. Але, одним з найважливіших завдань початкового етапу розслідування, характерним для розслідування злочинів проти бюджетної системи є встановлення хоча б одного з епізодів злочинної діяльності підозрюваної особи.

Під час досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи підлягають доказуванню:

1) подія злочину, яка охоплює час, місце, спосіб вчинення протиправної дії, інші обставини злочину. Так, особа, яка проводить розслідування має встановити період або час скоєння злочину проти бюджетної системи, що надасть можливість визначити епізоди злочинної діяльності підозрюваної особи та саму підозрювану особу. Зазвичай питання щодо визначення часу або конкретного періоду вчинення злочину даної категорії є доволі складним, тому як помітити факт злочинної діяльності можна лише через деякий час, тобто вже коли настануть незворотні наслідки (між фактичною подією злочину та початком досудового розслідування зазвичай проходить певний час) [2, с. 103].

Предметом злочинного посягання в даній сфері є «бюджетні кошти у великих розмірах або в особливо великих розмірах». Так, відповідно до ст. 210 Кримінального кодексу України «до бюджетні коштів, належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування» [3]. Згідно Бюджетного кодексу України «бюджетні кошти – це належні, відповідно до законодавства, надходження бюджету та витрати бюджету. Витрати бюджету – це видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом» [4].

Спосіб підготовки та вчинення злочинів проти бюджетної системи, а саме:

1) дані, які стосуються вибору злочинця конкретного способу вчинення даного злочину (спосіб бюджетного злочину завжди пов'язаний із прямим порушенням вимог чинного законодавства стосовно порядку і характеру зміни доходної і видаткової частин бюджету, розподілу і використання бюджетних коштів, тому як вибір конкретного способу значною мірою обумовлений особливостями предмета злочину) [5, с. 101]; дані щодо обстановки вчинення злочину; характерні сліди вчинення досліджуваної категорії злочинів;

2) винуватість підозрюваної особи;

3) вид та розмір заподіяної шкоди в наслідок вчинення злочину проти бюджетної системи;

4) дані, які: вказують на ступінь тяжкості злочину, обтяжують чи пом'якшують покарання підозрюваної особи, виключають або звільняють її від кримінальної відповідальності, є підставою для закриття кримінального провадження.

Як бачимо, ряд обставин які потребують доказування у злочинах проти бюджетної системи окреслює та координує діяльність особи, що проводить досудове розслідування щодо виявлення, фіксації та оцінки інформації саме про ці обставини, забезпечуючи всебічність та об'єктивність даного процесу.

Враховуючи вище вказане, можемо зробити висновок, що початковий етап досудового розслідування злочинів проти бюджетної системи, здійснюється за такими основними напрямками: збір фактів, що свідчать про вчинення злочинів даної категорії; проведення заходів, спрямованих на встановлення причинного зв'язку між діями, що утворюють спосіб вчинення злочину проти бюджетної системи, і наслідками, шляхом деталізації характеру вчинених злочинцем дій; визначення розміру шкоди, заподіяної протиправними діями; збір і фіксація фактів про причетність підозрюваної особи до скоєних протиправних дій і наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: учеб. пособ. для вузов. 3-е изд., доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
2. Пушина Н. Л. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності із використанням сучасних комп'ютерних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 249 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Сибірна Р. І., Сибірний А. В., Хомів О. В. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 96–107. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/02_2016/16srivbk.pdf

Григор'єв Сергій Олексійович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Очевидним є те, що для того, від якісного проведення слідчих (розшукових) дій, а особливо допиту, залежить ефективність вирішення завдань кримінального судочинства.

Дана наукова проблема розглядалася в працях таких вчених, як: О. Я. Баєва, В. В. Баранчук, С. П. Бонаров, Н. Т. Вередніков, В. К. Весельський, Ф. В. Глазиріна, В. А. Жбанкова, Л. Я. Драпкіна, Г. Д. Курашвілі, В. К. Марчак, Р. Ю. Саванюк, С. С. Степичева, С. М. Смоков, В. Ю. Шепітько.

Як відомо, при проведенні допиту важливе значення має психологічна атмосфера та наявність психологічного контакту[1, с.275]. Крім цього, слідчий під час допиту пізнає певні об'єктивні явища та встановлює істину у матеріалах кримінального провадження.

А. П. Шеремет зазначає, що «психологічний контакт - це такий контакт, коли дві особи, які приймають участь у цій дії відкриті до спілкування»[1, с. 275]. Під час встановлення такого контакту допитувана особа психологічно готова приймати участь у спілкуванні, готова надавати відповіді, оцінювати докази, навіть у конфліктній ситуації, навіть, якщо така особа і має бажання давати неправдиві показання та маскувати правду[1, с. 275].

З самого початку слідчому слід встановити психологічний контакт для того, щоб уникнути конфлікту, чи для того, щоб допитувана особа не відмовилася від давання показань чи не надала неправдиві показання. Слідчий з першої ж хвилини повинен створити атмосферу доброзичливості, стриманості та поваги та зрозумілості. Проявляти зацікавленість до давання правдивих показань. Для цього слідчий повинен застосовувати наступні прийоми: лестощі, звертання до почуття особистої гідності, компліменти та інше[2, с. 127]. Однак, варто відмітити, що психологічний контакт може і з самого початку виникати, але пізніше може і раптово зникнути, що відповідно залежить від допитуваної особи.

У зв'язку із цим доречним є розгляд різновидів бар'єрів, із якими може стикнутися слідчий. І. М. Юсупов зазначає, що «існують такі бар'єри: а) гніву, який виникає як причинно-наслідковий зв'язок на раптові перешкоди для досягнення нагальної потреби, на раптову чи будь яку образу, на примушування здійснити будь-який неприйнятний проступок; б) зневаги, який сприяє обмеженню контактів із людиною, що викликає відразу; в) страху, наприклад, хвилювання за матеріальне та моральне вдоволення, благовіння перед співрозмовником, погроза чи занепокоєння щодо покарання; г) сорому, який виникає як почуття несумісності того, що трапляється через переживання за себе та за інших; д) поганого настрою; е) перекручування тобто сприйняття навколишніх: радість іншої людини нерідко може викликати заздрі, породити ненависть чи, навпаки, щирість, як засіб заглушити почуття провини перед кимось; ж) недовіри, до якого вдаються особистості емоційного типу, які самі переживають внутрішній конфлікт»[3, с. 113].

Цілком слушною є думка О. В. Ряшко про те, що «вже сам факт притягнення особи до такої слідчої (розшукової) дії впливає на різку перемену її соціального статусу, на значне звуження соціально-рольових функцій, завдає певних потрясінь у психіці»[4, с. 515]. Часто допитуваному невідомо, якими доказами володіє слідчий, які дії можуть бути проведені, яке остаточне рішення буде проведене. Така ситуація викликає сильні психологічні переживання, тривогу, відчуття страху. Особливий стан суму, обурення, гніву і образи відчуває невинна людина, які підозрюють у вчиненні злочину. Вона може відчувати безпорадність, розгубленість, страх щодо можливості спростувати висунуті проти неї звинувачення[4, с. 515].

При цьому, застосовуючи психологічний вплив слідчий може спонукати допитувану особу до того щоб допомагати слідству, так і може бути негативний результат, який може виявитися у припиненні спілкування чи наданні недостовірних відомостей.

Говорячи неправду, слідчий відразу ж повинен відчувати це за допомогою жестів, міміки пантоміміки. Зокрема, В. К. Весельський вказував, що «слід слідкувати за словами, очима, виразом обличчя, диханням, у якого при даванні неправдивих показань можна спостерігати хвилювання, розгубленість, сором»[5, с. 28].

Тобто, з метою з'ясування істини слідчий повинен знати психологічні основи при проведенні допиту. Цьому може сприяти такий

метод, як когнітивне інтерв'ю, основна вимога, якого провести його без постановки запитань, тобто на самому початку слідчий повинен надати можливість допитуваній особі викласти вільно свої показання, а потім вже ставити уточнюючі питання[6, с. 63].

Такий метод дозволяє особі пригати всі важливі обставини за допомогою активізації різних ділянок пам'яті. Говорячи про цей метод, слід відмітити, що слідчий просить спочатку детально пригадати і розповісти про всі відомі йому фактори, потім слідчий просить більш детально розповісти про конкретну обставину. Потім відбувається пригадування віх подробиць і у різній послідовності, при цьому, це може відбуватися як з кінця і вперед, а може бути і навпаки[6, с. 63].

Важливе значення також відіграє грімейс-підхід суть якого зводиться до того, що слідчий спочатку інформує про ті обставини, які йому відомі, а потім ставить питання. Таку тактику слідчий вибирає для того, виявити суперечності та неправдиві відомості у показаннях[7, с. 127].

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що слідчі у своїй діяльності допускають чимало помилок. Усе це вимагає від слідчих як фундаментальних психологічних знань, так і глибоких професійних знань. Без такої підготовки, знання психології допитуваного, усунення несприятливих психологічних станів бажаних результатів важко досягнути під час проведення допиту[4, с. 517].

Науковці вважають, що коли виникають конфліктні ситуації слід застосовувати такі прийоми психологічного впливу, як: закликання до почуттів самоповаги, пересвідчення, добросовісності. Крім цього, можуть застосовуватися такі засоби впливу, як: після того, як була надана вільна розповідь допитуваною особою - задавати несподівані запитання щодо певних фактів, які наприклад можуть приховуватися фізичною особою, створення таких обставин, щоб допитувана особа здогадувалася про слідчий знає, але замовчує про певні факти, поставити послідовні запитання, задавання несподіваних запитань, демонстрація слідчим таких можливостей, які приховуються.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що допит має дуже важливе значення, за його допомогою можна здобути багато доказів. Однак, для того, що це отримати слідчий повинен володіти комплексом психологічних питань та вміти застосовувати такі прийоми та методи. Це у свою чергу дозволить виявляти неправду чи недостовірні відомості. Успішність налагодження такого психологічного контакту залежить від психології людських стосунків та індивідуальних психологічних особливостей конкретно визначеної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шеремет А. П. Криміналістика: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2009. 472 с.
2. Давидович В. В. Психологічний контакт та засоби його встановлення неповнолітніми під час допиту. *Наше право*. № 2. 2013. С. 125-129.
3. Юсупов И. М. Психология взаимопонимания. Казань: Татарское книжное издание. 1991. 192.
4. Ряшко О. В. Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2010. С. 511-518.
5. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. К.: НВТ Правник, НАВСУ. 1999. 126 с.
6. Болатханова К. Р. Актуальные проблемы когнитивной психологии при проведении допроса. *European science*. № 12.2016. С. 62-67.
7. Черновський О. К. Судова психологія: парадигма сучасного розвитку: дис. доктор. юрид. наук. Київ. 2015. 531 с.

Дзигун Микита В'ячеславович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Яцик Тетяна Петрівна,
к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

У статті розглянута криміналістична характеристика та початковий етап розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами. Були досліджені всі особливості початкового етапу розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами та дана детальна криміналістична характеристика цього злочину.

Ключові слова: криміналістична характеристика, шахрайство, шахрайство з фінансовими ресурсами, розслідування, типові сліди, початковий етап розслідування шахрайства, предмет шахрайства, об'єкт шахрайства, ознаки шахрайства

Шахрайство з фінансовими ресурсами являє собою процес придбання права на майно, заволодіння чужим майном чи зловживання довірою. В сучасній Україні такий тип шахрайства становить серйозну загрозу для оптимального розвитку фінансових інституцій нашої держави, наносить значні збитки державі в цілому, органам самоврядування, кредитним установам і банкам, виконавчим органам влади. У боротьбі з даним правопорушенням важливо задіяти всі можливі державні і правоохоронні органи, максимально детально дослідити всі специфіку і етапи розслідування злочину для того, щоб підвищити ефективність цього процесу та сформулювати нові напрями для боротьби з вищевказаним видом шахрайства. Дослідженням питань щодо розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами приділяють увагу такі вчені, як: П.М. Коваленко, В.Я. Тацій, Г.М. Борзенков, В.М. Ярошенко, В.О. Глушков, В.Р. Мойсик.

Метою статті є дослідження криміналістичної характеристики шахрайства з фінансовими ресурсами та детальний розгляд початкового етапу розслідування злочину.

Останнім часом на території України все більшого поширення набуває шахрайство з фінансовими ресурсами. Воно характеризується зміною способів, форм і видів, що відбувається паралельно розвитку ринкових відносин і економічними перетвореннями в Україні. Істотні зміни в економіці країни провокують все частіше проникнення шахраїв до сфер підприємницької діяльності: довірчої, інвестиційної, банківської та страхової.

Криміналістична характеристика шахрайства перш за все розкриває суть злочину. Відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами визначається статтею 222 Кримінального кодексу України (далі – КК України) за надання органам державної влади, місцевого самоврядування, органам влади АРК, кредиторам чи банкам з метою одержання дотацій, субсидій, кредитів, субвенцій, дотацій або пільг щодо податків. У разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності – карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з подальшим позбавленням права займатися певною діяльністю чи обіймати певні посади на строк до трьох років [2].

Якщо злочинні дії були вчинені повторно чи завдали великої матеріальної шкоди, вони караються штрафом від 3-ох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з подальшим позбавленням права обіймати займатися певною діяльністю чи обіймати деякі посади на строк до трьох років.

Стаття 222 КК України передбачає також відсутність у неправомірній діяльності ознак злочину проти власності. Ознаками шахрайства з фінансовими ресурсами є надання засновником, громадянином-підприємцем чи службовою особою суб'єкта господарської діяльності або власником суб'єкта господарської діяльності, завідомо неправдивої інформації органам влади АРК, органам державної влади чи місцевого самоврядування, кредиторам та банкам з метою одержання субвенцій, дотацій, субвенцій, кредитів, а також вчинення повторних злочинних дій або із заподіянням матеріальної шкоди у досить великих розмірах [2].

Виходячи з цього, можна виділити основні чотири елемента складу злочину, що кваліфікуються статтею 222 КК України. Об'єкт злочину – це встановлений порядок кредитування, оподаткування чи фінансування суб'єктів, які ведуть незаборонену законом підприємницьку чи

господарську діяльність. Разом із цим, суб'єктом злочину за статтею 222 КК України можна назвати інтереси та права кредиторів [2].

Об'єктивна сторона злочину полягає в наданні завідомо неправдивої інформації органам влади Автономної Республіки Крим, банкам, органам державної влади чи місцевого самоврядування, кредиторам з метою одержання дотацій, субсидій, пільг щодо податків чи субвенцій [1].

Термін «завідомо неправдива інформація» у контексті статті 222 КК України означає такі дані, що надаються банківським установам, відповідним органам публічної влади чи кредиторам. Тобто, це така інформація, яка може слугувати підставою для ухвалення компетентними органами рішення про ненадання чи надання дозволу певному суб'єкту господарювання на отримання кредиту, субсидій, певних фіскальних пільг, субвенцій чи дотацій [2].

Суб'єкт злочину, передбаченою статтею 222 ККУ є спеціальним. Під дію даного провадження можуть підпадати лише конкретно визначені законом категорії громадян. Перед усім, це громадяни, що займаються зареєстрованою підприємницькою діяльністю у незалежному порядку та незалежно від статусу юридичної особи [1].

Також, це власники чи засновники суб'єктів господарської діяльності, службові особи юридичної особи, що зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності у незалежному порядку [1].

Суб'єктом злочину, передбаченого статтею 222 ККУ не є особа, що фактично здійснює підприємницькою діяльність, але, разом з тим, не зареєстрована державними органами у належному, встановленому законом, порядку [1].

Суб'єктом даного злочину не можуть виступати особи, які хоч і є індивідуальними підприємцями або службовими особами суб'єктів господарської діяльності, та в кредитних відносинах виступають лише як приватні особи, громадяни, які отримують споживчі кредити [1].

Провадження даної категорії підлягають порушенню лише за умов отримання законних приводів і підстав, що вказують на наявність у діях осіб ознак того чи іншого злочину. Як правило, факти зловживань шляхом кредитно-фінансових операцій виявляються:

- 1) оперативними підрозділами у ході проведення оперативно-розшукової діяльності;
- 2) слідчими в ході відкриття кримінального провадження про інший злочин.

Також про зазначені злочини може стати відомо із заяв представників фінансової установи (банку), повідомлень ЗМІ, заяв громадян і повідомлень службових осіб контролюючих органів.

Вже на стадії відкриття кримінальної справи ознаки злочину мають бути зіставлені з елементами складу злочину, передбаченого кримінально-правовими нормами.

Оцінці підлягають в стадії відкриття кримінальної справи такі ознаки: кримінально-правові, щодо кваліфікованого складу економічного злочину; криміналістичні, щодо діяльності організованого злочинного угруповання; достатність наданих даних, що вказують на певні ознаки злочинних технологій, місце, час, здійснення злочину та матеріальні наслідки.

Проблемним аспектом, з яким стикаються правоохоронні органи на стадії відкриття кримінального провадження про економічні злочини, в яких фігурують банківські установи, є розкриття даних банківської таємниці. Закон України «Про банки та банківську діяльність» Редакція від 03.07.2020. зобов'язує банківські установи зберігати банківську таємницю. До неї включені відомості, які згідно зі ст. 60 Закону складають:

- 1) дані про банківські рахунки клієнтів, а також кореспондентські рахунки банківських установ у Національному банку України;
- 2) операції, що були здійснені за дорученням чи на користь клієнта, всі здійснені ним угоди;
- 3) системи охорони банківської установи та клієнтів;
- 4) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 5) інформація щодо організаційно-правової структури юридичної особи, а саме клієнта, напрями діяльності та її керівників;
- 6) коди, якими користуються банківські установи для захисту інформації;
- 7) інформація щодо звітності окремим банківським установам, за винятком тієї, що може бути опублікованою;
- 8) відомості щодо комерційної діяльності юридичних осіб (клієнтів) чи комерційної таємниці, певних проекту, зразків продукції, винаходів та інша приватна інформація;
- 9) інформація про фізичну особу, отримана під час оцінки її кредитоспроможності, що має намір укласти договір про споживчий кредит [3]

Висновки. Особливості відкриття кримінального провадження щодо технологій злочинного збагачення у сфері банківських операцій з фінансами визначаються змістом та характером наданого первинного матеріалу. До нього наявні певні вимоги, що викликані комплексним характером скоєної злочинної діяльності.

Типові слідчі ситуації, що виникають на первинному етапі розслідування провадження, розглянуті з точним урахуванням комплексного характеру подібних злочинів. Їх зміст та структура визначаються, виходячи з особливостей механізму вчиненого злочину, характеру інформації про злочин, підставами до відкриття кримінального провадження та результатами обізнаності слідчого на рахунок епізодів злочинної діяльності.

В боротьбі з подібними злочинами важливе детальне вивчення характеристики шахрайства з фінансовими ресурсами, початкового етапу розслідування злочину з метою покращення процесу відкриття та розкриття кримінального провадження, формування ефективніших та дієвих методів боротьби з зазначеним видом шахрайства.

Шахрайство з фінансовими ресурсами необхідно відрізнити від ухилення від зборів (обов'язкових платежів), сплати податків (ст. 212 КК України), а також враховувати складне співвідношення цих злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коментар до статті 222 КК України. Шахрайство з фінансовими ресурсами. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/219.php>.
2. Кримінальний кодекс України від 27.10.2020 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2020. – № 222 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1490>
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 03.07.2020 р. № 720-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 5-6. Ст.30. (із змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. 04.11.2020

Дуднік Ангеліна Олександрівна,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА НЕДОЛІКИ

Очевидним ж є те, що експертне дослідження має виконуватися в певному порядку, який встановлений методикою. За допомогою спеціальних методів і технічних засобів перетворюється і отримується інформація, яка міститься і у вихідних даних[1, с.81].

Теоретичними проблемами даної проблематики займалися такі вчені: О. Р. Шляхова, А.І. Вінберг, С.Д. Кустанович, Д.Я. Мирський, В.Ф. Орлова, В.С. Мітрічев, В.П. Колмакова, М.Є. Бондарь та інші.

О. Р. Шляхов зазначає, що «методика кожного виду судової експертизи -система методів, прийомів, і технічних засобів, що застосовуються для рішення конкретних завдань у певній послідовності та враховують специфіку вирішуваних питань і досліджуваних речових доказів»[2, с.17].

В. П. Колмаков вважає, що «методика експертного дослідження - це сукупність прийомів (способів) і окремих методів для систематичного і найбільш доцільного проведення роботи»[3, с. 118].

Основними рисами методики є:

- 1) вона призначена для вирішення конкретного експертного завдання;
- 2) існує тісний взаємозв'язок між певним об'єктом і його властивостями;
- 3) має визначену структуру та зміст;
- 4) при дослідженні використовуються певні методи, які розробляються на основі об'єктивних закономірностей дійсності[4, с. 18].

Методи і технічні засоби експертизи запозичуються з природничих, технічних та інших наук, але у дослідженні вони втілюються у так званому табличному вигляді, що залежить від завдань, об'єктів, що у свою чергу залежить від завдань форм, методів і апаратури.

Причому відбувається механічне перенесення їх в експертну техніку тобто відбувається її перетворення відповідно до спрямування[1, с. 82].

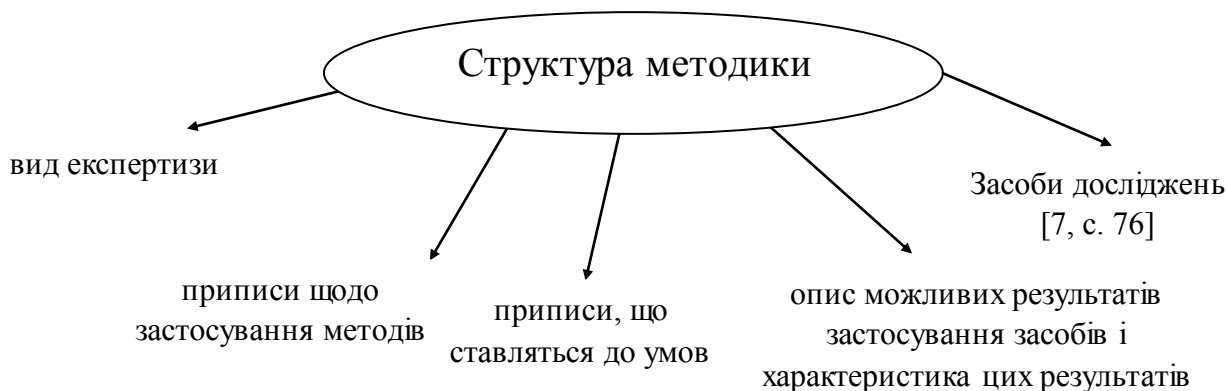
Цілком слушною, на наш погляд, є думка Ф. М. Джавадова, про те, що існують такі етапи методик: а) виділення з усієї сукупності тих ознак, які можливо використовувати у дослідженні; б) використання таких технічних можливостей практиками, які дають змогу вивчати ознаки певних об'єктів; в) оформлення методики у такому вигляді, що дозволяє використовувати дану інформацію та проводити оцінку результатів[5, с. 22].

У класифікації виділяють загальну та окрему методику. Окрема докладно описується у відповідних посібниках, методичних листах тобто вони перебувають під впливом наукового пізнання. Такі різновиди дозволяють успішно вирішувати багато питань та встановлювати певні факти[1, с. 83].

За ступенем загальності виділяють типові, тобто узагальнений досвід вирішення типових експертних завдань та конкретні методики тобто спосіб вирішення конкретного експертного завдання як результат творчого підходу до вирішення експертного завдання. Останні містяться у висновку експерта[с.85].

Виділяють ще наступні види методик. Родова (видова) експертна методика - це сукупність прийомів проведення експертиз даного виду. Вона є близькою до структури процесу експертного дослідження в цілому, але відрізняється від нього певними специфічними ознаками, обумовлену специфікою предмета й об'єктів даної експертизи, а також вказівкою на методи і засоби, що застосовуються при проведенні експертиз даного виду.

Типова - методика вирішення типових експертних завдань та є вираженням узагальненого досвіду проведення таких експертиз. Така методика може застосовуватися експертом без будь-якої адаптації чи зміни[6, с.461].

Я. І. Слободян зазначає, що «існують наступні проблеми при проведенні експертиз: а) проблеми, які носять практичну складову та відносяться до опису процедури експертних помилок і характеризуються прозорістю методично визначених методик для того, щоб їх використовували на практиці експерти, а також інші учасники кримінального провадження; б) серед теоретичних проблем виділяють невизначеність, двозначність під час оцінки методики експертної, відсутність її у списку виробничо-практичних завдань у відповідному документі, відсутність чітко визначеної логічної алгоритмованої структури та змісту експертної методики; в) на сьогоднішній день залишається коло невирішених завдань як практичного, так і теоретико-методологічного характеру; г) вдосконалення наукових знань та значного обсягу експертних завдань може позитивно позначитися на якості проведення судових експертиз; д) недостатній рівень інформатизації судових і правоохоронних органів щодо наявності певних методик; е) створені в різний час, різними відомствами, існуючі методики мають різну структуру відповідно різний зміст, що також створює певні проблеми при дослідженні»[8, с. 267-271].

Варто зауважити, що на сьогоднішній день розробляються нові та вдосконалюються існуючі методи дослідження, що зможе на належному рівні вирішити поставлені перед експертами завдання з певною точністю, оперативністю та достовірністю. У науково-дослідних установах відповідно до плану проводиться досить жвава робота щодо створення інформаційного фонду методик проведення судових експертиз. А також спеціальної літератури, у якій приймають участь досвідчені науковці. Державний контроль, державна реєстрація таких методик позитивно впливає на якість вирішення таких складних завдань, а також сприяють у головній меті судово-експертної діяльності – забезпеченню правосуддя кваліфікованою експертизою[с. 160-161].

Таким чином, ефективність судово-експертної діяльності багато в чому залежить від методики дослідження. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що методика дослідження останнім часом почала швидко розвиватися. Нами були розглянуті деякі проблемні питання, які слід вирішити найближчим часом для досягнення позитивного результату у експертній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко Н.І., Комісарова Н.О., Комісаров М.Л. Сучасний стан, проблеми ві перспективи розвитку та підвищення ефективності судових експертиз. Донецьк.2012. 233 с.
2. Шляхов А.Р. Предмет и система криминалистической экспертизы. ТРУДЫ ВНИИСЭ. М.1971. Вып. 3. С. 17-25.
3. Колмаков В.П. О методах, приемах и средствах в советской криминалистике. *Правовоедение*. 1965. № 4. С. 118-120.
4. Бондарь М.Е. О понятии экспертная методика. *Криминалистика и судебная экспертиза: сборник научных трудов*. К., 1990. Вып. 40. С. 13-19.
5. Джавадов Ф.М. Судово-експертна методика (сутність поняття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Х.2002. С. 59-62.
6. Белкин Р.С. Курс криминалистики: учебное пособие для вузов. 3-е изд. Дополненное. М.: ЮНИТИ-ДАНА. *Закон и право*. 2001. 837 с.
7. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. М.: Норма. 2005. 656 с.
8. Слободян Я. І. Методики проведення судових експертиз: проблемно-орієнтувальний аналіз. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. № 1.(29). 2013. С. 265-272.
9. Сімакова-Єфремян Е. Б., Балинян Т. Є., Дереча Л.М. Про критерії оцінювання методик проведення судових експертних в Україні. *Теорія та практика експертизи і криміналістики*. Випуск 10. С. 151-161.

Костянецький Денис Володимирович,
студент групи ПМФз-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

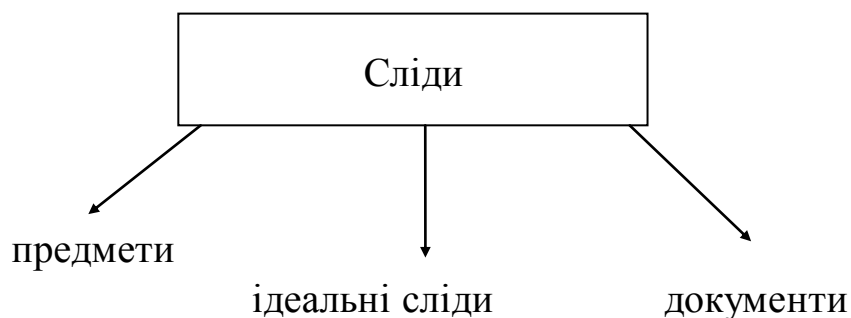
НАЙБІЛЬШ ХАРАКТЕРНІ СЛІДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВИЯВЛЕНИХ ПІД ЧАС ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Сліди відображають особливості механізму слідоутворення та змісту інформації. Сліди відображають особливості механізму вчинення злочину і «створити основу для розпізнання у початкових даних у щодо характерного способу вчинення злочину за ознаками»[1, с. 45-46]. На думку Г. А. Матусовського «сліди по податковим злочинам мають такі особливості, які проявляються у: а) видах слідів; б) взаємозв'язку слідів; в) відображенні слідів; д) переміщенні слідів»[2, с. 112].

Результатом вчинення злочину є певні сліди злочину, які можуть бути ідеальними та матеріальними[3, с. 255].

У господарських злочинах так званими слідами можуть виступати: предмети (наприклад: скляні пляшки, алкогольні напої, системні блоки, CD-диски, комп'ютерна техніка, марки акцизного податку, вилучена горілка); ідеальні сліди, а також документи, які містять криміналістично значущу інформацію. Таку позицію поділяє і В. В. Лисенко, який зазначає, що «залежно від змісту дій, які виконуються у ході здійснення підприємницької діяльності, сліди злочину набувають відображення у предметах, документах та пам'яті людей»[4, с. 74].

Представимо це на схемі.

Як відомо, методика розслідування окремих видів злочинів завжди має відображати певний характерний спосіб вчинення злочину та відповідних слідів, наприклад характер, види та місцезнаходження. Дослідження способів вчинення злочинів та їх слідів відбувається так: від вивчення слідів - до пізнання способу та інших обставин; від знань про спосіб, включаючи виявлення та дослідження всіх ознак [5, с. 9].

Сліди по податковим злочинам можуть міститися у різного роду документах, таких, як письмових, графічних, електронних, на печатках, зразках бланків, штампах, платіжних картках, обладнання для виготовлення, засобів доступу до банківських рахунків, на грошах, товарно-матеріальних цінностях, на системних блоках комп'ютерів, магнітних дисках, лазерних дисках, а також міститися у пам'яті людей [3, с. 258-259]. На сьогоднішній день, значного поширення набули електронні документи, які зберігаються на оптичних носіях чи магнітних носіях і це пов'язано із використанням різноманітних технічних засобів для створення, зберігання та передачі інформації. У комп'ютерній техніці зосереджується багато інформації щодо змісту фінансово-господарської діяльності, про рух готівкових коштів, інформацію про суб'єктів підприємництва, а також вони використовуються для ведення бухгалтерського обліку, для «електронного» спілкування із контрагентами.

Як зазначає В. В. Лисенко «... суб'єкти підприємництва створюють спеціальні комп'ютерні програми чи перероблюють програми для виконання облікових операцій»[4, с. 200].

Отже, сліди вчинення податкових злочинів відображаються у документах, які поділяються на наступні види: економічні, документальні та звітні[6, с. 86].

При цьому, документальні сліди відображаються на рівні первинних облікових документів господарських операцій. Первинний обліковий документ – документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення[7].

Г. Г. Філоненко зауважує, що «...звітні сліди з'являються на рівні формування регістрів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Така класифікація слідів може бути використана при розслідуванні ухилення від сплати податків для виявлення невідповідності між первинними документами та фактичними результатами господарських операцій, між різними первинними документами, між даними бухгалтерського обліку та первинними документами, між показниками регістрів бухгалтерського обліку»[8, с. 110].

Документи можуть: а) не мати прямого причинного зв'язку до вчинення злочину, однак, містить інформацію, що розкриває технологічний процес виготовлення тієї або іншої продукції чи наприклад реалізацію продукції; б) містити орієнтуючу інформацію; в) мати важливе доказове значення[4, с. 78].

Слід зауважити, що носіями інформації про господарську діяльність ми можемо отримати від: а) контрагентів; б) керівників та головних бухгалтерів; в) осіб, які були свідками тих чи інших злочинних дій; г) осіб, які здійснюють функції контролю за господарською діяльністю [8, с. 111]. Додатковими носіями можуть бути: очевидці приховування доходу, наприклад - продавці; особи, які спостерігали за фінансовими операціями (секретарі, водії, охоронці), контрагенти, ревізори, аудитори.

Ознаки вчинення злочинів містяться у самому змісті документів. При чому, такі ознаки виявляються у змісті документів з ознаками інтелектуальних підробок. За якісними ознаками всі документи поділяються на доброякісні і недоброякісні. Доброякісні відповідають встановленим вимогам форми, а якщо не відповідає – він вважається недоброякісним та відповідно поділяються на фіктивні, підроблені, безтоварні і прострочені[9, с. 60-61]. Усе це є очевидними ознаками.

У окремих випадках виділяють сліди, які вказують на характер дій та злочинний спосіб. Як відомо, сліди є ознаками злочину. У основі утворення слідів розкрадань лежать зміни, що об'єктивного відбуваються внаслідок події злочину та фіксуються на матеріальних носіях або у свідомості людей. Ці зміни можуть відображати різні рівні взаємодії елементів структури розкрадання. Якщо вони беруться окремо, воно не розцінюються як наслідок злочинних дій. Тому в методиці розкрадань частіше замість терміна «сліди» частіше вживається термін «ознаки розкрадання» або «ознаки можливих розкрадань»[10, с. 28].

На особливу увагу заслуговують матеріальні сліди, які знаходять своє відображення у документах. Найважливішою ж звичайно є бухгалтерська звітність, на основі якої ми можемо отримати інформацію про фінансовий стан, стійкість підприємства.

С. С. Чернявський зазначає, що «...важливе значення відіграють наступні документи: нормативні документи суб'єктів господарювання; документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; документи, що визначають організаційно-правовий статус суб'єкта господарювання, а також визначають договірні відносини між суб'єктами господарювання; банківські та платіжні документи (наприклад, документи про відкриття розрахункового рахунку, документи на переказ;

документи, які підтверджують обіг коштів по рахунку, спеціальні платіжні засоби, платіжні документи, які підтверджують факт сплати за придбаний товар або надані послуги. Отже, в основному сліди відображаються у документах»[3, с.261-266].

До неочевидних ознак можна віднести: порушення правил проведення касових розрахунків, знищення чи списання продукції чи документів, не дотримання технології виробництва, порушення правил ведення обліку та звітності.

Отже, проаналізувавши вищевикладене, приходимо до висновку, що основними сліди, які виявляються під час фінансових розслідувань є продукція, предмети та документи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. М., 1985. 781 с.
2. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум. 2000. 480 с.
3. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування[Текст]: [монографія]. К.: «Хай- Тек Прес». 2010. 624 с.
4. Лисенко В. В., Задорожний О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. К.: Істина. 2008. 216 с.
5. Баева О. Я. Расследование отдельных видов преступлений. Воронеж, 1986. 108 с.
6. Матушкина Н. В. Криминалистическая модель преступной деятельности по уклонению от уплаты налогов и ее использование в целях выявления и раскрытия преступлений этого вида: дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ижевск, 1997. 214 с.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/card2#Card> (дата звернення 12.07.2020).
8. Філоненко Г.Г. Особливості розслідування ухилення від сплати податку на прибуток підприємств. Київ: Юстініан. 2014. 260 с.
9. Орлов П. І., Волобуєв А. Ф., Осика І. М. Протидія економічній злочинності. Харків. 2004. С. 60-61.
10. Образцов В. А. Криминалистика: [курс лекцій]. М., 1996. 228 с.

Куценко Єгор Ігорович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Розвиток грального бізнесу в останнє десятиліття в Україні став реальною загрозою для сучасного суспільства. Азартні ігри викликають ілюзію швидкого збагачення без значного вкладення сил і засобів, можуть стати причиною хворобливої залежності від гри – ігроманії, створюють сприятливі можливості для легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, і ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Сфера діяльності по організації і веденню грального бізнесу в Україні останнім часом приваблює до себе значним грошовим обігом, збільшенню кількості гральних закладів, способом залучення осіб з різних верств населення. Тому кількість правопорушень у сфері грального бізнесу також невпинно зростає. Вказаний вид правопорушень, а особливо, кримінальні правопорушення в сфері грального бізнесу, характеризуються масовістю, високою латентністю, що являє собою серйозну загрозу економічній безпеці держави.

У зв'язку із прийняттям Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» № 1334-VI від 15.05.2009, який забороняв здійснення грального бізнесу та участь в азартних іграх, за виключенням випадків вказаних у цьому законі, правоохоронними органами були прийняті заходи з активізації нагляду за реалізацією законодавства в даній сфері.

Основним інструментом в боротьбі із кримінальними правопорушеннями в сфері грального бізнесу являється ст. 203-2 КК України (далі КК України). Так, в 2010 році КК України було доповнено ст. 203-2 «Зайняття гральним бізнесом», яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне зайняття гральним бізнесом на всій території України.

Верховною Радою України 14.07.2020 було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» № 768-IX. На підставі даного закону, Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні» № 1334-VI від 15.05.2009 втратив чинність, а ст. 203-2 КК України викладена в такій редакції: «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей». Вказана стаття передбачає кримінальну відповідальність за організацію або проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону або випуск чи проведення лотерей особою, яка не має статусу оператора лотерей, або організація чи функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет [1].

На сьогодні сфера грального бізнесу, не дивлячись на заходи щодо його державного регулювання, залишається привабливою для організованих кримінальних структур, в тому числі і як спосіб легалізації злочинних доходів.

Водночас, нині незаконне зайняття гральним бізнесом хоча є і не новим кримінальним правопорушенням, але щодо нього практично відсутні теоретичні напрацювання в розробці методики розслідування цього злочину.

Розробці теоретичних засад формування методики розслідування злочинів та рекомендацій з розслідування окремих категорій злочинів присвячено праці таких провідних учених-криміналістів, як В. Бахін, Р. Белкін, О. Колесніченко, В. Коновалова, В. Кузьмічов, М. Салтевський, М. Селіванов, В. Тіщенко, В. Шепітько, М. Яблоков та ін.[2, с. 41].

Окремі аспекти правового регулювання, виявлення, розкриття та розслідування заняття гральним бізнесом досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Д. Гетманцева, В. Дорогих, Є. Ковтуна, А. Лохвицького, В. Леготкіна, Г. Лук'яниці, С. Осики, Н. Петричко, А. Савченка, Р. Севостьянова та ін. Комплексно проблеми розслідування заняття гральним бізнесом на рівні дисертаційного дослідження відносно недавно розглядалися З. Топорецькою [3, с. 140].

Діяльність з проведення азартних ігор завжди приваблювала не завжди чесних підприємців. Не вкладаючи крупних капіталів на азарті можна заробити досить великі гроші. А якщо ще і не сплачувати

податки, то можливості взагалі фантастичні. Але злочинців спонукає до цього не лише наявність вільних грошей в таких закладах, але і прийняті неправильні рішення в області законодавства з цього приводу. Перш за все це пов'язано із процедурою видачі ліцензії, що не передбачає виконання вже встановлених раніше вимог.

Вказаний напрямок підприємницької діяльності є на сьогодні потужним джерелом отримання незаконних прибутків. Відповідно можна виокремити окрему групу злочинів – «злочини у сфері грального бізнесу». Але аналіз КК України свідчить про те, що злочини цього виду не знайшли свого закріплення на рівні окремого розділу. Проте вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволяє стверджувати, що у сфері грального бізнесу вчиняються також наступні злочини: 1) виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України); 2) незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 КК України); 3) підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205-1 КК України); 4) легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України); 5) умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209-1 КК України); 6) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) [4, с. 17].

При цьому, вказані злочини не вчиняються окремо, а як правило, інтегруючись, утворюють складні технології злочинної діяльності, де злочин, передбачений ст. 203-2 КК України, є системоутворювальним.

Розглянемо основні економіко-кримінальні схеми вчинення злочинів в сфері грального бізнесу: 1) постановка з наступним зняттям з обліку частини об'єктів оподаткування. Зняті з обліку об'єкти оподаткування продовжують приносити не облікований дохід; 2) приховування даних про реальну кількість об'єктів оподаткування; 3) здійснення підприємницької діяльності в сфері грального бізнесу без реєстрації об'єктів оподаткування; 4) здійснення підприємницької

діяльності в сфері грального бізнесу без реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії), отримання якого передбачене чинним законодавством України.

Злочинна діяльність в сфері грального бізнесу породжує і інші злочини. В них суб'єкти грального бізнесу стають мішенями для своїх конкурентів, для тих, хто їх «кришує», для тих, кого вони намагаються витіснити із даного виду незаконної діяльності. Клієнти гральних закладів також не рідко стають жертвами злочинів.

Особливості вчинення і приховування кримінальних правопорушень в сфері грального бізнесу обумовлюють тактико-методологічні перевірки гральних закладів. Важливою умовою перевіркою контрольної-профілактичної діяльності являється узгоджена робота різних відомств. Правильна взаємодія в процесі підготовки і проведення перевірки забезпечує перевіряю чого необхідною інформацією, впливає на документування проведеної перевірки. В кінцевому результаті, саме грамотна взаємодія дозволяє зібрати необхідний доказовий матеріал про кримінальне правопорушення і притягнути винного до адміністративної чи кримінальної відповідальності. При цьому до робочого етапу перевірки має сенс планувати: 1) заходи по спостереженню за ігровим закладом, залом ігрових автоматів, як мінімум 10 днів; 2) встановлення і опитування громадян, в тому числі неповнолітніх, які регулярно відвідують ігровий заклад; 3) опитування родичів, які мають інформацію про суми грошей «залишених» їх дітьми в залах ігрових автоматів; 4) заходи про збір інформації про організаторів залів ігрових автоматів, і технічних пристроях для ігор. Перевірочні заходи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства необхідно суміщати із роботою оперативних підрозділів Національної поліції України.

Держава повинна з великою увагою ставитися до ігрової діяльності і не допускати моменту, коли даний вид діяльності може вийти з-під контролю. Як би не склалася доля грального бізнесу в Україні, розумний підхід до його законодавчого регулювання дозволить цій галузі приносити користь державі і суспільству.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що гральний бізнес в наступні роки продовжить свій розвиток, а, відповідно, і збільшиться кількість кримінальних правопорушень в цій сфері, що в свою чергу потребує від правоохоронних органів розробки нових

методик розслідування незаконного зайняття гральним бізнесом, що відповідатимуть сучасним вимогам по попередженню, виявленню і розслідуванню кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Топорецька З. М. Проблеми формування методики розслідування злочинів у сфері грального бізнесу. *Адвокат*. 2011. № 3 (126). С. 41-42.
3. Дундич Л. В. Висунення слідчих версій на початковому етапі розслідування злочинів в сфері грального бізнесу. *Юридичний бюлетень*. 2016. Вип. 2. С. 138-149.
4. Боротьба зі злочинами у сфері грального бізнесу: оперативно-розшуковий аспект: монографія / В. А. Некрасов, Є. В. Айдемський. Київ: КНТ, 2015. 164 с.

Левицька Вікторія Русланівна,
студентка групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЗАСАД ДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

В статті розглядаються ключові моменти досудового розслідування кримінальних правопорушень проти засад добросовісної конкуренції, методи та підходи розслідування вказаних кримінальних правопорушень, описуються основні проблеми, що виникають під час здійснення розслідування даних видів кримінальних правопорушень, надаються шляхи розв'язання даних проблем.

Особлива природа господарських кримінальних правопорушень, чітко виражений бланкетний спосіб конструювання диспозицій статей кримінального закону, що їх визначають, залежність таких діянь від рівня розвитку та охорони економічних відносин у державі спонукають замислитись над їх виваженою, коректною назвою. «Комерційні», «економічні» (в деяких країнах також «білокомірцеві», «корпоративні» і «професійні»), «у сфері підприємництва» і, звичайно, «господарські» кримінальних правопорушень – в юридичній літературі можна зустріти чимало варіацій понять, що охоплюють схожі за змістом кримінально карані діяння [8, с. 170].

Інколи констатується, що поняття «кримінальні правопорушення економічної спрямованості» поряд із такими поняттями, як «економічна злочинність», «економічні кримінальні правопорушення», «кримінальні правопорушення у сфері економіки» і «кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності», міцно увійшли в понятійний апарат криміналістики та інших галузей знання, а також широко використовуються практичними працівниками правоохоронних органів [6, с. 216]. Справедливо звертається увага на існування в кримінальному праві проблеми співвідношення понять «економічні кримінальні правопорушення», «кримінальні правопорушення у сфері

економіки», «кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності», «кримінальні правопорушення економічної спрямованості» і «кримінальні правопорушення економічного характеру». Якщо ж урахувати ту обставину, що наведені словосполучення задіяні в обігу не лише юридичних, а й економічних наук, то завдання щодо визначення правильного поняття відповідних кримінальних правопорушень серйозно ускладнюється.

У літературі на сьогоднішній день констатується відсутність загальноприйнятого кримінологічного поняття «економічна злочинність», незважаючи на його поширення в науковому обігу. Це пов'язане не з недосконалістю механізмів наукового пізнання чи неефективною організацією наукового узагальнення, а з природою самої проблеми. Адже йдеться про явище, суть якого не виявлена до кінця; водночас вивчення цього питання справедливо названо потужним стимулом для безперервного пошуку нового змісту. Проблематику досудового розслідування кримінальних правопорушень проти засад добросовісної конкуренції досліджували такі вчені як: Шуміло І. А., Дудоров О. О., Кісілюк Е. М., Дорохіна Ю. А. та ін.

Систему кримінальних посягань проти засад добросовісної конкуренції складають відповідні склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме: «ст. 229 – Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару; ст. 231 – Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; ст. 232 – Розголошення комерційної або банківської таємниці; ст. 232¹ – Незаконне використання інсайдерської інформації; ст. 232² – Приховування інформації про діяльність емітента» [2].

У юридичній літературі висловлюються різні підходи до визначення недобросовісної конкуренції, що все ж значною мірою перетинаються з легальним визначенням даного поняття і впливають, загалом, із поняття конкуренції [9, с. 124]. Останню ж науковці, котрі досліджують саме означену тематику, пропонують визначати як урегульовану нормами права змагальність між суб'єктами господарювання, що діють водночас у межах одного товарного ринку, спрямовану на отримання підвищеного прибутку та збільшення власної частки ринку, котра обмежує можливості кожного з них впливати

на загальні умови обігу товарів [11, с. 22]. В свою чергу, недобросовісну конкуренцію визначають як антиконкурентні дії чи бездіяльність суб'єктів господарювання, пов'язану з порушенням чинного законодавства, торгових правил і звичаїв, прав на інтелектуальні продукти, вимог добропорядності і справедливості шляхом вчинків, здатних спричинити змішування щодо підприємства, продукції чи діяльності конкурента, ввести громадськість в оману, дискредитувати конкурента [3]. При цьому під захистом від недобросовісної слід розглядати врегульовану законом діяльність держави, її органів і посадових осіб, які контролюють процес конкуренції, учасників конкуренції, спрямовану на встановлення елементів матеріально-правового відношення, що виникло внаслідок порушення конкуренції, правил та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, припинення недобросовісної конкуренції та притягнення винних до відповідальності [4].

Захист конкурентного середовища є одним з вихідних питань, які знайшли закріплення як гарантії в Конституції України [2]. На розвиток конституційних гарантій прийнято значний блок законодавчих актів, створено певний правовий механізм, який має забезпечити якісний розвиток конкурентного середовища в країні. Міжнародні зобов'язання, взяті на себе Україною з цього приводу, також вимагають створення конкурентного середовища, в якому б гарантувалися рівні можливості для національних та іноземних суб'єктів господарювання [5, с. 79].

Водночас, попри позитивні зрушення у частині унормування положень конкурентного законодавства, як і законодавства у сфері промислової власності, функціонуючий правовий механізм, який має забезпечувати поєднання ринкової конкуренції з недопущенням порушення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а також інтересів суспільства та держави, не можна характеризувати як ефективний. І на користь такого твердження слугують і далеко не завжди позитивний досвід правозастосування суб'єктами господарювання, що демонструють правомірну поведінку, і напрацьована судова практика, і діяльність публічних органів, задіяних у цій сфері суспільних відносин. Значною мірою на неефективний правовий механізм впливає й інститут господарсько-правової відповідальності, що не може бути якісно реалізований задля захисту від недобросовісної конкуренції внаслідок низки об'єктивних і суб'єктивних факторів. Недаремно

підкреслюють, що саме «...слабкість та недосконалість заходів юридичної відповідальності значно знижують дієвість правових норм, спрямованих на захист конкуренції» [9, с. 183].

І. Шуміло пропонує: «...під недобросовісною конкуренцією розуміти протиправну діяльність суб'єктів господарювання, що шляхом введення в оману споживачів чи інших суб'єктів господарювання спрямована на заміну в межах одного товарного ринку власних товарів чи послуг із аналогічними товарами чи послугами конкурента, котрі користуються сталим попитом» [12, с. 10].

Навряд чи наведене визначення можна вважати цілком вдалим, з огляду на його зміст і понятійний апарат, який використовується.

Ситуація ускладнюється через те, що підстави та межі кримінальної відповідальності за економічні кримінальні правопорушення в різних країнах істотно відрізняються. Експерти звертають увагу і на ту обставину, що кількість та одночасно складність економічних посягань наразі зростають на фоні розвитку високих технологій, у тому числі електронних (електронний банкінг, викрадення персональних файлів, інші новітні форми використання мережі Інтернет тощо) [10, с. 23].

У гонитві за прибутком, орієнтуючись на споживчий попит і побоюючись при цьому ризику та невдач, недобросовісні підприємці грають на популярності відомих знаків. Вони вдаються до імітації товарного знаку чи упаковки з метою створення у споживача на рівні підсвідомості асоціації з уже відомим йому брендом, що користується довірою на ринку. Зазвичай продукція фірм-паразитів не вирізняється високою якістю, однак основною причиною попиту є привабливі ціни. Недобросовісні суб'єкти господарювання часто застосовують аргументацію, що їхній продукт є дешевшим аналогом дорогого бренду, висока вартість якого пояснюється лише витратами на рекламу. Інші ж не знижують вартість продукції, а розповсюджують її за високими цінами, використовуючи схоже позначення відомого товарного знака. Такі компанії розраховують на неуважність покупців, які не в змозі до деталей розрізнити дизайн упаковки чи можуть не помітити різниці декількох літер у назві продукту. Нерідко споживач несвідомо купує підробку, вважаючи, що це або зміна дизайну відомого йому бренду, або інший товар тієї самої компанії.

Очевидно, що за незаконного використання торговельних марок злочинець не знищує та не пошкоджує жодних матеріальних речей.

Право інтелектуальної власності на торговельну марку та оригінальний товар у потерпілого залишаються. За таких обставин єдиною складовою матеріальної шкоди, завданої внаслідок незаконного використання торговельної марки, є упущена вигода її власника. За незаконного використання торговельних марок злочинець неправомірно застосовує зображення торговельної марки на власному контрафактному товарі. Коли споживач купує контрафактний товар замість оригінального, у власника торговельної марки виникає упущена вигода. Під час вчинення цього кримінального правопорушення наслідки у формі упущеної вигоди наявні, але вони не створюють ні матеріальних, ні ідеальних слідів.

Способи розголошення комерційної або банківської таємниці можуть бути різними: усно, письмово, із застосуванням засобів зв'язку, повідомленням у засобах масової інформації, наукових статтях, шляхом умисного створення умов для ознайомлення з відповідними документами або предметами тощо.

Таким чином, для забезпечення ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень проти засад добросовісної конкуренції, необхідно враховувати особливості кожного з окремих кримінальних правопорушень та їх систему. Відповідно до цього і підбираються методики та засоби ефективного розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Дорохіна Ю. А. Систематизація кримінально-правової охорони прав на об'єкти власності та об'єкти інтелектуальної власності: окремі питання розуміння. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2. С. 75-86.

6. Дудоров О. О. Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2(5). С. 215–263.

7. Дудоров О. О. Каменський Д. В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 179–189

8. Кісілюк Е.М. Процюк О.В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 168-174.

9. Криміналістика / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

10. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1(5). С. 10

11. Мігус І. П. Голубенко К. О. Розголошення інсайдерської інформації як загроза економічній безпеці акціонерного товариства. *Економічна наука*. 2012. №3. С. 20-23.

12. Шуміло І. А. Відповідальність за порушення законодавства про захист конкуренції: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.04 Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2001. 20 с.

Лепський Назар Станіславович,

студент групи ПМПФз-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ І СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Однією з обов'язкових складових методики розслідування будь-яких злочинів є використання спеціальних знань. Їх застосування сприяє повному та швидкому встановленню елементів криміналістичної характеристики злочину, обставин справи, висуненню та перевірці криміналістичних версій. Не є винятком і використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів й інших обов'язкових платежів. Однак на практиці при розслідуванні цієї категорії злочинів спеціальні знання використовуються рідко, безсистемно, як правило, у формі проведення експертиз і дослідження доказів співробітниками експертно-криміналістичних підрозділів. Така обставина не дозволяє підвищити ефективність боротьби зі злочинністю в податковій сфері [1, ст.1].

При розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), слідчому іноді складно розібратися в тонкощах та особливостях бухгалтерського обліку, фінансово-господарських питаннях, аудиту, а тому для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування виникає необхідність застосування спеціальних знань. Метою їх застосування є безпосереднє виявлення, фіксація, попереднє вивчення, оцінка і використання доказів, вирішення питання про їх наявність і допустимість, правильна кваліфікація вчиненого, визначення предмета і меж доказування, якісне проведення процесуальних дій, організація взаємодії зі знаючими особами (фахівцями, експертами) у процесі розкриття і розслідування злочинів.

Метою даної статті є визначення поняття спеціальних знань, їх форм та напрямків використання спеціальних під час розслідуванні злочинів проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового соціального страхування. Також ми маємо на меті приділити особливу увагу такому напрямку використання спеціальних знань, як залучення спеціаліста.

Основним і найпоширенішим видом залучення спеціаліста є його консультативна діяльність. При розслідуванні ухилення від сплати податків, консультацій слідчому можуть надавати спеціалісти різних сфер діяльності: аудитори, ревізори, спеціалісти з оподаткування, бухгалтерського обліку, фінансово-господарської діяльності тощо. Також серед консультантів можуть бути наукові працівники у галузі податкового, фінансового та господарського права, інших правових питань, та спеціалісти у сфері комп'ютерної інформації та техніки. Перевага консультування полягає в тому, що слідчий негайно отримує кваліфіковану допомогу із спеціальних питань. Консультації як такі доказового значення не мають, але вони допомагають слідчому оцінювати докази, своєчасно вирішувати питання про призначення експертизи, визначити коло питань, адресованих експертові. При розслідуванні ухилення від сплати податків доцільним буде залучати спеціалістів при проведенні таких слідчих (розшукових) дій як допит, обшук, огляд, та при здійсненні вилучення, тобто при проведенні таких процесуальних дій як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Особливе значення та висока ефективність використання спеціальних знань, шляхом залучення спеціаліста має така слідча дія як допит. При провадженні допиту дуже важливе місце займає використання психологічних знань. Психологічні знання є знаннями в галузі психології а тому вони вважаються спеціальними знаннями. Спеціальними психологічними знаннями вважають знання, набуті особою, яка залучається до кримінального процесу як консультант, спеціаліст чи експерт, у процесі навчання чи роботи за психологічними спеціальностями, професійні знання про психічні закономірності людини, що можуть використовуватися в кримінальному процесі для забезпечення завдань кримінального судочинства. Провадження допиту вимагає від особи яка проводить допит давати об'єктивну оцінку допитуваній особі, її особистісним характеристикам, психічним ста-

нам, процесам, моральним і діловим якостям. А тому, можна сказати, що основною метою застосування спеціальних психологічних знань, при проведенні допиту являється встановлення психологічного контакту між слідчим, і допитуваною особою, та здійснення на неї психологічного впливу.

Відомо, що провідна роль в ефективному вирішенні завдань щодо розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм належить використанню досягнень науково-технічного прогресу для протидії злочинності. Водночас правомірне, тактично грамотне й ефективне використання сучасних досягнень науки і техніки ускладнюється неоднозначним сприйняттям і розумінням вченими й практиками змісту складних понять і явищ, пов'язаних з особливостями використання здобутків різноманітних наук у сфері боротьби зі злочинністю.

Традиційно основним каналом упровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу в практику розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм є криміналістична наука. Використання спеціальних знань у кримінально-процесуальній діяльності є однією з форм застосування таких досягнень у зазначеній галузі. Це багатоаспектне поняття, від адекватного розуміння якого залежить результативність виявлення, вилучення, дослідження та використання доказової інформації.

Приймаючи участь у слідчому огляді та дослідженні документів, спеціаліст роз'яснює слідчому призначення кожного документу, та його значення для конкретної фінансово-господарської операції та його співвідношення з іншими операціями, допомагає розібратися в особливостях оформлення документу, та виявити результати фальсифікації підроблені записи та відхилення допущенні при веденні бухгалтерського обліку [2, с. 256].

Усі процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань у практичній діяльності правоохоронних органів взаємозалежні, доповнюють одна одну і лише комплексне, тактично грамотне їх використання забезпечує вирішення завдань кримінального судочинства. При розкритті та розслідуванні податкових злочинів одні види спеціальних знань використовуються часто, інші - майже не використовуються. Наприклад, майже не залучаються працівники експертно-криміналістичних підрозділів системи Національної поліції України в якості спеціалістів для проведення огляду місця події (що

пояснюється специфікою вчинення та розслідування податкових злочинів), хоча іноді залучаються експерти почеркознавці як спеціалісти для відібрання зразків почерку та підписів.

Опитування працівників, які проводять розслідування податкових злочинів, свідчить, що слідчі в основному використовують власні спеціальні знання для огляду документів, відібрання зразків і призначення експертиз. Судово-медичні, судово-психіатричні експерти та лікарі участі у розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, не беруть. Не використовуються також і спеціальні знання педагога шляхом участі його у допиті неповнолітнього свідка чи обвинуваченого, що пояснюється тим, що неповнолітній практично не може бути суб'єктом, а також потерпілим у цих злочинах.

Ефективному виявленню й розкриттю злочинів в економічній сфері сприяє правильне застосування суб'єктами кримінального провадження спеціальних знань в галузі бухгалтерського, фінансового й податкового обліку, економіки й управління виробництвом, фінансів й кредиту, податків й оподаткування. Особливістю розслідування податкових злочинів є те, що значна частина з них може бути дослідженою і доказаною лише з використанням спеціальних знань.

Є. П. Іщенко, Н. І. Клименко та А. О. Топорков вважають, що формами використання спеціальних знань є: а) процесуальна; б) не процесуальна [3, с. 21].

Вивчення практики розслідування податкових злочинів показує, що спеціалісти у сфері оподаткування та бухгалтерського і податкового обліку залучаються досить часто. При цьому використовуються бухгалтерські та податкові знання у різних формах: 1) проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктів з питань повноти обчислення та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); 2) проведення судовоекономічних експертиз; 3) вилучення документів; 4) огляди документів; 5) обшуки; 6) допити свідків; 7) допити осіб, які проводили перевірку дотримання податкового законодавства; 8) допити осіб, які проводили судово-економічну та інші види експертиз. Основною формою, яка найбільш часто використовується в практиці розслідування податкових злочинів є проведення ревізорами документальних перевірок дотримання податкового законодавства.

Процесуальна форма застосування спеціальних знань є більш важливою та ефективною, скільки вона передбачена законом і має

юридичну силу. При розслідуванні ухилення від сплати податків найдоцільніше залучати спеціалістів при провадженні таких слідчих (розшукових) дій як допит, обшук, огляд та при здійсненні вилучення тобто при провадженні таких процесуальних дій як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

При розслідуванні податкових злочинів слідчі часто консультуються з ревізорами інспекторами ДФС з приводу тих чи інших питань бухгалтерського та податкового обліків, способів ухилення від оподаткування тощо, тобто у не процесуальній формі використовують знання цих фахівців з метою забезпечення повного, об'єктивного та всебічного розслідування матеріалів кримінального провадження. Спеціалісти можуть надавати слідчому допомогу у формі консультацій, рекомендацій, передачі довідкової інформації, участі в підготовці і проведенні різноманітних, а не тільки слідчих дій, шляхом проведення лабораторних досліджень, обстеження підприємств, участків території, проведення документальних ревізій, контрольних перевірок і інших заходів.

Відомо, що провідна роль в ефективному вирішенні завдань щодо розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм належить використанню досягнень науково-технічного прогресу для протидії злочинності. Водночас правомірне, тактично грамотне й ефективне використання сучасних досягнень науки і техніки ускладнюється неоднозначним сприйняттям і розумінням вченими й практиками змісту складних понять і явищ, пов'язаних з особливостями використання здобутків різноманітних наук у сфері боротьби зі злочинністю.

Традиційно основним каналом упровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу в практику розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм є криміналістична наука. Використання спеціальних знань у кримінально-процесуальній діяльності є однією з форм застосування таких досягнень у зазначеній галузі. Це багатоаспектне поняття, від адекватного розуміння якого залежить результативність виявлення, вилучення, дослідження та використання доказової інформації [1, с. 2].

Сьогодні не існує єдиної думки про форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Найпоширеніша точка зору, що спеціальні знання у кримінальному судочинстві застосовуються шляхом участі спеціаліста у слідчих діях та проведення експертом

судових експертиз, тобто у формах, які передбачені кримінально-процесуальним законодавством. Однак існує думка, що спеціальні знання можуть самотійно застосовувати також слідчі й оперативні працівники.

Зміни, які відбуваються в світовій економіці та соціальній сфері і, зокрема, в Україні, зумовлюють потребу в розробці нових концепцій розвитку, удосконалення нормативного забезпечення регулювання суспільних відносин як однієї з визначальних ланок прогресу. В Україні, як і в інших демократичних країнах, ці питання постають з особливою гостротою, зважаючи на певне відставання організації економічної діяльності, наявність неординарних політичних суперечностей і відчутних недоліків нормативної бази та дієвого правосуддя [4, с. 3].

Правильне розуміння поняття спеціальних знань у кримінальному процесі – важлива умова їх використання в різних формах учасниками кримінального судочинства при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку згідно із вимогами закону. Спеціальні знання є елементом, що визначає процесуально-правовий статус учасників кримінальної процесуальної діяльності. Вони впливають на формування їх прав й обов'язків, систему гарантій, умови та порядок діяльності в процесі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку, визначають характерне процесуальне значення результатів, що досягаються під час такої діяльності. Тому це питання не лише суто академічне, а має також і суттєве прикладне значення. Тенденція відмежування інституту використання спеціальних знань у кримінальному процесі є очевидною. Разом із тим, незважаючи на великий науковий і практичний потенціал, зміст основоположного поняття «спеціальні знання» в сучасній науці кримінального процесуального права тлумачиться неоднозначно. Переважно авторами лише фрагментарно висвітлюються питання поняття та цілей використання спеціальних знань у кримінальному процесі і лише в межах дослідження форм використання даних знань.

В чинному кримінальному процесуальному законодавстві теж відсутнє чітке їх розуміння, що призводить до виникнення численних питань і складних ситуацій, які важко вирішити на практиці. Отже, існує необхідність у проведенні комплексного дослідження поняття «спеціальні знання» як категорії кримінального процесуального права

та мети їх використання при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

Висновки. Дослідивши вище вказані положення, я прийшов до висновку, що спеціальними знаннями має володіти експерт для надання висновків та надання усних консультацій, і письмових пояснень у матеріалах кримінального провадження. На мою думку, спеціалісти з бухгалтерського і податкового обліку повинні бути ще перебувати у штаті податкової правоохоронної служби, оскільки незалежні консультанти можуть не надавати інформацію у повному об'ємі, оскільки можуть бути корумпованими або під контролем фігурантів ОРС або кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шершньова В. О. Використання спеціальних знань при розслідуванні податкових злочинів. *Київський національний університет внутрішніх справ*. м. Київ, 2009. С. 23-27.
2. Марущак О. А. Залучення спеціаліста при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Форум права*. 2014. № 2. С. 39-39.
3. Амеліна А.С. Форми використання спеціальних знань у процесі збирання доказів по податкових злочинах. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 21 листопада 2018 р.) Харків, 2018, С. 21-23.
4. Соколовський З. М. Проблеми використання в кримінальному судочинстві спеціальних знань при встановленні причинного зв'язку явищ : автореф. дис... канд. д.ю.н. Харків, 1968. 20 с.

Мухін Олександр Анатолійович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОНТРОЛЬ

В статті розглядаються основні аспекти, методи та підходи розслідування кримінальних правопорушень проти порядку переміщення предметів через митний контроль. Описуються основні проблеми, що виникають під час здійснення розслідування кримінальних правопорушень проти порядку переміщення предметів через митний контроль, надаються шляхи розв'язання проблем.

Сучасні ринкові умови господарювання в Україні характеризуються значним розширенням зовнішньоекономічних відносин, що призвело не лише до економічного розвитку, а і до деяких негативних наслідків, в тому числі, контрабанди, яка відповідно до ст. 201 КК України передбачає певне переміщення (зміна місця перебування) товарів та ін. предметів через офіційний митний кордон України минувши відповідний державний контроль або приховування цих товарів від державного митного контролю, що вчиняється у великих розмірах, і незаконне переміщення культурно-історичних цінностей, радіоактивних, отруйних, сильнодіючих або вибухових речовин, зброї та боєприпасів [1]. Проблема контрабанди в Україні є вкрай актуальною протягом тривалого часу. І ті заходи запобігання, які розробляла держава, щоб побороти контрабанду, на жаль, суттєвих результатів не дали. Усі вірили, що після Революції гідності в Україні наступить новітній період в запобіганні цього негативного явища. На жаль, цього не відбулося.

На сьогоднішній день проблеми в сфері розслідування кримінальних правопорушень проти порядку переміщення предметів через митний контроль розглядаються у широкому науковому масштабі.

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з контрабандою, зробили такі науковці, як: Бандурина Я. Ю., Гайворонський Є. П., Фурман Я. В. та ін.

Контрабанда нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади, управління, правоохоронних органах, банківських структурах, суттєво впливає на загальну криміногенну ситуацію в Україні. Головна суспільна небезпека контрабанди полягає в її підривній функції, спрямованій на економічні, фінансові, податкові відносини держави [4, с. 69].

Серед кримінологічних ознак контрабанди в Україні слід виділити: вивільнення вантажів від митного огляду в обхід закону; фіктивне оформлення документів про транспортування за межі кордонів України товарів, оформлення подвійних митних документів; заниження митної вартості товару (приховування справжньої митної вартості товарів); провадження митного оформлення неіснуючих або з умисно завищеною вартістю вантажів на експорт (задря подальшого отримання відшкодування ПДВ експортерам); ознаки економічної та господарської злочинності; тісний зв'язок контрабанди з іншими видами злочинності; вчинення контрабанди не тільки окремими особи, а і організованими злочинними угрупованнями [6, с. 164].

Суспільна небезпека контрабанди на сьогоднішній день полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів – спеціальний порядок переміщення даних товарів через кордон держави.

Серед фахівців-криміналістів існують різні погляди на класифікацію способів учинення контрабанди. Так, Бандуріна Я. Ю. указує: «... на 3 основні групи способів: а) переміщення поза митним контролем, б) переміщення шляхом приховування від митного контролю і в) комбіновані способи» [8, с. 79].

Інші вчені вирізняють такі способи, як: «... а) контрабанда поза митним контролем, б) з ухиленням від митного контролю і в) подання митному органу для митного оформлення документів, що містять неправдиві відомості» [7, с. 17].

Викликає цікавість наступна класифікація:

- легальний (відкритий): а) ненасильницький – шляхом фальшивого використання документів і засобів ідентифікації товарів; б) недекларування або недостовірне декларування, що може мати як

таємний, так і латентний характер; в) насильницький – шляхом прориву митного кордону всупереч прямій забороні митників та ін. підрозділів;

- прихований (таємний): а) переміщення об'єктів контрабанди шляхом незаконного перетинання кордону і б) приховування об'єктів від митного контролю [8, с. 81].

Обидві групи способів контрабанди можуть використовуватися як особисто злочинцем – контрабандистом, так і без його безпосередньої участі. У підґрунті цієї класифікації покладено такий критерій, як легальність (відкритість) способу контрабанди.

До предметів контрабанди, з урахуванням вимог диспозиції ст. ст. 201, 201-1 КК України, відносять: «1) культурні цінності (духовне надбання людства); 2) отруйні, сильнодіючі та вибухові речовини (що мають спеціальний порядок переміщення; 3) радіоактивні матеріали (спеціальний порядок переміщення); 4) нарізну зброю та боєприпаси; 5) окремі компоненти вогнепальної нарізної зброї; 6) спеціальні технічні засоби негласного отримання та зняття інформації; 7) лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев (червоне дерево, палісандр, махонь та ін.), лісоматеріали необроблених, а також інших лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України» [1].

Незаконне переміщення культурних та історичних цінностей призводить до загрози повної втрати унікальних предметів, історично-культурне значення яких в майбутньому може мати далеко неадекватну грошову оцінку. Будь-яка сучасна високо розвинута країна має зберігати свою культурну спадщину для майбутніх поколінь своїх громадян.

До культурних та історичних цінностей слід віднести: певні предмети духовної та матеріальної культури як надбання людства, що мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: гравюри, скульптура, певні малюнки, акварелі, різноманітні види картин, мініатюри, порцелянові вироби, художньо оброблений кришталь, кераміка, дерево, шкіра, дорогоцінні і недорогоцінні камені (у відповідній художній обробці), дорогоцінні і недорогоцінні металів (відповідно художньо оброблені), кістки, предмети художніх народних промислів та інші предмети, що складають велику художню, історичну, наукову, іншу культурну цінність та ін.

Отруйними речовинами слід вважати будь-які отрути, токсичні речовини (що використовуються при виготовленні бойових снарядів, лікарських речовин, сільськогосподарських гербіцидів, пестицидів, фунгіцидів та інсектицидів та інші), які, потрапивши до людини повітряно-крапельним шляхом, або з харчовими продуктами або через зовнішнє застосування, можуть спричинити смерть людини або психоневрологічний розлад, зупинку дихання чи серцевих скорочень, фатальне ураження нирок чи печінки, тощо. Таки речовини бувають мінерального (стрихнін, миш'як, ртуть та сулема, синильна кислота та інші ціаніди, пестициди тощо), рослинного (отрута, виділена із мухомора, блідої поганки, беладонни чи ін. рослини чи гриба), тваринного (зміїна отрута та отрута, що виробляється павуками) або змішаного чи штучного (хімічного) походження [3, с. 169].

При розслідуванні контрабанди культурно-історичних цінностей слід враховувати і можливу особу злочинця. Так, вказаний вид злочину, частіше вчиняють особи, в будь-якому випадку ознайомленні з цінністю того чи іншого історико-культурного предмета, тобто ті особи, що розуміють реальну вартість такого предмета. Хоча, часто дані особи виступають у ролі організаторів та замовників даного злочину, а безпосереднім виконавцем часто підбирається і невідомий у даному предметі особа.

Таким чином, при розслідуванні кримінальних правопорушень проти порядку переміщення предметів через митний контроль слід враховувати основні кримінологічні ознаки контрабанди в Україні нам слід виділити: незаконне звільнення вантажів від митного огляду; оформлення документів про вивезення за межі території держави товарів, оформлення подвійних митних документів; заниження митної вартості товару; здійснення митного оформлення неіснуючих або з умисно завищеною вартістю вантажів на експорт; ознаки економічної злочинності; тісний зв'язок контрабанди з іншими видами кримінальних правопорушень; вчинення контрабанди не тільки окремими особами, а і організованими злочинними угрупованнями. Важливість вдосконалення методик розслідування контрабанди пояснюється значним поширенням такого виду злочину у зв'язку із високою корумпованістю митної служби, посилення передумов для здійснення таких злочинів, як то: посилення економічної кризи в державі, масовий транскордонний рух, зумовлений заробітчанством у європейському напрямі, вдосконалення технологій, що використовуються контрабандистами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Бандурина Я.Ю. Способы совершения контрабанды огнестрельного оружия и боеприпасов. Проблемы законности. 2013. Вып. 121. С. 321-328.
3. Гайворонський Є.П. Характеристика осіб, які вчинюють незаконне переміщення культурних цінностей через митний кордон. Форум права. 2013. № 1. С. 167-171.
4. Гуцуляк М. Я. Дан Г. В. Деякі питання щодо визначення об'єкта та предметів контрабанди за ст. 201 Кримінального кодексу України. Митна справа. 2013. № 6. С. 66-72.
5. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 1(5): с. 153.
6. Фурман Я. В. «Слідова картина» як джерело доказової інформації при розслідуванні контрабанди культурних цінностей. Наше право. 2013. № 3. С. 163-166.
7. Фурман Я.В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К, 2009. 22 с.
8. Шепітько В.Ю. Криміналістика в системі наукового знання: сучасний стан та деякі тенденції. Криміналістика у протидії злочинності: тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовтня 2009 року). К.: Хай-Тек Прес, 2009. С. 78–81.

Навроцький Юрій Олексійович,

студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МИТНИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Відповідно до законодавства митні органи наділені широкими повноваженнями. Однак, ізольовано вони здійснювати свою діяльність не можуть. З метою збільшення ефективності боротьби зі злочинами у митній сфері та з митними правопорушеннями здійснюється постійний взаємозв'язок між митними та всіма правоохоронними органами[1, с. 298].

Теоретичними проблемами даної проблематики займалися такі вчені, як: К. В. Антонов, О. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, С. В. Богданов, В. І. Галаган, А. А. Глієвий, Д. В. Гребельський, О. Ф. Долженков, Є. В. Додін, А. М. Завальний, С. В. Кувакін, А. М. Куліш, Д. В. Лісний, В. О. Лукашков, В. Б. Петльований, С. В. Слинько, В. Т. Томін, І. Ю. Потлов, В. М. Тertiшник, М. Є. Шумило, Л. І. Щербина та інші.

Як відомо, від належної скоординованості, чітко організованих та спланованих дій митних органів із іншими правоохоронними органами залежить ефективність протидії контрабанді.

Слід зазначити, що Л. І. Аркуша визначає наступні види взаємодії між правоохоронними і контролюючими органами: міжсистемну, тобто ту, яка здійснюється між різними органами, та внутрішньо системну, ту, яка здійснюється в системі одного органу[2, с. 110].

О. В. Карнаухов стверджує, що «існують наступні форми координації: а) проведення спільних дій за єдиним планом і задумом з комплексним використанням сил і засобів; б) проведення спільних засідань колегій міністерств та відомств, оперативних нарад їх керівного складу; в) створення спільних штабів (робочих) груп для координації дій (за необхідністю); г) оперативний обмін інформацією, що стосується діяльності на кордоні з дотриманням вимог захисту відомостей, що передаються»[3, с. 520].

О. Ф. Долженков зазначає, що «взаємодія характеризується такими ознаками: а) сумісні дії або діяльність двох або більше суб'єктів; 2) ґрунтування на законі; 3) спрямованість на боротьбу зі злочинністю та вирішення завдань забезпечення виконання покарань і ресоалізації злочинців; 4) узгодженість дій правоохоронних органів за метою, часом, місцем здійснення; 5) забезпечення комплексного використання сил, засобів і методів з найменшими витратами; 6) спеціальні суб'єкти взаємодії»[4, с. 149].

Варто зауважити, що серед правоохоронних органів було проведено анкетування, щодо того як здійснюється взаємодія між різними підрозділами. І у більшості випадків, ними було зазначено, що взаємодія здійснюється на низькому рівні.

У науковій літературі вважають, що від ефективного обміну інформацією між різними підрозділами про контрабанду, про їх співучасників, про належне виконання запитів і окремих доручень залежить оперативність і дієвість взаємодії між усіма органами, що у свою чергу сприяє ефективному розслідуванню злочинів[5, с. 101].

Доцільним, на наш погляд, розглянути основні форми взаємодії. Першою формою є обмін відомостями, що становить інтерес для правоохоронних органів. Такий інтерес може становити інформація про рівень, структуру і динаміку злочинності, хто, де, коли, кому розповсюджує незаконні товари. Але, варто відзначити, що самі працівники правоохоронних органів відзначають рівень ефективності обміну інформацією на низькому рівні. Результати анкетування представимо у таблиці[5, с. 101].

Відомості щодо незадовільної роботи щодо обміну інформацією	Відсоток
Незадовільне налагодження співпраці керівників взаємодіючих підрозділів	25,2
Недосконалість законодавства	25,9
Відсутність системності щодо інформування органів	22
Неналагоджена співпраця керівників	23

Результати свідчать, що найчастіше використовують інформаційні ресурси для: попередження наркозлочинності, затримання з наркотиками, розшуку злочинців, зупинення наркозлочинності. Самі

працівники правоохоронних органів оцінюють свою роботу за даним напрямком як низький рівень[5, с. 101].

Другою формою, яку варто відмітити, є спільне планування дій на зустрічах, нарадах та засіданнях. Такі плани склалися для проведення постачання наркотиків, затримання наркозлочинців, а також їх транспорту, проведення обшуків, проведення оперативних комбінацій[5, с. 101].

Третьою формою, є спільне проведення колегій, нарад, конференцій, а також видання методичних рекомендацій. Зокрема, проводяться Всеукраїнські науково-практичні конференції із участю практиків, науковців, міжнародних учасників, складаються методичні рекомендації, друкуються наукові журнали[5, с. 101].

Наступною формою є спільне проведення спільних спецоперацій, які на нашу думку, сприяють ефективному проведенню дій між підрозділами. Практичні працівники говорять про те, що останнім часом здійснюються спецоперації для відпрацювання населених пунктів, а також об'єктів із складною криміногенною обстановкою.

Ще однією, ефективною формою взаємодії є участь у слідчо-оперативній групі. Слід зазначити, що такі групи створюються для розробки наркоділків, досліджується збут наркотиків. Особлива увага у даній формі приділяється тактиці затримання учасників незаконного обігу наркотичних засобів[5, с. 102].

О. В. Карнаухов зазначає, що «особливостями реалізації правоохоронними органами повноважень на виявлення контрабандних переміщень наркотичних засобів, а також проведення заходів з протидії контрабанді є: а) спеціальні методи діяльності таких органів, б) специфічна сфера державного управління; в) виняткові умови виявлення ознак злочину, особливо у зонах митного контролю, розташованих у пунктах пропуску на державному кордоні»[3, с. 523-524].

Слід зауважити, що податкова міліція під час взаємодії може отримати наступну інформацію про: юридичних і фізичних осіб, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, але без дотримання митних правил і правил реєстрації, направлення товарів на адресу юридичних і фізичних осіб із сумнівним походженням, ввіз чи вивіз цінних паперів, акцій, великих грошових сум, приховування фінансових документів, що характеризують діяльність фізичних і юридичних осіб, ввіз фізичними особами автомобілів та інших предметів підвищеного попиту, якщо це здійснюється неодноразово[6, с.89].

Співробітники податкової міліції, у свою чергу, повідомляють митним органам інформацію про спільні аналітичні заходи, про підстави для перевірки по обліках юридичних і фізичних осіб, розробку спільних нормативно-правових актів, інформацію про юридичних осіб, які зовнішньоекономічною діяльністю[6, с.89].

Таким чином, взаємодія між правоохоронними і митними органами відіграє дуже важливу роль. Основними формами взаємодії є обмін відомостями, спільне планування дій, спільне проведення нарад, конференцій, а також участь у слідчо-оперативній групі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попова О.О. Взаємодія митних та правоохоронних органів. *Взаємодія оперативних і слідчих підрозділів при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності*: матеріали Міжнародного постійно діючого науково-практичного семінару. Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2009. 536 с. С. 298-310.

2. Аркуша Л. І. Проблеми взаємодії та інформаційного забезпечення правоохоронних органів у боротьбі з економічною організованою злочинною діяльністю. *Інформаційне забезпечення протидії організованої злочинності*: збірник наукових статей. О.: Фенікс. 2003. С. 109-117.

3. Карнаухов О. В. Теоретичні основи взаємодії і координації митних та правоохоронних і контролюючих органів у ході виявлення ознак кримінального правопорушення та розслідування у провадженнях про контрабанду. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 517-523.

4. Долженков О. Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності. О. 2002. 254 с.

5. Грень Р. Р. Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 38. Том 2. С. 99-102.

6. Цимбал Г.П., Постіл Н.С. Попередження податкових правопорушень в умовах використання інформаційних технологій. *Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці*: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Ірпінь. 16-17 травня 2002). Ірпінь. С. 155-157.

Плугатаренко Дмитро Борисович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчі (розшукові) дії є найважливішим засобом доказування у кримінальному судочинстві. Саме тому проблемам їх нормативної регламентації і практичного проведення в науці кримінального процесу традиційно приділяється підвищена увага.

Перш за все, варто відзначити, що науковий інтерес до проблем законності та обґрунтованості проведення слідчих (розшукових) дій учені проявляли завжди, на різних етапах розвитку науки кримінального процесу. Різні аспекти підстав їх проведення висвітлювались у роботах учених як радянського періоду (В.Д. Арсеньєв, І.Є. Биховський, А.Я. Дубинський, В.І. Зажицький, Л.М. Карнєєва, Л.Д. Кокорєв, М.С. Строгович, С.А. Шейфер, М.Л. Якуб та ін.), так і сучасної України (І.М. Бацько, Т.О. Борець, Л.С. Жиліна, С.Ю. Карпушин, Е.Є. Манівлець, В.Т. Малярєнко, Д.Б. Сергєєва, М.М. Сичук, Л.Д. Удалова, Ю.М. Чорноус та ін.) [1].

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених процесуальному порядку та тактиці проведення слідчих (розшукових) дій, багато питань до теперішнього часу не отримали однозначного трактування. У свою чергу, невирішеність даних питань на теоретичному рівні ускладнює слідчу практику і в ряді випадків ставить під сумнів законність проведення слідчих (розшукових) дій.

Одним з питань, яке не отримало однозначної інтерпретації, є питання про підстави проведення слідчих (розшукових) дій.

У науці кримінального процесуального права традиційно виділяються фактичні і юридичні (процесуальні, формальні) підстави. У цій статті спробуємо сконцентрувати увагу на юридичних підставах проведення слідчих (розшукових) дій.

До юридичних підстав відноситься наявність у слідчого, дізнавача, прокурора повноважень на проведення слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні. Оскільки юридичні підстави відображають, перш за все, формальний аспект проведення слідчої (розшукової) дії, вони ще називаються процесуальними або формально-правовими.

Аналіз різних точок зору, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених дозволяє виділити два підходи відносно змісту юридичних підстав для проведення слідчих (розшукових) дій. Прихильники вузького підходу зводять юридичні підстави для проведення слідчих (розшукових) дій лише до наявності процесуального документа в якому міститься рішення про їх проведення. Прихильники широкого підходу вважають, що в зміст юридичних підстав входить більше обставин, які визначаються, як «передбачені в законі процедури». З огляду на це, варто назвати однією із юридичних підстав проведення слідчої (розшукової) дії її нормативне закріплення в кримінальному процесуальному законі. Разом з тим, підстава – це обставина, що існує тільки при наявності самого явища, яке ця підстава «дозволяє». Якщо дія не закріплена в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК України) як слідча, то взагалі відсутня можливість її проведення в цій якості, і говорити про юридичні підстави її проведення в принципі не доводиться.

Великий перелік юридичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій навів С.А. Шейфер, який включає в нього такі обставини:

1. Можливість проведення слідчих (розшукових) дій:

- а) тільки після початку кримінального провадження (за винятком огляду місця події, трупа, предметів і документів);
- б) з дотриманням правил підслідності (ст. 216 КПК України);
- в) до закінчення або до зупинення досудового розслідування;
- г) при розслідуванні нововиявлених обставин.

2. Право на проведення слідчих дій, яке виникає у випадках:

- а) прийняття кримінального провадження до провадження слідчим, дізнавачем, керівником слідчого органу;

б) виконання слідчим доручення про проведення слідчих дій не за місцем розслідування;

в) проведення дізнавачем або слідчим невідкладних слідчих дій за розпочатими ними кримінальними провадженнями, які їм не підслідні і будуть передані відповідно з одного слідчого підрозділу в інший;

г) виконання доручень слідчого про проведення окремих слідчих дій.

3. Наявність в певних випадках процесуального документа, передує проведенню слідчої дії - постанови про проведення слідчої дії, що виноситься слідчим або самостійно, або за згодою керівника слідчого органу, а для деяких слідчих дій, пов'язаних з найбільш істотними обмеженнями прав громадян, - судового дозволу на проведення слідчої дії [2, с. 27].

Погоджуючись в цілому з позицією С.А. Шейфера, вважаємо за необхідне дещо скоригувати її і виділити в структурі процесуальних підстав проведення слідчих (розшукових) дій три аспекти.

Перший аспект (тимчасовий) характеризує період, протягом якого можливе проведення слідчих (розшукових) дій. За загальним правилом початковим моментом, після якого допускається проведення слідчих дій, виступає початок кримінального провадження. Час початку автоматично фіксується у Єдиному реєстрі досудових розслідувань з точністю до хвилини. Разом з тим чинне законодавство передбачає можливість проведення до початку кримінального провадження наступних слідчих дій: огляду місця події, трупа, предметів і документів (ч. 3 ст. 214 КПК України). Тому можна вважати, що початковим моментом, що дає право на проведення вказаних слідчих (розшукових) дій, є отримання співробітником правоохоронного органу повідомлення (сигналу) про злочин, навіть до його офіційної реєстрації.

Кінцевим моментом, після якого проведення слідчих (розшукових) дій неприпустиме, є: а) звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України); б) зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК України); в) закриття кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК України).

Другий аспект (персональний) характеризує особу, яка має право на проведення слідчих (розшукових) дій. Після початку кримінального провадження таким правом за загальним правилом користується слідчий, дізнавач, прокурор, в провадженні якого перебуває кримінальне провадження. Проведення слідчих (розшукових) дій іншими посадовими особами допускається, як виняток, лише у випадках, прямо передбачених законом. Законодавчих обмежень для

доручення проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії дізнавачу або іншому слідчому не існує. При цьому в теорії кримінального процесу вироблені правила, відповідно до яких категорично не рекомендується доручати іншим особам проведення слідчих (розшукових) дій: а) проведення слідчих (розшукових) дій безпосередньо з підозрюваним; б) складних за своїм характером (одночасний допит двох і більше осіб, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, перевірка показань на місці); в) великих за обсягом; г) які потребують глибокого знання обставин кримінального провадження (наприклад, допит для спростування алібі); д) не допускають повторного проведення (зокрема, пред'явлення для впізнання). Більш того, доручення про проведення слідчих (розшукових) дій іншим особам слід розцінювати як винятковий випадок, і по загальним правилам всі слідчі (розшукові) дії повинен проводити слідчий, дізнавач, прокурор який розслідує кримінальне провадження.

Третій (документальний) аспект процесуальних підстав слідчих (розшукових) дій визначає, який документ повинен бути винесений для їх проведення. Чинне законодавство передбачає три варіанти проведення слідчих (розшукових) дій: а) за ухвалою слідчого судді, рішенням суду (це відноситься до слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права громадян); б) за постановою слідчого; в) без постанови слідчого.

За ухвалою слідчого судді, рішенням суду проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд житла при відсутності згоди проживаючих у ньому осіб (ст. 237 КПК України); обшук в житлі (ст. 234 КПК України); особистий обшук; аудіо-, відео контроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем та деякі інші негласні слідчі (розшукові) дії.

До слідчих (розшукових) дій, які здійснюються без попереднього винесення постанови, відносяться всі види слідчого огляду (крім огляду житла при відсутності згоди проживаючих у ньому осіб), допити, одночасний допит двох і більше осіб, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, перевірка показань на місці. Зазначені слідчі (розшукові) дії проводяться за усним рішенням слідчого, дізнавача,

прокурора, заснованому на його внутрішньому переконанні в необхідності їх проведення і доводяться до відома всіх учасників відповідного слідчої дії.

Отже, у структурі юридичних підстав доцільно виділити три аспекти: 1) тимчасовий, що характеризує період, протягом якого допускається проведення слідчих (розшукових) дій; 2) персональний, що визначає суб'єкта, яка має право проводити слідчі (розшукові) дії; 3) документальний, тобто процесуальний документ, на підставі якого безпосередньо здійснюються слідчі (розшукові) дії (в конструкції слідчих дій, що проводяться за усним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора документальний аспект юридичної підстави відсутній).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Літвінова І. Ф. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій та їх доказування у процесуальній діяльності прокурора. URL: <http://goal-int.org/pidstavi-provedennya-slidchih-rozshukovih-dij-ta-yih-dokazuvannya-u-protsesualnij-diyalnosti-prokurora/>

2. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. Самара, 2004. 31 с.

Романюк Ганна Романівна,
студентка групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБИРАННЯ ТА РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Відповідно до ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) та ч. 1 ст. 36 Господарського кодексу України (далі ГК України) комерційною таємницею можна вважати відомості, що становлять для суб'єкта господарювання (підприємства, установ, організацій, фізичних осіб-підприємців), комерційну цінність яка також відноситься до об'єктів права інтелектуальної власності, та розголошення її несе за собою кримінальну відповідальність яка передбачена ст. 231 Кримінального кодексу України (далі КК України), а відповідальність за розголошення комерційної або банківської таємниці передбачена ст. 232 КК України [1, с. 149].

Ч. 2 ст. 505 ЦК України регламентовано, що комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру.

Зважаючи на усталену практику, до комерційної таємниці належить така інформація: 1) рівень прибутку та цінова політика; 2) основні плани розвитку підприємства (бізнес-плани); 3) інформація про укладені або заплановані договори; 4) відомості про контрагентів (постачальників і покупців); 5) особисті винаходи та раціоналізаторські пропозиції, які не захищено авторським або патентним правом; 6) аналітичні огляди ринку, маркетингові дослідження.

Водночас згідно із законодавством, не можуть бути визнані комерційною таємницею:

- 1) установчі документи, документи, що дають змогу займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- 2) інформація за всіма встановленими формами державної звітності;

3) дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

4) відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями і посадами, а також про наявність вільних робочих місць;

5) документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про порушення законодавства України та розміри завданих при цьому збитків; документи про платоспроможність;

6) відомості про участь посадових осіб підприємства в інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

7) інші відомості, які підлягають оголошенню відповідно до чинного законодавства [2, с. 121].

Основним об'єктом розголошення комерційної виступають суспільні відносини, що забезпечують існування між суб'єктами господарювання чесної та добросовісної конкуренції в частині охорони комерційної таємниці, тому розголошення комерційної таємниці може завдати підприємству не меншої шкоди, ніж економічна криза, необгрунтовані управлінські рішення та ін. Охорона даних відомостей, що містять конфіденційний характер є не лише способом захисту цінної інформації про об'єкти стратегічних змін, а і економічним інтересом та стратегічним ресурсом, який здатний забезпечити конкурентні переваги на ринку промисловості. Саме тому необхідність встановлення правового режиму комерційної таємниці є одним з першочергових питань забезпечення економічної безпеки підприємства.

Серед науковців, які у своїх роботах розглядали проблематику розслідування розголошення комерційної таємниці, вважаються М.В. Рудик, А.А. Івахова, Р.Н. Белінського, В.М. Іващенко, О.П. Горпинюк, Ю.І. Дем'яненко, О.В. Прохніцький, І.С. Сербіна, І.Б. Ткачука, А.А. Топоркова, О.В. Курмана та ін. Роботи вищевказаних науковців досліджують питання пов'язані із збиранням відомостей, що становлять комерційну таємницю та розголошенням таких відомостей однобоко, дають лише загально-правову характеристику вказаним кримінальним правопорушенням, адже здебільшого інформація, яка стосується розслідування розголошення комерційної таємниці, використовувалась не актуальна, а дослідники здебільшого звертались до правових норм кримінального права та процесу, які втратили чинність.

Початок досудового розслідування та внесення відомостей про кримінальне правопорушення незаконне розголошення відомостей які

містять у собі комерційну таємницю розпочинається, здебільшого, за заявами уповноважених осіб суб'єктів господарювання або публічними повідомленнями в пресі.

Поетапне досудове розслідування кримінальних правопорушень та збирання доказової бази з метою встановлення осіб, які вчинили розголошення комерційної таємниці проводиться за допомогою передбачених законодавством слідчих (розшукових) дій. Слідчі (розшукові) дії проводяться з метою реалізації основних завдань кримінального процесу України та з метою встановлення відомості про спосіб, мету вчинення кримінального правопорушення. Основними слідчими (розшуковими) діями являються при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері комерційної таємниці є:

- 1) допит заявника (потерпілого), допит свідків (ст.ст. 224-226 КПК України);
- 2) огляд (ст. 237 КПК України);
- 3) обшук (ст. 234 КПК України);
- 4) слідчий експеримент (ст. 240 КПК України).

Допит особи є однією з основних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі на початку досудового розслідування та важливим джерелом доказів. КПК України передбачає таких учасників допиту, зокрема; допит підозрюваного потерпілого, свідків, судового експерта. Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері розголошення комерційної таємниці, найважливішою гласною слідчою (розшуковою) дією ми вважаємо саме допит, оскільки під час якого встановлюються всі відповідальні особи за носій комерційної інформації та коли/ким встановлено відомості про його відсутність [4, с. 196].

Огляд проводиться з метою збирання речових доказів, тобто виявлення та збирання слідів які стосуються особи/осіб які здійснили кримінальне правопорушення та способу вчинення кримінального правопорушення. До основних доказів належать: сліди вживання спиртних напоїв, куріння, сліди відправлення природних потреб, сліди ніг, рук, пальців, крові, слини, одягу, сліди вживання їжі, зникнення окремих предметів, зміна положення і місцезнаходження предметів, меблів, технічних засобів, засобів зв'язку, сліди використання предметів, приладів, обладнання, сліди проникнення правопорушника на територію (у приміщення), сліди злому замків, дверей та ін. [5, с. 137].

Обшук проводиться з метою виявлення та збирання доказів щодо вчинення кримінального правопорушення. До слугують всі матеріальні носії, тобто, всі документи та технічні носії які містять будь-яку інформацію яка може засвідчити факт вчинення кримінального правопорушення.

Всі зібрані речові докази, по яким необхідне застосування спеціальних знань, передаються до експертних установ із клопотанням про проведення судових експертиз для проведення експертизи. За результатом проведення експертизи складається висновок експерта, який є джерелом доказів у кримінальному провадженні і відіграє важливу роль для розслідування кримінального правопорушення.

Проведення всіх вищезазначених слідчих (розшукових) дій здійснюється відповідно до встановленого процесуального порядку, який передбачений чинним КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України :Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Ткачук И.Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств. Москва : изд-во «Щит-М», 2000. 168 с.
4. Полуніна Л. В. Особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1 (30). С. 195-197.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

Симоненко Степан Валентинович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Яцик Тетяна Петрівна,
к.ю.н., доцент, професор кафедри

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ БАНКРУТСТВ

Поняття «кримінальне банкрутство» об'єднує два делікти, передбачені статтями 218-1 і 219 Кримінального кодексу України, зокрема:

- доведення банку до неплатоспроможності (віднесення банку до категорії неплатоспроможних);
- доведення до банкрутства (створення умов для сталої фінансової неспроможності).

Необхідно зазначити, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних з кримінальним банкрутством, необхідно використовувати загальні методичні рекомендації розслідування господарських злочинів, а також враховувати специфіку нормативно-правового регулювання процедури банкрутства суб'єктів господарської діяльності[1, с. 136-137].

З об'єктивної сторони більшість злочинів у сфері господарської діяльності вчиняються шляхом активних дії. Деякі зі злочинів можуть вчинюватись як шляхом дій так і бездіяльності. Закон не визнає можливості вчинення злочинів, передбачених статтями 218-1 та 219 КК України шляхом бездіяльності. З іншого боку, аналіз судової практики застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності та доведення до банкрутства свідчить, що такі злочини переважно вчинюються шляхом активних дій, але також можуть бути вчинені шляхом бездіяльності[2, с. 40-41].

У залежності від повноти інформації про злочинну діяльність та її суб'єктний склад слідчий планує розслідування наступним чином.

1. У випадку, коли відомий лише один епізод, на підставі оперативної інформації, формуються завдання, спрямовані на виявлення інших епізодів.

2. За наявності даних, отриманих оперативним шляхом про інші епізоди злочинної діяльності, ставляться завдання щодо перевірки цих даних та розслідування цих епізодів.

3. Якщо маються підтверджені оперативні дані та внесені відомості до ЄРДР за кількома епізодами, слідство відразу спрямовується на розслідування вказаних епізодів. Слід також зазначити, що вказані варіанти можуть (а в деяких випадках і повинні) поєднуватись, оскільки навіть у випадку виявлення кількох епізодів злочинної діяльності до моменту внесення відомостей до ЄРДР, не виключена наявність й інших епізодів, поки що невідомих слідству [3, с. 14].

На сьогодні практично не викликає сумнівів те, що процес розслідування має ситуаційний характер. Під цим розуміється залежність розслідування від змісту початкової слідчої ситуації, характеру показань свідків, підозрюваних, інших чинників. Таким чином, неможливо говорити про організацію розслідування без урахування тієї слідчої ситуації, що складається в провадженні на початковому етапі. На інформаційній базі слідчих ситуацій як важливого елемента розслідування розробляються основні напрямки подальшого слідства. З метою досягнення намічених у процесі розслідування результатів належна оцінка слідчої ситуації є необхідною умовою ухвалення тактично і стратегічно правильних рішень [4, с. 86].

Типізація слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування економічних злочинів традиційно будується на інформаційному підході – джерело та наявність інформації про подію злочину та її учасників. Дані, які є основою для складання слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинної діяльності з використанням кредитно-фінансових операцій, містяться у первинному матеріалі. З урахуванням комплексного характеру економічних злочинів типові слідчі ситуації здебільшого визначаються:

- видовою та груповою належністю злочинних дій (як за кримінально-правовими, так і криміналістичними критеріями), тобто особливостями механізму злочинів;
- підставами внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР);
- епізодами (попередня кваліфікація для внесення відомостей до ЄРДР);
- результатами перевірки інформації про злочин (ступенем обізнаності про епізоди злочинної діяльності, наявності зібраних матеріалів).

Завдання, котрі впливають зі слідчих ситуацій і підлягають вирішенню при розслідуванні, можуть бути різного рівня залежно від тактики, що обирається, і стратегії. Вони повинні забезпечувати:

- цілеспрямованість і методичність розслідування;
- максимально ефективне використання всіх сприятливих для слідства сторін слідчої ситуації з метою вирішення приватних і загальних завдань розслідування злочину;
- зміну зазначеної ситуації в сприятливому для слідства напрямку;
- подолання інформаційної неповноти ситуації;
- подолання різних перешкод на шляху слідства, обумовлених несприятливими чинниками слідчої ситуації;
- розробку і проведення криміналістичних операцій, що впливають із обстановки, що склалася;
- вибір шляхів і засобів швидкого досягнення цілей слідчих (розшукових) дій;
- вибір поведінки слідчого стосовно окремих учасників розслідування[4, с. 86].

При розслідуванні цієї категорії злочинів залежно від змісту вихідної інформації виділяються такі слідчі ситуації, а саме:

- інформація про здійснення злочину, отримана на підставі матеріалів, зібраних у результаті проведення оперативно-розшукових заходів;
- надходження відомостей про протиправне діяння до прокуратури, органів внутрішніх справ або органів Державної фіскальної служби України з господарського суду, рішенням якого на підприємстві запроваджено зовнішнє управління. В даній слідчій ситуації є ймовірність втрати процесуальних джерел доказів та відчуження значної частини майна збанкрутілої компанії;
- виявлення ознак злочинів пов'язаних з кримінальним банкрутством безпосередньо слідчим під час розслідування інших злочинів (найчастіше при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – ст. 212 КК України; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – ст. 191 КК України; шахрайство – ст. 190 КК України; службове підроблення – ст. 366 КК України тощо);
- надходження відомостей від посадових осіб контролюючих органів які здійснювали планові перевірки суб'єктів господарювання

(надійшли матеріали документальної перевірки, в яких виявляються ознаки злочинних дій у банківській сфері);

- надходження заяви від інших осіб, кому було заподіяно велику матеріальну шкоду від оголошення боржника банкрутом [1, с. 137-138].

О.М. Артюх пропонує таку класифікацію типових слідчих ситуацій, які фактично можливо застосовувати і до кримінальних банкрутств:

1. За часом виникнення: до кримінальні (злочин щене вчинено, але особами здійснюються дії, спрямовані на кримінальне банкрутство, складання плану, формування злочинної групи)[4, с. 87-88].

Погоджуємося, що доведення до банкрутства великих підприємств відбувається за схемами, розробленими організованими групами, які попередньо створюють фіктивні фірми, примушують різними засобами (погрозами, шантажем тощо) керівництво обраної ними юридичної особи укладати не вигідні угоди, укладати угоди та акти виконаних робіт безпосередньо з організованими групами (у складі яких особи, що мають судимості), на підставі чого здійснюються фінансово-господарські операції. Створюються як посередники торгові дома, через які має здійснюватися реалізація продукції чи надання послуг тощо. Наслідком цього є банкрутство юридичної особи та передача підприємства як повернення організованій групі – кредитору, вимушеного боргу. Документи формуються та підписуються групою посадових осіб (генеральним директором, головним бухгалтером, економістом з фінансової роботи, головою наглядової ради)[5, с. 190].

2. За джерелом отримання первинної інформації (матеріали за результатами перевірок дотримання податкового та іншого законодавства, проведених податковими, контролюючими та іншими державними органами, під час аналізу документів безпосередньо слідчим або співробітником оперативного підрозділу; при проведенні досудового розслідування у інших кримінальних провадженнях; заяв від акціонерів (власників, учасників, кредиторів тощо) про факт фіктивного банкрутства;

3. Залежно від етапу фіктивного банкрутства;

4. Залежно від наявності відкритого кримінального провадження та здійснення досудового слідства;

5. Залежно від наявності встановлених осіб, підозрюваних та причетних до вчинення протиправних дій;

6. Залежно від можливості виявлення і фіксації доказової інформації;

7. Залежно від рівня протидії[4, с. 87-88].

Розглядаючи ту чи іншу слідчу ситуацію слід пам'ятати, що дана категорія злочинів виконується тільки з прямим умислом, тобто корислива метабагачення шляхом вчинення фінансових махінацій. Слідчий в залежності від слідчої ситуації, планує проведення першочергових процесуальних дій. Найчастіше слідчими проводяться тимчасові доступи до речей й і документів (оригіналів (копій) документів і предметів, які мають відомості про злочинні дії осіб причетних до вчинення злочину); встановлення і допит свідків, підозрюваних осіб; проведення допиту двох і більше осіб; проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення матеріальних цінностей і коштів, документів схованих від кредиторів та огляд предметів і документів; накладення арешту на рухоме та нерухоме майно, матеріальні цінності, грошові кошти, майнові внески, розрахункові рахунки для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, цивільного позову або можливої конфіскації; проведення обшуків; призначення судово-економічних та почеркознавчих експертиз, проведення негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марушев А.Д. Типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних банкрутств. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «ПРАВО». 2017. № 24. С. 136-138.

2. Ключик Ю.В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством: дис. ... к-та юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 199 с.

3. Пчеліна О.В. Корнієно В.В. Особливості розслідування злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій: Методичні рекомендації. Х.: Харківській нац. ун-т внутр. справ. 2011. 36 с.

4. Артюх О.М. Класифікація типових слідчих ситуацій, що виникають при виявленні та розслідуванні протидії законній господарській діяльності. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 1. С. 85-88.

5. Давченко Т.М. Особа як елемент криміналістичної характеристики доведення до банкрутства (ст. 219 кримінального кодексу України). Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 1 (30). С. 188-194.

Цьока Василь Васильович,
студент групи ПММФз-19-1

Науковий керівник:

Яцик Тетяна Петрівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ ДІЙ З ДОКУМЕНТАМИ НА ПЕРЕКАЗ, ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ ТА ІНШИМИ ЗАСОБАМИ ДОСТУПУ ДО БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ, ОБЛАДНАННЯМ ДЛЯ ЇХ ВИГОТОВЛЕННЯ

Виникнення у фінансовій діяльності новітніх платіжних документів що мають ті ж властивості, що і цінні папери, встановило необхідність введення відповідальності за незаконну дію з документами на переказ платіжними картками і іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням задля їхнього виготовлення. Відповідно суспільна небезпека злочину, який передбачений у статті 200 Кримінального кодексу України, проявляється в можливості означених діянь завдати істотну шкоду суспільним відносинам, які гарантують охоронну дію банківської системи.

Варто зазначити, що питання, які встановлюють об'єкт визначеного злочину намагались визначити відомі науковці у сфері кримінального права. Їх думки щодо об'єкту цього злочину суттєво відрізнялись один від одного. Деякі з авторів вважали під об'єктом злочину суспільні відносини, що гарантують стабільне функціонування грошово-кредитної системи в країні [5, с. 311], інші ж під об'єктом досліджуваного виду злочину вважали суспільні відносини у галузі діяльності кредитно-фінансових органів щодо випуску в обіг та використання переказних документів [7, с. 386]. Деякі автори називали об'єктами злочину фінансово-кредитну державну систему [3, с. 217; 4, с. 348].

Висвітлена різноманітність версій щодо визначення об'єкту досліджуваного злочину не сприяла однозначним застосуванням законодавства на досудовому слідстві та ві судовому розгляді. Відповідно лише ґрунтовне дослідження охоронних відносин буде корисним задля вірного застосуванню законодавства.

Доцільно підкреслити те, що різні погляди щодо досліджуваного питання занадто широко охарактеризують коло відносин, що охороняє стаття 200 Кримінального кодексу України. Фінансово-кредитна система включає в себе дуже багато функцій і відповідних механізмів та засобів, які стимулюють її функціонуальність.

В зазначеному аспекті доцільним є висвітлення праці Е.Л.Стрельцової та В.М.Киричка, адже саме вони встановили, що тільки відносини в галузі діяльності кредитно-фінансових органів щодо випуску в обіг та використання переказних документів, а не вся фінансово-кредитна система в загальному відноситься до об'єкту даного кримінального правопорушення.. Але і ця позиція містить відповідні мінуси, зводячи тільки діяльність кредитно-фінансових органів до випуску в обіг та навіть використання переказних документів. Відомо, що означені документи використовують не тільки кредитно-фінансові органи, але і окремі громадяни держави.

Варто зазначити, що безпосередніми об'єктами цього злочину є суспільні відносини, що гарантують охорону банківської системи нашої держави та протидіють незаконним діям із документами на перекази, платіжними картками і іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням задля їх виготовлення.

Доцільно зазначити, що у диспозиції частини першої статті 200 Кримінального кодексу України встановлені два різновиди засобів доступу до банківських рахунків: документи на переказ і платіжні картки. У назві статті 200 Кримінального кодексу України встановлено такий предмет злочину як обладнання задля виготовлення засобів доступу до банківських рахунків.

Варто встановити і те, що підвищена суспільна небезпека злочину який визначає стаття 200 Кримінального кодексу України обумовлюється різними факторами зокрема:

- незаконність дій з документами на переказ, платіжними картками і іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням задля їх виготовлення завдають вагомі збитки не тільки банківській системі країни, а і негативно впливають на функціонування всієї економічної системи України. Отримані за допомогою використання підроблених документів грошові кошти переводять за кордони України, де зберігаються на незаконно відкритих рахунках. Відповідно до цього, окрім прямих збитків, спричинених незаконними діями з

вагомими предметами, національними інтересами України завдається велика шкода в вигляді прискорення інфляційних процесів, знецінення національної валюти [1], що може призвести до «знекровлення» кредитно-фінансової та банківської систем.

- злочинна діяльність такого спрямування охарактеризується різноманітністю, високоінтелектуальними характерами, швидкісною адаптацією злочинців до новітніх форм і методик господарювання, що дає змогу відносити кримінальні справи цих злочинів до категорії відповідної складності і вимагає від практичних працівників додаткових знань і можливостей [2].

- негативний вплив таких дій, як підробки документів на перекази, платіжних карт, інших засобів доступу до банківських рахунків, а також зберігання, придбання, перевезення, пересилання маючи на меті збут підроблених документацій на переказ, платіжних карток, їх використання і збут відображається на встановлених порядках виготовлення, використання і обігу таких предметів, які забезпечують нормальне функціонування всієї банківської системи України.

Досліджено, що під підробленням предметів за цим злочином варто розуміти будь-яку дію, наслідком якої буде підроблення, виготовлення, фальсифікація дійсного засобу доступу до банківського рахунку в тому числі і фальсифікацію справжнього предмету, в наслідок чого з їх застосуванням може бути проведено незаконний переказ коштів чи доступ до інформації щодо відповідних банківських рахунків які отримує неуповноважена на це особа.

Отже, підробка може реалізовуватись за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерних програм чи будь-яких інших способів.

Доцільно зазначити, що примітка статті 200 Кримінального кодексу України містить у собі характеристику документів на переказ, що дає змогу розуміти документи у паперових та електронних виглядах, які використовують банківські установи та їх клієнти задля передачі різного плану доручень чи відповідної інформації на переказ коштів між суб'єктами та інше.

В якості «документів варто розуміти наступні:

– розрахунковий документ, який являється платіжним дорученням, платіжною вимогою-дорученням, розрахунковим чеком, платіжною вимогою і розрахунком документів інших різновидів, які є визначеними НБУ;

- міжбанківський розрахунковий документ, тобто документ що направлений на переказ, сформований банком на підставах поданих клієнтом розрахункових документів, документів на перекази коштів, а також доручень на договірні списання, передбачених в договорах, укладених між клієнтами та банками, що їх обслуговують;

- документація на переказ готівки, реквізити і особливості оформлення яких визначає та встановлює НБУ;

- клірингова вимога;

- інша документація, яка використовується в платіжних системах задля ініціювання переказів».

Дія, вчинена за попередньою змовою групи осіб, передбачена частиною першою стаття 200 Кримінального кодексу України, повинна кваліфікуватись за умов їх спільного вчинення як співвиконавців двома або більше особами, що завчасно були у зговорі щодо цього.

Отже, варто зазначити, що приховування злочинів напрямком маскуванню інформації і її носіїв:

- зміна юридичної адреси і фактичного місця перебування суб'єктів;

- переведення працівника на інші посади у трудовій діяльності;

- застосування підроблених платіжних і інших документів та створення технологічних помилок задля маскуванню незаконних операцій;

- багаторазові перекази коштів рахунками, змішування на декількох рахунках легальні кошти та таких, які були одержаними злочинними шляхами;

- конвертація і переведення в готівкову форму незаконно здобуті кошти;

- різноманітні операції із легалізацією доходів, які отримані в наслідок злочинних шляхів.

Отож, у підсумку варто зазначити, що використання підробленого платіжного засобу (предмету злочину) полягає в пред'явленні фінансовим установам цих засобів, чим і буде вчинено протиправне та негативне втручання у нормальне функціонування установи кредитно-фінансової та банківської систем в Україні. Відповідно в випадках протиправного використання підробленого документу на переказ, платіжних карток або інших засобів доступу до банківських рахунків маючи на меті безпідставний переказ грошових коштів з рахунків платників або отримання їх готівкою, ці платіжні засоби трансформуються з предмета в засоби вчинення іншого злочину – шахрайства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П. П. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2019 р. / За ред. С. С. Яценка. Київ, 2018.
2. Киричко В. М. Злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної системи України. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - К.: Юрінком - Інтер; Х.: Право, 2002.
3. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. К.: Атіка, 2011.
4. Ришелюк А. М. Незаконні дії з документами на переказ платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення. Науковопрактичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2017 р. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Канон, 2017.
5. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні. Закон України від 5 квітня 2001 р. Вісник Верховної Ради України. 2017. № 29. С. 137.
6. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 7 грудня 2000 р. Вісник Верховної Ради України. 2017. № 56. С. 30.
7. Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2010 № 223 «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів». Офіційний вісник України від 19.07.2010. № 52. Ст. 1747.
8. Науковопрактичний коментар до Кримінального кодексу України. Під заг.ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. У 2х ч. К.: ФОРУМ, 2001.
9. Пчолкін В. Д. Теоретико-правові проблеми оперативнорозшукової діяльності: стан та напрями дослідження. Криміналістика ХХІ століття: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 листопада 2010 р. Х. : Право, 2010. 832 с. С. 460-464.
10. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайства та основні положення їх розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харківський нац. ун-т внутр. справ. Х., 2019. 21 с.

Чигринець Максим Володимирович,
*оперуповноважений другого відділу
управління ОРД ГУ ДФС у м. Києві,
лейтенант податкової міліції*

Науковий керівник:

Яцик Тетяна Петрівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ТЮТЮНУ ТА ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Кримінальні правопорушення у сфері у сфері незаконного обігу таких підакцизних товарів як тютюн та тютюнові вироби, наразі є одними з найбільш шкідливих фінансово-господарських кримінальних правопорушень, тому кримінальна відповідальність за подібні кримінальні правопорушення встановлена у більшості країн світу. Методика досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень вироблена вже досить давно та наразі продовжує удосконалюватися вченими та практичними працівниками правоохоронних органів. Саме тому важливий подальший аналіз суспільних відносин, які виникають під час досудового розслідування кримінальних проваджень у сфері незаконного обігу тютюну та виробів на його основі.

Проте аналіз сучасного стану щодо протидії незаконному обігу тютюну та тютюнових виробів в Україні дозволяє наразі відзначати, що на сучасному етапі існують певні мало опрацьовані моменти у методиці досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Це, зокрема, стосується нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів.

Проблемам протидії розслідуванню кримінальних правопорушень взагалі, а також нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів зокрема присвячені низка праць дослідників, зокрема, таких як Н. М. Ахтирська, О. В. Александренко, І. В. Грицюк, М. Д. Курляк, П. М. Лепісевич, Д. Г. Мулявка, А. М. Падалка, Г. М. Самілик та інших.

Протидія розслідуванню визначається у літературі як «навмисна діяльність з метою перешкоджання встановленню істини в кримінальній

справі» (Н. М. Ахтирська) [2], також як система «прийомів, методів і засобів перешкодження вирішенню задач кримінального провадження та у підсумку – боротьбі зі злочинністю» (О. В. Александренко) [1, с. 15].

Так як розслідування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів здійснюють спеціально уповноважені законом на проведення розслідування органи досудового розслідування, та їх посадові (службові) особи – дізнавачі, слідчі, оперативні працівники, то протидія може бути виражена у перешкодженні виконання вказаними особами їх процесуальних завдань та здійсненню повноважень.

Проте у певних авторів можна знайти і інші ознаки протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. Так, П. М. Лепісевич та М. Д. Курляк до сучасних форм протидії розслідуванню кримінальних правопорушень відносять фальсифікацію доказів, і аргументують, що саме тому докази «повинні надійно захищатися від фальсифікації, перекручування або знищення» [6, с. 278].

Тому не завжди протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів безпосередньо спрямована проти конкретного слідчого, дізнавача, оперативного працівника, протидія може бути спрямована на перешкодження виявленню кримінального правопорушення у сфері не законного обігу тютюну та тютюнових виробів.

Нейтралізація протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів передбачає використання низки способів, які можуть бути використані як під час всього процесу розслідування, так і на окремих етапах, а також під час провадження окремих слідчих (розшукових) дій.

Так, протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів під час допиту передбачає обрання відповідної форми спілкування слідчого із суб'єктом протидії. Нейтралізація протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів під час допиту досягається шляхом установлення психологічного контакту, сприятливої психологічної атмосфери допиту, що допомагає взаємодії та взаємовідносинам між учасниками допиту.

Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів під час обшуків передбачає виконання основного тактичного правила – дотримання раптовості проведення. Раптове виконання обшуку позбавляє особу, яка

вчинила кримінальні правопорушення, можливості знищити, приховати чи іншими чином нейтралізувати докази у провадженні.

Тому обшук під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів повинен бути «завжди несподіваним як для обшукуваного, так і для інших осіб, зацікавлених у результатах розслідування в справі» [4, с. 562-563].

І. В. Грицюк у монографії «Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування: теорія та практика» відзначає важливість залучення спеціаліста до нейтралізації протидії розслідуванню та при виявленні приховування кримінальних правопорушень (злочинів): «При розслідуванні злочинів у сфері оподаткування спеціальні знання використовуються у формі проведення судової експертизи, участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій, попередньому дослідженні речових доказів, призначенні документальної перевірки, наданні технічної допомоги та консультацій тощо» [3, с. 148].

Дійсно, доволі ефективним під час проведення огляду місць незаконного виготовлення, транспортування тютюну та тютюнових виробів може стати довідково-консультаційна діяльність спеціаліста, який може консультувати слідчого з таких спеціальних питань як бухгалтерська та інша фінансова звітність, господарська діяльність, ставки оподаткування

Серед способів нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів у літературі виділяють такі як «превенція митних правопорушень та її напрями, зокрема соціального, економічного, спеціального та індивідуального характеру, що здійснюються суб'єктами профілактики» [5, с. 87].

Важливе значення для реалізації заходів з протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів має діяльність публічних засобів масової інформації, виступи у них працівників правоохоронних органів, як таких, що безпосередньо займаються вказаними видами розслідування, насамперед – працівників податкової міліції.

Д. Г. Мулявка та Г. М. Самілик щодо цього відзначають, що «...саме податкова міліція повинна стати базовим органом реорганізації її у принципово новий правоохоронний орган по боротьбі з економічними злочинами, оскільки вона уже є таким. Саме податковій міліції підслідні суто економічні злочини, саме у податковій міліції

працюють співробітники, підготовка яких характеризується знаннями в галузі економіки, фінансів, бухгалтерського обліку, оперативно-розшукової діяльності тощо» [7, с. 234].

З такими твердженнями варто погодитись, проте цьому ефективному способу нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів перешкоджає невизначеність статусу самої податкової міліції, «тимчасовість» його регулювання у розділі XVIII-2 ПК України. Тому слід прийняти окремих спеціальний закон про податкову міліцію (службу фінансових розслідувань).

А. М. Падалка, аналізуючи засади розслідування організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування, відзначає як спосіб протидії взаємодію слідчого з працівниками правоохоронних органів: Слідчий повинен використовувати всі форми взаємодії, передбачені законом та відомчими нормативними актами. Взаємодія має бути організованою на постійній основі протягом усього періоду розслідування з моменту відкриття кримінального провадження до розгляду його в суді. Така взаємодія (оперативне супроводження розслідування) забезпечує нейтралізацію протидії злочинних співтовариств органам розслідування, дозволяє розробляти і реалізовувати тактичні операції, що випереджають дії злочинних організацій і сприяють їх ліквідації» [8, с. 229].

Форми такої взаємодії можуть бути як процесуальні, передбачені КПК України та іншим процесуальним законодавством, так і не процесуальні, які КПК України не передбачені, проте не є незаконними, і не суперечать нормам процесуального законодавства. Проте взаємодія слідчого та інших органів, посадових (службових) осіб – найперше інститут процесуальний, оскільки він регулюється найперше нормами кримінального процесуального права.

Також важливим способом нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів є видання доступної для пересічного громадянина юридичної літератури про відповідальність за вчинення цих кримінальних правопорушень.

Отже, діяльність із нейтралізації протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів спрямована проти фактів перешкоджання нормальному процесу розслідування цієї кримінальної протиправної діяльності. До основних способів нейтралізації протидії розслідуванню можна віднести такі як: обрання відповідної форми спілкування слідчого із суб'єктом

протидії під час допиту; дотримання раптовості проведення обшуку; довідково-консультаційна діяльність спеціаліста; діяльність публічних засобів масової інформації; діяльність працівників податкової міліції; взаємодія слідчого та інших органів, посадових (службових) осіб; видання доступної літератури про відповідальність за вчинення розглянутих кримінальних правопорушень.

Серед подальших розвідок у цій сфері можна запропонувати дослідження удосконалення правового статусу суб'єктів, які здійснюють нейтралізацію протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу тютюну та тютюнових виробів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
2. Ахтирська Н. М. Форми протидії розслідуванню злочинів, вчинених у сфері комп'ютерних технологій. *Юридичний журнал*. 2003. № 3 (9). URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=111>.
3. Грицюк І. В. Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування: теорія та практика: монографія. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2015. 286 с.
4. Калужна О. М. Обшук в справах про фальшивомонетництво. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2003. Випуск 38. С. 558–564.
5. Капітанець С. В. Удосконалення організаційного механізму протидії незаконному переміщенню тютюнових виробів через митний кордон України. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 5 (10). С. 85–91.
6. Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 1. С. 277–283.
7. Мулявка Д. Г., Самілик Г. М. Актуальні завдання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 231–235.
8. Падалка А. М. Теоретико-методологічні засади розслідування організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 368 с.

Чирва Світлана Сергіївна,
студентка групи ПМПФЗ-19-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

АНАЛІЗ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 206-2 КК УКРАЇНИ

Дослідження об'єктивних ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації щодо можливого удосконалення сучасного кримінального законодавства України, є актуальним питанням сьогодення.

«За оцінками експертної ради Антирейдерського союзу підприємців України, за 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності на загальну суму близько 20 млрд. доларів США. У 2017-2019р. р. відбулося близько 3 тисяч таких випадків [1]. Така ситуація спонукає державу вживати запобіжних заходів щодо цього негативного явища, зокрема, і у сфері нормативно-правового забезпечення. Одним з останніх нормативно-правових актів запобігання рейдерству є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 р. [2].»

Актуальні питання заволодіння майном підприємства, установи чи організації були предметом дослідження провідних вітчизняних вчених з проблем кримінального права та кримінології, зокрема, АндрушкаП., ДудороваО., ЗакалюкаА., О. Кальмана О., Киричка В., Мойсика В., МарітчакаГ., МатишевськогоП., ПерепелиціО., ПогорецькогоМ., СкороїЛ., СтрельцоваЄ., Хавронюка М. та ін.. Не дивлячись на вагомий здобутки вчених, об'єктивних ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи чи організації достатньої уваги приділено не було.

З огляду на це, метою статті є розгляд окремих ознак предмета та об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також надання на цій основі пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства України.

У науці кримінального права існує кілька підходів до визначення предмета злочину. Так, поширеною є точка зору, що предметом злочину слід визнавати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [5, с. 33]. Ми також вважаємо, що предметом злочину слід визнавати саме речі матеріального світу. Ознаки цих речей повинні конкретизуватися у диспозиції статті Особливої частини КК і виступати обов'язковою ознакою злочину.

Диспозиція ст. 2062 КК містить ознаки речі матеріального світу, з якими законодавець пов'язує настання кримінальної відповідальності за це діяння, а саме: майно підприємств, установ, організацій, зокрема частками, акціями, прямих їх засновника, учасників, акціонерів, членів. Відповідно, саме це майно і виступає предметом злочину, передбаченого ст. 2062 КК України[7].

На наш погляд, поняття «майно», як ознака складу вказаного злочину, повністю співпадає з поняттям «майно», як ознакою злочинів проти власності, передбачених розділом VI Особливої частини КК України.

«Отже, майно – це речові матеріали, які наділені специфічними ознаками фізичного, економічного чи юридичного характеру. Іншими словами, предметом злочину, передбаченого ст. 2062 КК, можуть бути речі у фізичному розумінні цього слова. Економічна ознака таких речей може бути те, що вони повинні: мати мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; бути відокремленими від природного середовища чи бути створеними заново. Звичайно проявом вартості речі є їх грошова оцінка[7].»

Юридичними ознаками майна, як предмета протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, є те, що, по-перше, винний не має права власності на таке майно, по-друге, воно має належати на праві власності певному підприємству, установі чи організації, по-третє, воно не повинно виступати предметом злочинів, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК.

Таким чином, предметом злочину, передбаченого ст. 2062 КК України, виступають майно підприємств, установ, організацій, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. При цьому КК не встановлює мінімальних обмежень вартості такого майна як предмета злочину. Щодо об'єктивної сторони злочину,

ми розуміємо зовнішню сторону (зовнішнє вираження) злочину, що характеризує суспільні небезпечні діяння (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечним наслідком, причинним зв'язком між діянням і суспільною небезпечним наслідком, місцем, часом чи обстановкою, способами, зокрема знаряддями та засобами вчинення злочинів [6, с. 74].

Заволодіння, як одна з обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 2062 КК України, передбачить активні дії – вилучення (заволодіння) майна підприємства, установи чи організації розпорядження ним, користування власника або особи у своїх цілях, якій воно відведено на законній підставі, на користь винного чи інших осіб і збагачення його або іншої особи за рахунок цього майна. Заволодіння може бути протиправним або ні. Ці ознаки, зобов'язують суб'єкт не мати права на це майно, оскільки вони для нього є чужими.

«З об'єктивної сторони обов'язкова ознака досліджуваного виду злочину є настання злочинних наслідків збагачення майна власника і зменшення за його рахунок злодія, а саме обов'язковою об'єктивною ознакою заволодіння майном підприємства, установи чи організації є заподіяння великої майнової шкоди власникові. Не можна кваліфікувати як вказане заволодіння дії особи, яка може мати право на отримання певного майнового надбання, і порушує встановлений порядок його передачі чи отримання. Майнове заволодіння підприємства, установи чи організації може визначитись неоплатним, якщо воно вчасно не було оплачене зовсім чи була оплачена лише його певна частина чи оплата була значно нижчою від його дійсної вартості[3].»

Якщо особи вчинили замах на протиправне заволодіння майном підприємства, установи чи організації і від завершення злочинного діяння на добровільних основах відмовилися, то вони не підлягають відповідальності за замах на таке заволодіння. З урахуванням з наведених розглянутих ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи чи організації можна визначити, що протиправне, корисливе чи неоплатне заволодіння таким майном підприємства, установи чи організації з метою звернути його у свою власність і стати його фактичним володарем є караним.

Між вказаними прикладами заволодіння та майновою можливою шкодою власника підприємства, установи чи організації може бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок чи зв'язки, а саме така шкода спричинена саме заволодінням, а не як іншим бездіянням чи обставинами.

Об'єктивна сторона, передбачена ст. 2062 КК, наповнена ознакою в спосіб якого вчинення – шляхом правочинів з використанням підробки або викрадених документів, печаток чи штампів підприємства, установи, зокрема організації. На нашу думку, під документом у ст. 2062 КК України слід вважати на увазі офіційні документи, визначення яких піддається у примітці до ст. 358 КК України і під яким зокрема маються на увазі документи, що містять зафіксовані на будь-яких матеріальних носіях інформацію, та які підтверджують чи посвідчують певні події, явища або фактичні дані, які спричинили чи можуть спричинити наслідкові дії правового характеру, або можуть бути використані як документи – докази у правозастосовній практиці, що можуть скластися, видаються чи посвідчуються повноважними на те (компетентними) особами органів державної влади, місцевих органів, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності чи організаційно-правових форм, а також окремими особами, у тому числі самозайнятими громадянами, які законом наділені право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю скласти, видати чи посвідчувати певні види з документів, що складені із дотриманням визначених встановленим законом форм та містять передбачені законом реквізити[7].

Проведений аналіз окремих ознак предмета та об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволяє стверджувати, що предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності, як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство. Однією з відмінностей злочину, передбаченого ст. 2062 КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення. Наведене дозволяє стверджувати доцільність включення цієї норми до розділу VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України і віднесення її до групи корисливих злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. За 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності / URL : <http://press.unian.ua/press/1460841-vukrajini-za-ostanni-15-rokiv-vidbulosya-blizko-30-tis-reyderskih-zahoplen-na-zagalnu-sumu-20-mlrd-dol-antireyderskiy-soyuz-pidpriemstv.html>. (Дата звернення 10.11.2020).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності : Закон України від 06.10.2016 р. / URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1666-19/page>. (Дата звернення 10.11.2020).
3. Про посилення протидії рейдерству : Указ Президента України від 19.03.2014 р. України / URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/313/2014>.
4. Кримінальний кодекс України / URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України / URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. (Дата звернення 10.11.2020).
5. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посібник . Харків : УкрЮА, 2014. 75 с.
6. Бабанін С.В. Морально-правові передумови встановлення в Україні кримінальної відповідальності за рейдерство. Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.) ; упоряд.к.ю.н., доц. В.В. Шаблистий. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 73–76.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> (Дата звернення 10.11.2020).

ПММКз-19-1

Баграй Яна Геннадіївна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:
Винниченко-Кумкова Лілія Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права та кримінології*

АНАЛІЗ ПОДАНИХ ЗАКОНОПРОЄКТІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вступ. Фінансова та економічна безпека держави це показники, перш за все, її національної безпеки, інакше кажучи здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам у економічній і фінансовій сферах. Проте, сьогодні ситуація в Україні свідчить не лише про високий рівень скоєння кримінальних і адміністративних правопорушень у економічній та фінансовій сферах, а отже — низький рівень фінансово-економічної безпеки, та некомпетентні правоохоронні органи, яким доручається виявляти, розслідувати та припиняти будь-які фінансово-економічні злочини, щоб ефективно протидіяти зростанню рівня фінансово-економічних правопорушень.

З огляду на це, очевидно, що сьогодні в Україні існує необхідність реформувати правоохоронні органи, які є суб'єктами захисту державних фінансово-економічних інтересів держави, по-перше, зменшуючи рівень скоєння фінансових і економічних правопорушень та відповідно — для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки держави.

Питання фінансово-економічної безпеки держави, а також потреба формування одного правоохоронного органу, як суб'єкта забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, вивчали такі видатні науковці: О.М. Бандурка, Р.Є. Волощук, В.М. Гельман, А.М. Детюк, О.Ю. Москаль, Л.М. Попова, А.В. Тітко та інші.

Метою статті є аналіз законопроектів, щодо запровадження діяльності єдиного органу у сфері захисту фінансово-економічних інтересів держави — Бюро економічної безпеки.

Результати дослідження. Бюро економічної безпеки (БЕБ), згідно із законопроектами «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3959 від 06.08.2020) (далі - Законопроект № 3959) [11] та проекту Закону України «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3959-1 від 25.08.2020) (далі - Законопроект № 3959-1) [10] створюється за тим же шаблоном "спеціального органу", за яким створювалися Національне антикорупційне бюро і Державне бюро розслідувань. Очолює — директор, розслідують — детективи, в регіонах — територіальні управління.

Відповідно до законопроекту, діяльність БЕБ складається з двох компонентів — оперативно-розшукової (силовий) і аналітичної частини. Всупереч очікуванням БЕБ в запропонованому варіанті законопроекту не забирає на себе повністю всі фінансові і економічні злочини, якими раніше займалася податкова міліція, СБУ і Нацполіція.

За результатами аналізу запропонованих Законопроектами № 3959 та № 3959-1 змін до чинних нормативно-правових актів, слід зауважити певну їх невідповідність існуючим нормам права, які регулюють відносини у сфері кримінального судочинства, що, у разі їх запровадження, може призвести до деяких неузгодженостей та протиріч щодо їх практичного застосування.

В контексті розгляду запропонованих законодавчих ініціатив щодо доповнення положень Кримінального кодексу України (далі — КК України) [3] статтею 222-2 «Шахрайство з податком на додану вартість», слід зауважити, що державне регулювання певної групи суспільних відносин задля упорядкування життєдіяльності всього суспільства має на меті розробку і прийняття відповідних норм права, якими встановлюються межі дозволеної та забороненої поведінки різних учасників суспільних відносин. Регулювання суспільних відносин, крім іншого, здійснюється і засобами кримінального права.

КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Внесення будь-яких змін до кримінального законодавства потребує доктринального обґрунтування з урахуванням підстав та принципів криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, а також комплексних досліджень, включаючи розробку альтернативних засобів протидії негативним наслідкам. Тобто, на нашу думку, положення КК України має змінюватись у випадках, коли існуюча норма не охоплює наявні негативні наслідки від протиправної діяльності, або ж взагалі не передбачає відповідальності від наявних негативних дій та обґрунтування, і підготовка відповідних змін повинна бути обумовлена попереднім ґрунтовним дослідженням із залученням широкого кола фахівців у галузі права.

Законопроектом № 3959 до компетенції детективів Бюро економічної безпеки України віднесено 21 статтю КК України основної підслідності (204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 222-2, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233) та 9 статей КК додаткової підслідності (199, 206-2, 210, 211, 192, 200, 216, 358, 366).

Крім того, законопроектом № 3959-1 до компетенції детективів Бюро економічної безпеки України віднесено 22 статті КК України основної підслідності (199, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 222-2, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233) та 8 статей КК України додаткової підслідності (206-2, 210, 211, 192, 200, 216, 358, 366).

Вважаємо, що до підслідності Бюро економічної безпеки України віднесено ряд злочинів, що не мають прямого відношення до забезпечення безпеки дохідної та видаткової частин бюджету та розслідування яких лише розпорошить діяльність Бюро економічної безпеки України. Відтак, основну діяльність Бюро економічної безпеки України буде спрямовано на розслідування злочинів, які на сьогодні розслідуються податковою міліцією.

Разом із тим, загальний аналіз Законопроекту № 3959 засвідчує про відсутність дієвих запобіжників, які б забороняли іншим правоохоронним органам втручатись у діяльність бізнесу.

Ніщо не заважає, наприклад Національній поліції [7], розслідувати несплату податків, а кваліфікувати її як злочин, передбачений статтею 190 КК України «Шахрайство», або Службі безпеки України [9] впливати на підприємців, кваліфікуючи кримінальне правопорушення за

статтею 258-5 КК України «Фінансування тероризму», та проводити у ході його розслідування весь комплекс заходів, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК) [4] і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [8]. Тобто, у разі прийняття Законопроекту № 3959, як закону у запропонованій редакції, основна його мета—обмеження дій правоохоронціввідношенню до бізнесу, досягнута не буде.

Окремі положення Законопроектів № 3959 та № 3959-1 безпосередньо не стосуються предмету їх розгляду. Наприклад вносяться зміни до положень статей 21 та 533 КПК щодо обов'язковості виконання вироку або ухвали суду, які набрали законної сили. З цією метою положення частини першої даної норми пропонується доповнити текстом «(слідчого судді)».

Необхідно також відмітити, що згідно з положеннями абзацу 4 підпункту 86.1 статті 86 Податкового кодексу України (далі - ПКУ) [6] акт перевірки не може розглядатися як заява або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення щодо ухилення від сплати податків.

У вказаному контексті також слід зазначити, що сплата податків є конституційним обов'язком кожного члена суспільства (ст. 67 Конституції України), оскільки роль податків полягає у забезпеченні, як функціонування держави в цілому, так і відповідних соціальних потреб суспільства (пенсії, дотації та інше).

При цьому, за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у значних, великих та особливо великих розмірах, передбачено кримінальну відповідальність за статтею 212 КК України.

Кримінальне правопорушення, передбачене статтею 212 КК України, є закінченим з моменту фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів які мали бути сплачені у строки та у розмірах, передбачених законодавством з питань оподаткування.

Момент узгодження податкового зобов'язання не є тотожним моменту скоєння умисної несплати податків. Факт вчинення кримінального правопорушення та момент прийняття рішення контролюючого органу про визначення грошового зобов'язання різняться у часі (у багатьох випадках розрив у часі може бути суттєвим).

Відтак, висновки акту проведеної контролюючим органом перевірки про встановлені порушення податкового законодавства та прийняте у подальшому податкове повідомлення-рішення лише документально підтверджують фактичне ненадходження до бюджету (несплату податкових зобов'язань) податків у перевіряємих періодах (тобто в минулому). Процедура адміністративного або судового узгодження податкового зобов'язання визначеного контролюючим органом не впливає на кваліфікацію протиправного діяння, відповідальність за яке встановлена статтею 212 КК України.

Нелогічним та необгрунтованим виглядає запропоноване Закономпроектom № 3959-1 посилення відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 212 КК України, шляхом збільшення санкцій - штрафів, з одночасним запровадженням відповідальності у вигляді арешту (за ч. 1), обмеження (за ч. 2) та позбавлення волі (за ч. 3) даної статті.

Також, у розрізі запропонованих новацій щодо внесення змін до положень статті 212 КК України у новій редакції, слід зазначити про чинність та зворотну дію закону про кримінальну відповідальність в часі (статті 4 і 5 КК України), виходячи зі змісту яких: злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння; закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі.

Таким чином, враховуючи зміни статті 212 КК України, наявним стане ризик, уникнення від нового, посиленого виду відповідальності осіб, що не сплачували податки за нині чинною статтею 212 КК України, у той час, як нову норму КК України можливо буде застосовувати лише відносно тих осіб, які вчинять передбачені даною статтею дії, після набрання чинності новою нормою.

Одночасно, запропоновані зміни щодо збільшення санкцій за статтею 212 КК України не призведуть до настання бажаного результату, у вигляді виключення випадків документування відповідної злочинної діяльності органами (підрозділами) дізнання. Виключити випадки розслідування Бюро економічної безпеки України кримінальних проступків неможливо, оскільки поряд із злочинами подекуди можуть і будуть виявлятися кримінальні проступки, розслідування яких окремо від основного злочину може негативно вплинути на

повноту досудового розслідування. У таких випадках, згідно з частиною 2 статті 217 КПК розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства. Положення глави 25 КПК в такому разі не застосовуються.

Одним із джерел доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із умисною несплатою податків є матеріали податкових перевірок, проте Проект не містить положень, що якимось чином унормовують питання призначення і проведення на досудовому слідстві податкових перевірок і ревізій.

«Силове» питання — наявність в структурі БЕБ «штурмових» підрозділів для проведення оперативно-розшукових дій законодавцем підвищене в повітрі. Законопроект не містить виключного переліку підрозділів, які можуть створюватися в бюро. Це дає можливість створювати в відомстві різні силові підрозділи фізичного захисту в майбутньому без додаткових погоджень.

В цілому складається враження, що законопроект розроблявся в прискореному режимі, щоб встигнути закрити фінансове питання з партнерами з Європейського союзу, але ніяк не для вирішення нагальних проблем бізнесу і зниження ризиків силового тиску.

У разі прийняття законопроекту в поточній редакції для бізнесу не зміниться зовсім нічого, а Бюро економічної безпеки має всі шанси продовжити справу податкової міліції.

Враховуючи вказане, що стосується забезпечення фінансової та економічної безпеки держави, закон повинен розмежовувати юрисдикції, щоб уникнути конфліктів між органами Національної поліції, залежно від того, кому заподіяна шкода — державі чи фізичній особі. Таким чином, створення єдиного правоохоронного органу як суб'єкта захисту фінансово-економічної безпеки держави є доцільним та необхідним в Україні, проте, беручи до уваги викладене, надані на розгляд Законопроекти № 3959 та № 3959-1 потребують доопрацювання та перегляду окремих його положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Роль правоохоронних органів у зміцненні безпеки фінансової системи держави / О. М. Бандурка. — Харків: ХНУВС, 2018. — 308 с. — (Актуальні питання фінансової безпеки держави: зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.).

2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Кримінальний кодекс України від 12.09.2001 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України.. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Кримінально процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України.. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування / А. М. Куліш. – Харків, 2015. – 432 с. – (дис. д-ра. ю. н.).

6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

7. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України.. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України.. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

9. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992р. // [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України.. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

10. Проект Закону про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України від 25.08.2020 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69708.

11. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України від 06.08.2020 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69643.

Бондаренко Катерина Сергіївна,

студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Винниченко-Кумкова Лілія Олександрівна

ПЕРСПЕКТИВНІ ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Анотація. *Забезпечення безпеки на ринку небанківських фінансових послуг виступає одним з пріоритетних напрямів національної безпеки у фінансовій сфері. Фінансові інститути піддаються низці ризиків, які притаманні економіці: інвестиційному, валютному, кредитному, процентному, інфляційному, податковому та ін.*

Ключові слова: *правове забезпечення, безпека, небанківські фінансові установи, запобігання, державні інститути.*

PROSPECTIVE VECTORS FOR INCREASING THE LEVEL OF SECURITY OF THE NON-BANK FINANCIAL MARKET

Abstract. *Ensuring security in the market of non-banking financial services is one of the priority areas of national security in the financial sector. Financial institutions are exposed to a number of risks that are inherent in the economy: investment, currency, credit, interest, inflation, tax and others.*

Key words: *legal support, security, non-bank financial institutions, prevention, state institutions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблематика забезпечення фінансової безпеки держави все частіше обговорюється на державному рівні, зважаючи на посилення залежності фінансової системи України та її економіки від іноземного капіталу. Відновлення тенденції до економічного розвитку, потреба у якій спостерігається після подій 2014 року, що спровокували політичну, соціальну та внутрішню фінансову кризу у державі, виявилось неможливим без залучення зовнішніх джерел фінансових ресурсів, якими стали транші МВФ, фінансова допомога міжнародних організацій, іноземні інвестиції тощо.

Мета і завдання дослідження, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. У статті надано характеристику правовим засадам забезпечення безпеки на ринку небанківських фінансових послуг в Україні. Автором визначені головні причини та умови, що заважають ефективному забезпеченню безпеки на ринку небанківських фінансових послуг в Україні та запропоновано ряд заходів із удосконалення діяльності окремих фінансових інститутів.

Аналіз публікацій. Теоретичні аспекти фінансової безпеки небанківських фінансових установ досліджуються у працях відомих українських фахівців О. Барановського, О. Власюка, Т. Ковальчука, О. Кириченка, П. Пригунова, О. Захарова та інших. Проведені наукові дослідження в основному торкалися фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення фінансової безпеки небанківської фінансово-кредитної установи - це сукупність заходів, спрямованих на захист процесу формування фінансових ресурсів, запобігання збитків а також ефективне використання коштів у їхній фінансовій діяльності. Безпосередньо, заходи із забезпечення фінансової безпеки в нашій країні виконуються у чотири кроки:

1. Визначення загроз фінансовій безпеці, їхній небезпечності а також механізмів негативного впливу на фінансовий стан фінансово-кредитної установи.

2. Визначення уразливих місць та напрямів у фінансовій безпеці, розроблення а також застосування заходів захисту і протидії негативному впливу загроз.

3. Визначення сильних сторін і переваг фінансової безпеки, проведення заходів щодо зменшення ризиків використання коштів.

4. Формування позитивних умов щодо здійснення фінансово-господарської діяльності, реалізація заходів захисту їх фінансових операцій.

Враховуючи, що внутрішні загрози є досить значні у всій сукупності загроз діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, а також чисельні приклади проведення останніми операцій, які є для них неефективними, а часом і збитковими, особливе місце у фінансовій безпеці має займати протидія неконтрольованому витоку з небанківських фінансово-кредитних установ коштів. Здійснення заходів з протидії неконтрольованому витоку коштів є функцією майже всіх підрозділів небанківської фінансово-кредитної установи при постійному контролі їх служб безпеки та керівництва.

Тут мають проводитися досить різноманітні заходи, серед яких (табл. 1).

Таблиця 1

Здійснення заходів з протидії неконтрольованому витоку коштів

№ п.п	Заходи
1	облік усіх видів коштів, фінансових документів та фінансових інструментів, що використовуються у небанківських фінансово-кредитних установах;
2	планування використання фінансових ресурсів;
3	колективне прийняття рішень про здійснення великих платежів та об'ємних операцій;
4	визначення повноважень посадових осіб щодо використання коштів;
5	дотримання принципу «чотирьох очей» при оформленні фінансових документів;
6	правове регулювання порядку фінансування проектів, операцій, діяльності небанківської фінансово-кредитної установи;
7	визначення обсягів відповідальності посадових осіб за допущені порушення при використанні коштів;
8	розслідування усіх випадків, пов'язаних з незаконним або нецільовим використанням коштів, їх розтратою, виявлення причин та умов, за яких мали місце такі випадки та вжиття заходів на їх усунення;
9	установлення спеціального порядку доступу до фінансових ресурсів;
10	забезпечення надійного зберігання готівки, цінностей, бланків фінансових документів та інструментів.

Розроблено автором за даними: Пирожков С. І., Сухоруков А. І. Проблеми адаптації України до глобального економічного середовища // Стратегічна панорама. – 2013. – №3–4. (http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol0&issue=2003_3-4)

Аналіз діяльності небанківських фінансово-кредитних установ показує, що основними причинами, які створюють їм негативний результат, є: неадекватна реакція на зміни економічної ситуації в країні, особливо з точки зору підвищення ризику комерційної діяльності, та на стан, ефективність діяльності партнерів, контрагентів, клієнтів та перспективність економічних проектів, що ними реалізуються; відсутність у технологіях фінансових операцій та методиках їх проведення системних заходів захисту, недосконалість правового регулювання фінансової діяльності; недосконалі дії органів управління та персоналу небанківської фінансово-кредитної установи щодо формування і, особливо, використання коштів [3, 98-133].

З метою забезпечення фінансової стабільності та підвищення рівня безпеки ринку фінансових послуг, які надають небанківські фінансово-кредитні установи, необхідно здійснити ряд заходів із удосконалення діяльності окремих фінансових інститутів, зокрема:

1. страхових компаній:

- посилити контроль та удосконалити управління страховими резервами шляхом розширення переліку фінансових інструментів, у які можуть спрямовуватися кошти страховиків, стимулювання інвестування в розробку та впровадження високотехнологічного устаткування, ресурсо- та енергозберігаючі технології, інфраструктуру тощо.

- забезпечити гарантування страхових внесків (зокрема, страхування життя) у випадку банкрутства страхової компанії. Наприклад, у США гарантована сума у випадку банкрутства страховика складає 250 тис. дол., що є вищою, ніж обсяги гарантування депозитів у банках; у Канаді захищені власники страховок життя та здоров'я [4, с. 566];

- стимулювати надання комбінованих послуг шляхом пропозиції комплексних страхових продуктів, що підвищуватиме ефективність діяльності під час фінансової дестабілізації;

- запровадити щомісячну звітність у формі, що забезпечує оперативний її розгляд та прийняття оперативних рішень Держфінпослуг стосовно страховиків, показники діяльності яких мають істотні зміни протягом звітного періоду;

- забезпечити прозорість як страховиків, так і Держфінпослуг за рахунок запровадження системи оприлюднення зведеної інформації на страховому ринку та у розрізі страховиків;

2. недержавних пенсійних фондів:

- забезпечити позиціонування недержавного пенсійного забезпечення на ринку фінансових послуг шляхом інформування населення щодо його переваг;

- запровадити податкові стимули (звільнення від оподаткування коштів, перерахованих на недержавні пенсійні рахунки, відстрочення сплати податків та ін.) для суб'єктів господарювання;

- посилити контроль за дотриманням належного рівня власного капіталу адміністратора недержавного пенсійного фонду, вимог щодо диверсифікації та якості активів фондів;

- створити адекватну систему контролю інвестиційного, операційного та управлінського ризиків.

3. кредитних спілок:

- розширити можливості кредитної кооперації шляхом залучення до неї юридичних осіб;
- удосконалити систему управління кредитною спілкою шляхом підвищення ролі членів в управлінні, які мають депозитні вклади;
- перевести діяльність на безготівкові розрахунки з метою здійснення податкового контролю та зменшення проведення тіньових операцій;
- створити фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок, що водночас вимагає впровадження механізмів підтримки ліквідності шляхом рефінансування, створення стабілізаційного фонду;
- посилити контроль за дотриманням критеріїв та нормативів платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності, дотриманням порядку формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;
- запровадити на державному й регіональному рівні систему оздоровлення кредитних спілок.

Перспективними векторами підвищення рівня безпеки небанківського фінансового ринку в тих економічних і політичних умовах, які склалися нині в Україні, можуть стати (табл. 2).

Таблиця 2

**Перспективні вектори підвищення рівня безпеки небанківського
фінансового ринку**

№ п.п	Вектори підвищення рівня безпеки
	збільшення кількості та частоти перевірок стану функціональної спроможності та результативності діяльності фінансових установ за умови скорочення тривалості таких перевірок і їх автоматизації;
	підвищення рівня доступності фінансових продуктів і послуг для усіх категорій громадян і бізнесу шляхом ініціювання створення регіональних фінансових установ у формі суб'єктів малого бізнесу з обмеженими можливостями щодо фінансового обслуговування (надання «первинних» фінансових послуг);
	запровадження нової системи забезпечення безпеки небанківського фінансового ринку шляхом ефективного розподілу функцій між національними регуляторами ринків фінансових послуг;
	запровадження на державному рівні системи національних стандартів безпечної діяльності фінансових установ із урахуванням специфічних рис й особливостей функціонування кожного виду фінансових посередників і фінансових інституцій;

	популяризація небанківських фінансових продуктів і послуг через запровадження нових видів обов'язкового страхування, остаточного переходу на систему недержавного пенсійного забезпечення, зниження рівня вартості лізингових і факторингових послуг шляхом пільгового оподаткування прибутку їх реалізаторів;
	прискорення процедури виведення з ринку фінансових установ, неспроможних виконувати свої фінансові зобов'язання перед стейкхолдерами;
	формування методичного й інформаційного забезпечення економічної безпеки різних видів фінансових установ, зокрема, державних методик оцінювання рівня банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору.

Розроблено автором за даними: Єрмошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави // Стратегічна панорама. – 2018. – №1–2. – С. 99–114 (<http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>).

чином, небанківські фінансові сектори фінансового ринку стають механізмами первинного освоєння фінансових ресурсів, які надходять до вітчизняної фінансової системи. Тому дуже важливо, аби рівень небанківського фінансового сектору в системі фінансової безпеки держави був високим, а професійні учасники ринків фінансових послуг демонстрували професіоналізм й ефективність своєї діяльності у якості фінансових посередників.

Висновки. Усе вищенаведене вказує на нагальну необхідність створювати певну систему заходів безпеки усіх без винятку операцій, які проводять у своїй діяльності небанківські фінансово-кредитні установи. Водночас, досвід показує, що якоїсь єдиної системи заходів безпеки проведення операцій в Україні не існує. Усі вони, використовуючи існуючу законодавчу і нормативну базу, виробляють свої заходи і з тією чи іншою ефективністю застосовують їх для захисту своєї діяльності.

Зважаючи на відсутність державної стратегії забезпечення фінансової безпеки України на перспективу, доцільно у науковій площині підняти питання розробки такого документу, оскільки без задекларованих цілей безпеки орієнтованого подальшого розвитку фінансового ринку в цілому, його секторів і професійних учасників зокрема, досягти високого рівня фінансової безпеки держави у сучасному, сповненому ризиків фінансовому середовищі, буде неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. І. Концептуальні засади формування механізмів забезпечення державного регулювання фінансової безпеки. 2019 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9022/1/Zbirnik%20NUCZU_2019_1%20%2810%29_%20NEW-94-98.pdf
2. Єрмошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави // Стратегічна панорама. – 2018. – №1–2. – С. 99–114 (<http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>).
3. Носань Н.С. Правові засади забезпечення фінансової безпеки України. Інтелект XXI № 2. 2019.
4. Пирожков С. І., Сухоруков А. І. Проблеми адаптації України до глобального економічного середовища // Стратегічна панорама. – 2013. – №3–4. (http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol0&issue=2003_3-4)

Борисов Антон Олександрович,

студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Кредитно-банківська система залишається найпривабливішою сферою, яка використовується для «вдосконалення» нових злочинних технологій. У зв'язку із цим, дослідження способів вчинення таких злочинів (наразі - кримінальних правопорушень) є досить актуальним, як з теоретичної, так і практичної точки зору[1. с. 265].

Теоретичні аспекти розслідування даної категорії кримінальних правопорушень досліджувалися такими вченими, як: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Г. Баяхчев, Р. С. Белкін, С. Г. Єрьомін, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовіський, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. І. Отряхін, М. А. Погорецький, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський та інші.

Криміногенна ситуація сьогодення свідчить про значне поширення протиправної діяльності з використанням платіжних карток. Розглянемо найбільш поширені способи їх вчинення.

Перший спосіб характеризується тим, що можуть використовуватися під час роботи у банкоматі чужі картки без внесення змін, тобто не підроблена картка, а також використовуватися така картка при розрахунках у магазинах. Поряд із цим, можуть використовуватися і підроблені картки, які виготовляють повністю нові для цих потреб чи виготовляють дублікати таких карток. Також до першого способу відносять і незаконне використання реквізитів банківської картки – тобто злочинці повідомляють лише її реквізити - номер картки, строк її дії, ім'я та адресу власника.

Другий спосіб характеризується тим, що працівники банків, які мають доступ до комп'ютерних мереж банківської установи, здійснюють неправомірний доступ до карток [2, с. 69-71].

Г. Усатий, на основі узагальнення і аналізу судово-слідчої практики, зазначає, що «...виділяють такі способи вчинення незаконних дій з платіжними картками: а) із використанням сліпів (квитанцій електронного терміналу). Підроблені сліпи для вчинення кримінального правопорушення можуть бути отримані при вилученні несанкціонованих відбитків як із справжньої, так і з підробленої платіжних карток; б) реалізовані із використанням слабких місць технології обробки платежів за платіжними картками. Це такі способи, які засновані на недосконалості каналів зв'язку між торговими точками і банками, а також на непрофесіоналізмі працівників торгівлі, що оформляють платежі по картці; в) із використанням справжньої платіжної картки, законно чи незаконно отриманої злочинцями (сюди відносять овердрафт (англ. overdraft — перевищення кредиту) з шахрайським використанням платіжної картки, передачу картки шахраям її власником за певну винагороду, отримання платіжних карток у банках по викрадених документах з подальшим перевищенням ліміту кредитування та операції з краденою або вилученою картою; г) із використанням інформації про платіжну картку у сфері телекомунікацій»; д) із використанням підробленої платіжної картки (при цьому як із матеріальною підробкою, так і з інтелектуальною підробкою, тобто які належно виготовлені, але містять недостовірні відомості»[3, с. 59-60].

Варто зауважити, що найбільш небезпечним способом вчинення кримінальних правопорушень у даній сфері - це є вчинення кримінальних правопорушень через мережу Інтернет. У цьому випадку проблема пов'язана із тим, що більшість співробітників правоохоронних органів мають загальні навички та володіють комп'ютерною технікою на рівні користувача. Крім цього, географія вчинення таких кримінальних правопорушень є дуже обширною і тому локалізувати місце вчинення кримінального правопорушення майже зовсім неможливо. Наприклад, той, хто добре розуміється у комп'ютерній техніці, знаходячись в Україні, може розплатитися з польським магазином, банківською картою громадянина Іспанії [3, с. 60].

Т. Б. Беркінбаєв зазначає, що «...виявлення злочинів (наразі - кримінальних правопорушень), пов'язаних з використанням засобів доступу до банківських рахунків, відбувається здебільшого в умовах таких типових ситуацій: 1) затримано особу, яка намагалась оплатити товари або послуги за допомогою підробленого платіжного засобу, або намагалась отримати готівкою грошові кошти за допомогою підробленого платіжного засобу; 2) служба безпеки банку повідомила правоохоронним органам

про виявлення незаконної транзакції; 3) власник платіжного засобу повідомив про його викрадення або про те, що з належним йому засобом вчинено протиправні дії; 4) особу затримано за підозрою у вчиненні іншого правопорушення, при ньому виявлено платіжний засіб, щодо справжності якого виникають сумніви, або якщо є підстави вважати, що цей платіжний засіб не є підробленим, однак, не належить цій особі» [4, с. 29].

Останнім часом працівники банківських установ проводять велику кількість заходів щодо запобігання шахрайству із платіжними картками фізичних осіб. Зокрема, до таких заходів можна віднести: заборону оплати через Інтернет у разі відсутності телефонного дзвінка до банку, встановлення обмежень на зняття певної суми у банкоматі, інформують населення про небезпечність дій злочинців та надають роз'яснення як діяти у таких випадках, відслідковують інформацію.

Очевидним є те, що платіжними картками зараз володіє та користується майже кожна фізична особа, у тому числі пенсіонери, які, в силу побоювання втрати чи того, що мають проблеми з пам'яттю, вчиняють наступне: зберігають пін-код разом із картою, записують ці цифри на самій картці. Враховуючи викладене, злочинці легко можуть скористатися такою картою, отримавши грошові кошти пенсіонера без його відома. Крім того, у зв'язку з поганим зором та відсутністю навичок користування банкоматом, люди похилого віку часто бояться самі отримувати гроші з картки та погоджуються на запропоновану сторонніми особами допомогу [5, с. 93].

Вважається, що пластикові карти з чіпом є безпечнішими, їх складніше підробити, ніж, ті картки, що оздоблені магнітною смужкою. Дані картки, яка містить чіп, не можливо підробити шахраям. Банки здійснюють моніторинг безпеки банкоматів на предмет установлення шахраями додаткових пристроїв зчитування, обладнують банкомати відеоспостереженням, антискімінговими (англ. *skimming* — знежирення) накладками на картоприймач тощо [6].

Але, багато що залежить як від обізнаності самих власників карток — користувачів банківських послуг, від володіння інформацією власників карток щодо правил безпечного використання даних платіжних засобів, так і від вчасного інформування правоохоронних органів про шахрайські дії злочинців [7, с. 212].

Таким чином, можна зробити **висновки** про те, що кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням засобів доступу до банківських рахунків, є досить поширеними. Протиправні дії вчиняються як за допомогою підроблених пластикових карток, так і — справжніх. Однак,

найбільшу загрозу становить застосування злочинцями повністю підроблених пластикових карток. Для ефективного розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії, працівникам правоохоронних органів необхідно мати більш ґрунтовні знання у сфері комп'ютерних технологій. Суттєве значення для документування фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням платіжних карток, має проведення огляду місця події із застосуванням відеозйомки та залученням спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербакова Г.В. Способи вчинення шахрайства з використанням платіжних карток. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/4847/1/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%95%20%D0%97%D0%90%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF_p340-342.pdf (дата звернення: 14.09.2020 р.)
2. Фінагеев В. О. Способи вчинення злочинів, пов'язаних із використанням засобів доступу до банківських рахунків. Науковий вісник академії внутрішніх справ. К., 2016. № 1 (98). С. 63-82.
3. Усатий Г. Криміногенна ситуація у сфері електронного банкінгу. Правова інформатика. № 1(17). 2008. С. 54-61.
4. Берконбаев Т.Б. Особенности выявления и расследования преступлений, совершаемых в сфере банковской деятельности: по материалам Республики Казахстан: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Челябинск. 2006. 29 с.
5. Садченко М.М. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із використанням засобів доступу до банківських рахунків. Митна справа. № 2 (92). 2014. Ч. 2. Кн. 1. С. 91-96.
6. Науменко С. Г. Шахрайство у сфері обігу банківських платіжних карток. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/3769/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%20%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf> (дата звернення: 14.09.2020 р.)
7. Сидорова Е.О. Актуальні злочини у сфері платіжних систем в Україні. Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ДДУВС). (м. Дніпро, 30.10.2018). URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3091/1/50.pdf> (дата звернення: 14.09.2020 р.)

Воєвода Інна Анатоліївна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Чигрна Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ЗАГРОЗИ КОРПОРАТИВНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Аграрний сектор економіки України забезпечує продовольчу безпеку країни: 42% експортної виручки, 17% робочих місць і 12% ВВП країни та близько 60 відсотків фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить 8 – 9%. Сутність проблеми полягає у розумінні того, яким чином належним чином організована комплексна безпека (корпоративна безпека) підприємства сприяє успішному розвитку аграрного сектору і забезпеченню продовольчої безпеки у державі [1, с. 58].

Практика показує, що аграрні компанії у сучасних умовах потребують не тільки охорони, забезпечення режиму на об'єктах (бази, машинні двори, тракторні бригади, токові господарства, елеватори, офісні приміщення) та збереження активів, а й грамотної організації корпоративної безпеки. Її може здійснювати або власна служба (департамент, відділ, працівник), або це може бути придбана готова послуга корпоративної безпеки (*аутсорсинг* (з англ. *outsourcing* – використання зовнішнього джерела/ресурсу)) [6].

Під комплексною системою забезпечення корпоративної безпеки (безпеки бізнесу) розуміють сукупність взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються з метою захисту підприємницької діяльності від реальних або потенційних дій фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до суттєвих економічних втрат.

В основі розробки комплексної системи забезпечення корпоративної безпеки повинна лежати відповідна концепція, що включає мету даної системи, її завдання, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт,

стратегію і тактику. Крім того, концепція може визначати правові основи створення системи забезпечення безпеки, види загроз безпеки і ресурси, які підлягають захисту, а також основні напрямки розробки системи безпеки, включаючи правову, організаційну та інженерно-технічний захист [2, с. 323].

Погоджуємося з Сергієм Погребним, який зазначив, що в нашій країні питанням корпоративної безпеки приділяється недостатня увага та зазначає, що підприємства вразливі на базові загрози, пов'язані з:

- конкурентною боротьбою;
- людським фактором;
- діяльністю держави (корупція, недосконалість законодавства, адміністративний ресурс, політика і т.д.);
- організованою злочинністю, а також з техногенними та природними факторами.

Стратегічні загрози для безпеки підприємства, в першу чергу, пов'язані з взаємовідносинами з державою (відкликання ліцензії, призупинення діяльності підприємства, закриття бізнесу, зміна законодавства, введення санкцій і т. д.); зі стратегічними партнерами (припинення франшизи (фр. *franchise* – пільга, привілей)), дилерської (англ. – *dealer* – торговець) угоди, розірвання договору з ключовим партнером і т.д.), взаємовідносинами між засновниками і акціонерами, а також з юридичними помилками (незаконна приватизація і т.д.), у цьому числі перебувають й іміджеві та суб'єктивні загрози.

У якості основних зовнішніх загроз Сергій Погребний виділяє недружні поглинання, несанкціоноване втручання в інформаційне забезпечення роботи підприємства (віруси, мережеві атаки і т.п.), рейдерські атаки та недобросовісну конкуренцію, доступ конкурентів до комерційної таємниці та промислове шпигунство, дії кримінальних структур, а також крадіжку матеріальних засобів і шахрайство [3].

У свою чергу член правління Асоціації професіоналів корпоративної безпеки Тетяна Андріанова наголошує, що на сьогоднішній день побудова корпоративної безпеки на підприємстві - процес складний, тривалий, структурний і комплексний. І в першу чергу - це прогнозування та ідентифікація проблем. Важливість у тому, щоб заздалегідь розуміти, що «насувається буря», точно знати куди може «вдарити блискавка» і не допустити виникнення кризи. Найдоступніші інструменти впровадження корпоративної безпеки, якими можна скористатися вже сьогодні:

1. *зовнішні загрози* - держава в особі правоохоронців, фіскалів та контролерів; кримінальні структури, конкуренти і «промислові шпигуни»; звільнені або незадоволені співробітники (слід пам'ятати, що працівник звільняється з певним обсягом інформації);

2. *внутрішні загрози* - все, що відбувається всередині бізнесу (підприємства). Це усвідомлені або неусвідомлені дії співробітників, які можуть завдати шкоди, спричинити витік конфіденційної інформації або підірвати ділову репутацію.

При побудові системи корпоративної безпеки на підприємстві, важливо охопити три напрямки: інформаційна безпека, юридична та фізична. Тільки так можна повністю убезпечити себе і підприємство від можливих загроз [4].

На веб-сторінці Асоціації професіоналів корпоративної безпеки можна знайти відповідь на запитання: за якою інформацією найчастіше полюють корпоративні шахраї і конкуренти (за допомогою корпоративних шахраїв):

1. база даних щодо клієнтів, з конкретними даними (ПІБ, № телефонів, електронна пошта, які послуги / товари купує, як часто, на які суми, яка діє знижка і т.д.);

2. специфіка по створюваному проекту – фішки ІТ-проекту – тобто як буде будуватися система продажів, на який обсяг ринку націлюються, бізнес-показники проекту, як буде проходити просування товарів і т.д.;

3. персональні дані співробітників і власників – фото, листування в месенджерах (англ. *Instant messaging*, скорочено *IM*), відео, документи, внутрішні наради, результати внутрішніх розслідувань, аналітичні звіти і т.д.. Все те, що не повинно бути надбанням громадськості.

4. Особливості роботи компанії, план розміщення робочих місць, де знаходяться сейфи, в яких періодично зберігаються цінності та будь-яка інша внутрішня цінна інформація [5].

Тому дуже важливо мати службу безпеки у компанії. Керівнику служби безпеки має бути підпорядкована охорона, яка буде підконтрольною власнику, інвестору або призначеній ними особі, відокремлена від виробництва і безпосередньої участі у бізнес-процесах, у тому числі від впливу найнятих директорів і топ-менеджерів. Процедури контролю та документація мають бути простими, чіткими, конкретними і максимально зрозумілими всім учасникам бізнес-процесів.

Охорона є ефективною на режимних об'єктах, у місцях зберігання товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ), на базах, тракторних бригадах, складах, місцях тимчасового зберігання техніки у полі під час робіт тощо. При цьому необхідно дотримуватися розумного балансу між організаційними заходами, людськими ресурсами та використанням сучасних технічних засобів охорони, систем відеоспостереження, периметрової сигналізації тощо. Завдання охорони — забезпечити збереження ТМЦ і техніки від розкрадання в місцях зберігання, контрольньо-пропускний режим на режимних об'єктах, контрольні функції під час руху ТМЦ за маршрутом склад-поле-склад, а також руху запасних частин для техніки, видачі пального тощо. Безпосередньо служба безпеки має брати участь у розробці внутрішніх нормативних документів з метою відображення в них вимог щодо створення та управління безпекою компанії. Основні види роботи служби безпеки: збір інформації, контроль за дотриманням режиму конфіденційності, аналіз, оцінка ризиків і загроз, актуалізація діючих політик і регламентів [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко Н.М. Фінансова безпека аграрних корпорацій в системі корпоративних відносин. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2017/Finance/Proceedings.pdf#page=58> (дата звернення: 10.09.2020).
2. Стерхов А.П. Розробка концепції забезпечення комплексної безпеки бізнесу. Вісник ІрГТУ .2012. № 10 (69). С. 322- 330.
3. Головне завдання корпоративної безпеки - захист життя і стану власника компанії. URL: <https://lhs.net.ua/ru/ua-holovne-zavdannia-korporativnoi-bezpeky-zakhyst-zhyttia-i-statku-vlasnyka-kompanii-pidkre-slyv-partner-iuf-sayenko-kharenko-serhii-pohrebnoi-ru-hlavnaia-zadacha-korporativnoi-bezopasnosty-zashchyta/#> (дата звернення: 11.09.2020).
4. Андріанова Т. Корпоративна безпека: інструкція по введенню у бізнес. URL: <https://notagroup.com.ua/news/korporativnaya-bezopasnost-instruktsiya-po-vnedreniyu-v-biznes/> (дата звернення: 11.09.2020).
5. Ризики зливу конфіденційної інформації - хто з'їсть «вершки» бізнесу? URL: <https://corporatesecurity.org.ua/uk-UA/Novyny/Rysky-slyva-konfydencyalnoj-ynformacyu--kto-sest-slyvky-byznesa.aspx?ID=372> (дата звернення: 11.09.2020).
6. Служба безпеки в аграрній компанії. URL: <https://corporate-security.org.ua/uploads/kucher/%D0%A8%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA.pdf> (дата звернення: 11.09.2020).

Дмитрук Юрій Св'ятославович,

студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,

к.ю.н, доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Проблема протидії та запобігання корупції наразі є досить актуальною. Загальновідомо, що корупція спричиняє значну шкоду економічній сфері діяльності держави і суспільства та є перешкодою на шляху розвитку національної економіки та євроінтеграційних перспектив України [1, с. 87].

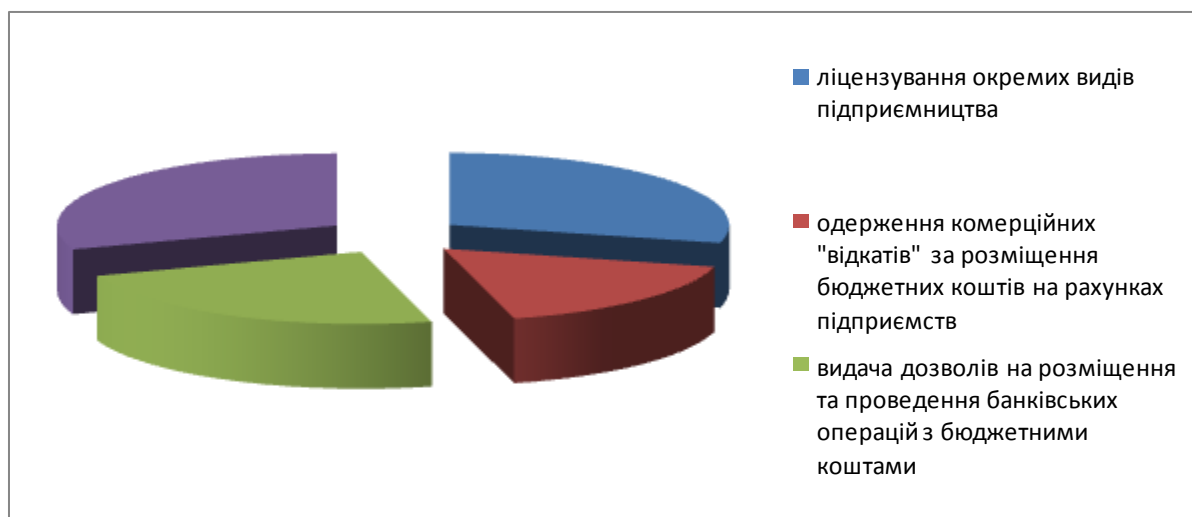
Варто відзначити, що корупція негативно впливає на всі сторони суспільного життя: політику, управління, громадську свідомість, економіку та міжнародні відносини [2, с. 184-185].

Теоретичні аспекти запобігання та протидії корупції розглядали такі вчені, як: Ф. В. Абрамов, М. Ю. Бездольний, Г. С. Буряк, М. Д. Данчук, В. М. Ємельянов, Д. І. Йосифович, М. І. Мельник, Є. В. Невмержицький, І. С. Нуруллаєв, П. Т. Попченко, О. Я. Прохоренко, І. О. Ревак, С. С. Серьогін, Д. А. Степанюка, В. В. Смиричинський, М. І. Флейчук та інші.

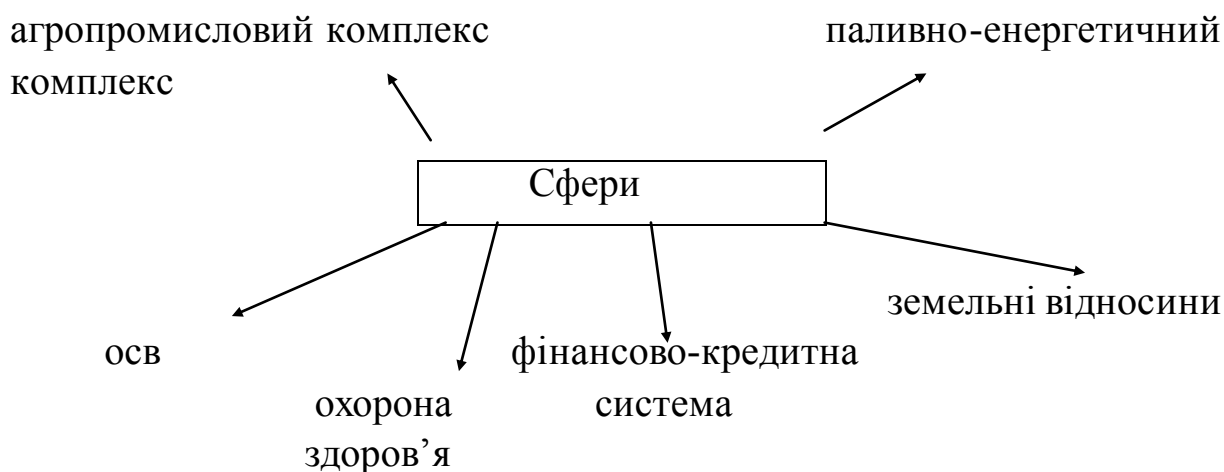
Слід зауважити, що науковці виділяють різні способи вчинення кримінальних правопорушень, які є складовою механізму злочинної діяльності та є її необхідною передумовою. Цю тезу підтверджують результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень за різними категоріями, результати опитувань осіб, які проводили розслідування [3, с. 12].

Корупційне середовище безпосередньо впливає на бізнес та господарську діяльність у країні. По-перше, корупція гальмує господарську діяльність суб'єктів національної економіки. По-друге, зумовлює скорочення обсягу фінансових потоків. По-третє, державні бюджетні кошти не спрямовуються у регіони чи до органів місцевого самоврядування через небезпеку їх корупційного поглинання [4, с.82].

Як відомо, найбільш небезпечним злочином серед корупційних вважають хабарництво, яке існує у різних сферах господарювання. Результати досліджень представимо нижче за допомогою діаграми.

Варто відмітити, що корупційні прояви найбільш проявляються у таких сферах:

У криміналістичній літературі зазначається, що серед чинників корупції найнебезпечнішими є зрошення бюрократії та бізнесу. Враховуючи це, вважаємо за необхідне вказати на основні їх форми: а) «кришування» бізнесу – тобто нав'язування чиновниками певним підприємствам платних псевдопослуг за те, щоб правоохоронні органи не втручалися у їх діяльність чи щоб не платити кошти злочинним організаціям; б) розкрадання бюджетних коштів шляхом завищення вартості робіт або послуг, яке надає певне підприємство бюджетній організації; в) державне рейдерство (рейдер – (англ. *raider*) — нальотчик; нападник; загарбник); г) використання службового становища у процесі приватизації підприємств із тим, щоб оформити їх у приватну власність; д) заснування підконтрольних підприємств з метою отримання

певних пільг і преференцій; е) створення консультативних структур на базі органів державної влади та місцевого самоврядування [5, с. 106].

Проаналізувавши криміналістичну літературу, І. А. Ніколайчук стверджує, що «... є наступні перешкоди розслідуванню корупційних злочинів» (наразі – кримінальних правопорушень – уточнення наше): «...невнесення відомостей до ЄРДР, затягування перевірок, передача матеріалів кримінального провадження від одного слідчого до іншого для затягування процесу розслідування або вилучення важливих доказів; затягування провадження шляхом давання вказівок про необхідність проведення трудомістких слідчих (розшукових) дій; не погодження рішень слідчого на обшук, експертизу; винесення виправдувального вироку» [6, с.168-169].

Інші автори виділяють також організаційні та службово-адміністративні перешкоди, такі, як: відсторонення працівника від проведення перевірки або розслідування, переведення особи на посаду, яка не пов'язана із оперативною чи слідчою роботою, доручення термінової роботи, яка взагалі не пов'язана з розслідуванням, направлення слідчого у відрядження з метою відсторонення від розслідування або позбавлення часових переваг у використанні фактора раптовості, нежиття заходів щодо захисту слідчого, який піддався впливу з боку злочинців, прямі погрози або шантаж суб'єкта розслідування з метою змусити його вчинити вигідні для злочинців дії [7, с. 36-38].

О. Я. Прохоренко зазначає, що «...протидія корупції повинна носити міжгалузевий характер, тому, що така протидія здійснюється правоохоронними органами, банківськими установами та іншими суб'єктами»[8, с. 45].

Цілком очевидним є те, що виділяють три основних інструменти протидії корупції: адміністративні, кримінальні та духовно-моральні, які дуже тісно пов'язані між собою та можуть існувати лише у своїй єдності.

Корупція дуже часто зустрічається у бізнесі. Пов'язане це із тим, що підприємцям необхідно отримати ліцензію, сертифікат чи інший дозвільний документ, слід отримати допомогу в реєстрації чи перереєстрації фірми, отримати правовстановлюючі документи [8, с. 98]. Цілком слушним є твердження А. В. Волошенко про те, що «...неефективне державне регулювання економіки, високий рівень бюрократизації, недосконале інституційне та законодавче забезпечення

(часта зміна законодавчого забезпечення підприємницької діяльності) є корупціогенними факторами, які створюють додаткові причини для звернення підприємців та приватних осіб до посередників» [4, с. 81].

Цілком слушною на наш погляд, є думка О. Я. Прохоренка, який вважає, що «ефективна протидія корупції можлива завдяки спільній, злагодженій роботі усіх органів із залученням усіх зацікавлених у цьому сторін – державного сектора, громадянського суспільства і приватного сектора» [8, с. 98]. Досвід показує, що успіхів у подоланні корупції досягають ті країни, які збільшують прозорість влади через розбудову громадянського суспільства та забезпечення свободи слова. Важливе значення також має політична воля та громадянська активність [8, с. 98].

О. О. Серебрянська вважає, що «слід застосовувати такі основні напрями для боротьби з корупцією, як: а) викорінення корупції у виборчому процесі; б) прозорість органів законодавчої та виконавчої влади; в) мінімізація кількості регуляторних актів та дозвільних органів; г) антикорупційна освіта українського суспільства; д) створення національної антикорупційної коаліції» [9, с. 285].

Щодо протидії корупції, вважаємо, що до найдієвіших заходів слід віднести наступні: 1) додержання прозорих процедур прийняття рішень; 2) чітке визначення прав, обов'язків та юридичної відповідальності органів державної влади та їх службовців; 3) послідовне застосування юридичних регламентів у службовій діяльності працівників органів державної влади та управління; 4) аналіз правових актів на предмет їх корупційності; 5) проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо антисоціального характеру корупції та її негативних наслідків для суспільства і держави [10, с. 351].

І. І. Яцків зазначає, що «...головними напрямками протидії корупції є виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, забезпечення покарання осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, поновлення порушених корупційними діями законних прав та інтересів осіб, усунення наслідків корупційних діянь та вдосконалення законодавчої бази» [11, с. 68].

Очевидним є те, що ефективними методами боротьби з корупцією є не кількість запропонованих заходів, а дієвість цих заходів та реальна можливість впливати на ситуацію.

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що основними чинниками для успішної боротьби з корупцією є: координація та взаємодія між різними органами, які борються з корупцією; удосконалення правового

забезпечення боротьби з корупцією; створення атмосфери прозорості, відкритості та зрозумілості при прийнятті рішень; постійний ефективний соціальний контроль за діями чиновників; сильна політична воля керівництва країни, а також жорстка та чітка система підзвітності осіб, які наділені владними повноваженнями. Варто також зауважити, що проблема корупції вимагає комплексного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошенко А.В. Вплив корупції на бізнес-середовище. *Європейські перспективи*. № 1. 2014. С. 83-87.
2. Литвин О. В., Русанова Г. В. Вплив корупції на інвестиційну діяльність України. *Напрями удосконалення протидії порушенням у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ірпінь, 2-3 грудня 2011 р.). Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2011. С. 184-186.
3. Бахин В.П., Карпов Н.С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980-2002 гг). К., 2002. 458 с.
4. Волошенко А.В. Корупція: причини, наслідки та проблеми ефективної протидії. *Бізнес та Інтелект XXI*. № 4. 2015. С. 77-84.
5. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. К.: Хай-Тек Прес. 2010. 624 с.
6. Николайчук И. А. Соккрытие преступлений, как форма противодействия расследованию. М., 2000. С. 168-169.
7. Журавлев С.Ю., Лубин А.Ф. Расследование взяточничества и коррупции. Н. Новгород, 1995. С. 36-38.
8. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми): монографія. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2005. 168 с.
9. Серебрянська О. О. Особливості протидії корупції у сфері господарської діяльності. *Напрями удосконалення протидії порушенням у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (2-3 грудня 2011 р.) Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2011. С. 283-285.
10. Дем'янчук Ю. В. Актуальні проблеми протидії корупції. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 347-352.
11. Якців І. І. Загальні положення протидії корупції: адміністративно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 25. С. 64-68.

Домбровська Ольга Сергіївна,

студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,

к.ю.н., доцент, заступник начальника

кафедри фінансових розслідувань

АКТИВІЗАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як відомо, ключовим завданням банківської системи є задоволення потреб економіки України в фінансово-кредитних ресурсах шляхом організації та забезпечення функціонування платіжної, депозитної та кредитної систем. Вона чутливо реагує на сучасні соціально-економічні умови в країні та кризові явища у світовій економіці. Її стабільне функціонування є основою прогресивного розвитку економіки України. Проте криміналізація сфери банківської діяльності є невід'ємною складовою загальної несприятливої ситуації щодо вчинюваних протиправних дій в економічній сфері. Це негативно позначається не лише на правах та інтересах учасників правовідносин у сфері банківської діяльності України, проте й має негативний відбиток на іміджі держави загалом.

«Для прикладу, за офіційними даними про результати діяльності органів прокуратури м. Києва (для порівняння за період 2019 року), за результатами досудового розслідування до суду було скеровано понад 70 обвинувальних актів про злочини у банківській сфері, загальна сума збитків по яких становила 53,5 млн грн, що було зафіксовано за результатами здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів органами поліції, Служби безпеки України тощо»[1].

Наявні кримінальні правопорушення у сфері банківської та кредитно-фінансової діяльності вивчали такі вітчизняні вчені: О.В. Герасимов, О.І. Барановський, В.В. Козюк, В.В. Корнєєв, І.О. Лютий, В.І. Міщенко, В.Є. Новицький, В.Я. Пищик, О.І. Рогач, В.С. Стельмах та ін.

Точки зору науковців спрямовані на необхідність здійснення класифікації злочинів, зокрема в сфері банківської діяльності, використовуючи при цьому поряд з кримінально-правовими також і кримінологічні підстави з різними родовими ознаками. Крім того,

проведений аналіз досліджень провідних учених спрямовує увагу на значимість урахування факторів, що провокують злочинні прояви у сфері банківської діяльності за найбільш істотними ознаками, що дає змогу у подальшому ефективно попереджувати виникнення нових видів зловживань у сфері банківської діяльності.

«До злочинів у сфері банківської діяльності належать різні за родовим об'єктом протиправні діяння, серед яких: розкрадання, злочини у сфері службової діяльності, шахрайство з фінансовими ресурсами, фіктивне банкрутство та інші види злочинів. Кримінально карані діяння, що вчиняються в сфері банківської діяльності, закріплені в структурі чинного кримінального законодавства. Так, в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) містяться норми, що передбачають відповідальність за суспільно небезпечні діяння, що вчиняються у сфері банківської діяльності. Зокрема, норми Розділу VI КК України «Злочини проти власності», Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності», Розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», Розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»»[2].

«Прикладами таких злочинів у сфері банківської діяльності є незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209-1 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 231 КК України) тощо» [2].

Необхідно зазначити, що питання запобігання злочинності у сфері банківської діяльності регулюється не лише КК України як джерелом кримінального права, але й низкою інших нормативно-правових актів. Маються на увазі нормативно-правові акти України,

що регулюють діяльність банківських установ, діяльність правоохоронних та контролюючих органів, пов'язану з проведенням перевірок, документуванням злочинів та провадженням у справах про кримінальні правопорушення за ознаками діянь, що мають об'єктом злочину суспільні відносини у сфері банківської діяльності.

Окрім цього, нормативно регламентовано національними актами діяльність контролюючих та правоохоронних органів Державної податкової служби, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, прокуратури в контексті протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності.

«Важливим є питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, використання кращих банківських практик та створення законодавчих засад стимулювання зацікавленості банківських установ у здійсненні витрат, які пов'язані з питаннями безпеки банківських операцій (питання відповідальності та соціального захисту, які існують у законодавстві країн ЄС, у цьому аспекті є особливо значущими)» [3, с.72].

Проте, незважаючи на закріплені на законодавчому рівні кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, та на врегульовану на перший погляд чинним законодавством діяльність контролюючих та правоохоронних органів у цьому аспекті, рівень злочинності у банківській сфері має негативну тенденцію до зростання, що свідчить про неефективність як чинного забезпечувального законодавства, так і відповідних заходів.

«У теорії криміналістики у дослідженні чинників, що впливають на виникнення та поширення злочинності, використовують такі терміни, як «причини», «умови», «детермінанти», «фактори», «підстави», «обставини» тощо. Так, причини злочинності можна сформулювати як чинники, що генерують її прояви (зокрема, негативні елементи свідомості особи, інші суб'єктивно особистісні фактори). Умови злочинності – це обставини, які формують сприятливі можливості для виникнення причин злочинності. Детермінантами злочинності є сукупність криміногенно-значущих чинників, з якими взаємопов'язана злочинність» [4, с. 299].

При цьому вживаними та важливими в контексті нашого дослідження також є терміни щодо фактичних обставин скоєння злочинів, які є підґрунтям здійснення класифікації факторів їх вчинення.

Зокрема, йдеться про такі терміни, як «суб'єкт» або «суб'єктний склад», «предмет посягання», «форма вини» тощо.

Так, існує точка зору, що за суб'єктним складом злочинної діяльності йдеться про такі різновиди (типології) злочинних дій у сфері службової діяльності:

«1) вчинені працівниками банку (службовими особами, операціоністами тощо), спрямовані на заволодіння коштами фінансової установи шляхом привласнення, розтрата або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем (супроводжуються внесенням службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, а також видачею завідомо неправдивих документів, а також несанкціонованими діями з інформацією, яка обробляється в комп'ютерах і комп'ютерних мережах банку (за класифікацією, прийнятою в світовій банківській практиці, такі дії відносять до виявів так званого «внутрішнього шахрайства»);

2) вчинені клієнтами банку або сторонніми особами, які унаслідок певних протиправних дій одержують доступ до банківських рахунків, спрямовані на заволодіння коштами фінансової установи, суб'єктів господарювання або громадян шляхом обману та зловживання довірою (такі дії супроводжуються створенням або придбанням суб'єктів підприємницької діяльності з метою прикриття шахрайських дій; підробленням документів, печаток, штампів та бланків, а також використанням підроблених документів, печаток, штампів; незаконними діями з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима), що, своєю чергою, є виявом «зовнішнього шахрайства»;

3) вчинені працівниками банків за змовою з клієнтами або іншими особами (зокрема, колишніми працівниками фінансових установ)» [5, с. 197-198].

Дотримуємося думки, що безпека сфери банківської діяльності України – це її захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз або такий її стан, якій дає змогу формувати і використовувати фінансові та інші види ресурсів для забезпечення її стабільного розвитку. Поділяючи загрози за джерелами їх походження на зовнішні та внутрішні, фахівці дотримуються думки, що останні є найнебезпечнішими, оскільки вони постійно присутні в діяльності банківських установ. Своєю чергою внутрішні загрози зумовлюються непрофесійною діяльністю

працівників банків і їхньою недобросовісною, конфліктною та злочинною поведінкою. Як демонструє практика банківської діяльності, серед факторів недобросовісної та протиправної поведінки працівників банків значне місце займають фальсифікація документів, касових і бухгалтерських книг, договорів, підроблення банківських документів, різні види крадіжок банківських коштів, модифікація електронної інформації у системі електронних платежів тощо [6, с. 43].

«Якщо ж йдеться про активізацію злочинності у банківській сфері на підставі сукупності криміногенно значущих чинників, з якими взаємопов'язана злочинність, то *детермінанти злочинності* класифікують за рівнем впливу на злочинність (детермінанти загального порядку, віщові (групові) детермінанти, індивідуальні детермінанти); за природою виникнення (об'єктивні та суб'єктивні детермінанти); за змістом (економічні, політичні, соціальні (соціально-психологічні), правові, організаційно-управлінські)» [4, с. 299].

«На думку В.Т. Білоуса, обставини, які сприяють скоєнню злочинів в одному зі складників кредитно-фінансової сфери чи банківської системи – можна поділити на соціально-економічні, організаційно-управлінські та нормативно-правові, при цьому вчений називає їх факторами» [7, с.137].

Проаналізовані причини та фактори не є вичерпними та не повною мірою відображають та характеризують усі допустимі підґрунтя вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Однак наукова цінність таких досліджень полягає у можливості здійснення узагальнень та систематизації причин та факторів скоєння злочинів у сфері банківської діяльності, що, безумовно, сприятиме у подальшому здійсненню наукових і прикладних аналізів, спрямованих на розроблення програм профілактики та мінімізації злочинності на відповідному рівні.

Зважаючи на той факт, що проведене дослідження ключових факторів, що провокують злочинні прояви у сфері банківської діяльності, є теоретичним, такі дослідження також позитивно впливають на процеси розроблення удосконалених методик розслідування злочинів. Періодичний аналіз факторів та причин окремого виду злочинності сприяє виявленню суб'єкта злочину, механізмів скоєння злочину, виявленню елементів злочину, а також загалом обставин, що полегшують процеси розслідування злочинів.

Отже, дослідивши причини та фактори, що сприяють криміналізації сфери банківської діяльності та підтверджують високий рівень криміногенної ситуації у цій сфері, констатуємо необхідність розроблення та активного застосування заходів попередження, виявлення, розслідування та мінімізації розглядуваних суспільно небезпечних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України/ Офіційний сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2019/arh_2019_u.htm.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 № 2341-111. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>(дата звернення: 11.09.2020).
3. Сказко Ю.А. Протидія злочинності у сфері нападів на банківські установи та інкасаторів: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні. *Юридична наука*. 2014. № 6. С. 67-75.
4. Ключко А.М., Нежевело В.В. Детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності України. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2017. № 6. С. 297-301.
5. Чернявський С.С. Злочини у сфері банківської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. №4. С. 192-198.
6. Зубок М.І., Корнієнко Ю.В. Захист фінансових ресурсів банку від внутрішніх загроз. *Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана*. 2011. № 2. С. 40-46.
7. Білоус В.Т. Цілеспрямоване оновлення державних органів, що здійснюють координацію боротьби з організованою злочинністю і корупцією - об'єктивна необхідність. *Науковий вісник Академії ДПС України*. 2001. № 1(11). С. 137.

Загубипалець Вікторія Іванівна,
студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

З переходом роками налагодженої економіки в нову форму – ринкову, природно, з'являються нові економічні явища, інститути, а в зв'язку з цим зароджуються і нові види відносин. Виступаючи фундаментом суспільного розвитку, економічні відносини, по своїй суті, не можуть залишатися не врегульованими чинним законодавством. Будь-яка правова прогалина в сфері економічних процесів і явищ може спричинити різного роду несприятливі наслідки, як, наприклад: порушення інтересів держави, громадян, підприємців. Крім того, неврегульованість правовими нормами певних питань грає на руку недобросовісним керівникам підприємств, організацій, банківських установ та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, дозволяє їм маніпулювати нормативними положеннями і правилами в своїх інтересах, порушуючи тим самим законні інтереси своїх партнерів і конкурентів.

Говорячи про добросовісну конкуренцію, взаємовигідне партнерство і успішну економічну діяльність підприємства, фірми, банку, не можна обійти увагою такі життєво важливі для господарюючих суб'єктів інститути, як комерційна таємниця і банківська таємниця, які є гарантіями успішної діяльності.

Офіційне ставлення СРСР, частиною якого була і Українська РСР, до комерційних і банківських секретів тривалий час було негативним і ґрунтувалося на уявленні про них, як інструментів капіталістичних фірм, що використовуються для приховування частини прибутку від оподаткування. Відповідно до панівної, на той період часу, ідеології, правові норми регулювали лише відносини, що склалися у сфері державної та службової таємниці, і, суто декларативно, таємницю банківських вкладів. І лише в пострадянський період, а особливо останнім часом, в період становлення ринкової економіки,

комерційна таємниця і банківська таємниця почали знаходити свої права в чинному законодавстві та науковій літературі, все більше звертаючи на себе пильну увагу вчених і законодавців в силу неврегульованості або неоднозначності тлумачення багатьох питань, пов'язаних з подібного роду конфіденційною інформацією, а так само відсутності будь-якого досвіду ефективної боротьби з протиправними посяганнями на комерційну або банківську таємницю у правоохоронних органах.

Дослідженню питання комерційної таємниці присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема їх висвітлювали: Г. Андрощук, П. Антонюк, А. Бердашкевич, А. Берлач, Т. Гладченко, В. Горфінкель, А. Даллес, Е. Іванов, П. Клименко, П. Крайнева, М. Лапуста, А. Левін, Ю. Носік, В. Паврфумів, Г. Поляков, О. Рим, Е. Чередниченко, Т. Чернишова, В. Швандар, Г. Ярочкін та інші [1, с. 49]. Однак, питання правової регламентації та закріплення поняття і ознак комерційної таємниці в єдиному законодавчому акті залишається не вирішеним.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України) та за розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України) [2]. Однак, і з прийняттям цих самостійних кримінально-правових норм не можна з повною впевненістю сказати, що проблема притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні вказаних кримінальних правопорушень вирішена остаточно. Цілком очевидні труднощі в практичному застосуванні цих статей Кримінального кодексу працівниками правоохоронних органів. Ці труднощі можуть бути викликані, по-перше, відсутністю наукової розробки елементів складу розглядуваних кримінальних правопорушень, а також науково обґрунтованих рекомендацій по кваліфікації незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, або розголошення комерційної або банківської таємниці, і, по-друге, недосконалістю редакційного формулювання вказаних кримінально-правових норм. Крім декларативної процедури прийняття закону, надзвичайно важливо, щоб нові норми безперервно діяли і застосовувалися на практиці.

Вивчення означених питань повинно дозволити в певній мірі вирішити існуючі проблеми охорони кримінальним, а також галузевим законодавством комерційної та банківської таємниці, як правоохоронюваних інститутів, виробити і обґрунтувати методику здійснення такого захисту стосовно конкретних складів економічних злочинів.

В результаті розголошення або неправомірного використання третіми особами інформації, що становить комерційну таємницю, господарючому суб'єкту може бути заподіяно значних економічних збитків. Банківська таємниця хоча і має дещо іншу правову природу, проте розголошення або неправомірне використання її відомостей здатне привести до аналогічних проблем. Тому регламентація (і обмеження) доступу до конфіденційної інформації представляється одним з умов нормального функціонування будь-якої кредитної організації.

Перелік відомостей, що становлять банківську таємницю чітко вказаний в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [3]. Детального ж переліку інформації, що становить комерційну таємницю, а також порядку її охорони в Україні і, до теперішнього часу, законодавчо не закріплено. Лише ст. 36 Господарського кодексу України (далі – ГК України) вказує, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону [4].

Комерційна таємниця, як і професійна (окремою складовою якої є банківська таємниця), є складовою частиною поняття "конфіденційна інформація". Природа банківської таємниці та комерційної таємниці різна: банківська таємниця встановлюється не в інтересах суб'єкта господарювання (банку), а в інтересах його клієнтів і кореспондентів; мінімальний перелік складових банківську таємницю відомостей закріплений в законі (хоча і може бути розширений банком), в той час як перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю, визначається виключно суб'єктом господарювання, а закон лише встановлює, які види інформації заборонено відносити до комерційної таємниці (єдиний виняток з цього правила - віднесення до комерційної таємниці реєстрів бухгалтерського обліку та внутрішньої бухгалтерської звітності).

Отже, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що у чинному законодавстві України відсутній єдиний нормативний документ у сфері комерційної таємниці. З прийняттям Закону України «Про комерційну таємницю» багато питань (в першу чергу порядок і наслідки віднесення інформації до комерційної таємниці та її охорони) отримали б своє чітке формулювання. Крім того, у вказаному законі необхідно було б встановити, що інформація, що становить комерційну таємницю (на відміну від інформації, що становить банківську та всі інші види таємниць), може не тільки використовуватися її власником для власних потреб, а й бути предметом комерційного обігу. Це об'єднує дану інформацію з результатами інтелектуальної діяльності, що охороняються авторським і патентним правом, з тією, відмінністю, що правовий режим інтелектуальної власності захищає від несанкціонованого використання інформацію, вже, як правило, оприлюднену (в тій чи іншій формі), тобто доступну, а не конфіденційну.

На нашу думку, в банківській галузі передача інформації, що становить комерційну таємницю, в якості самостійного джерела доходу не практикується (на відміну, скажімо, від сфер промисловості або науки, де легальна торгівля комерційною таємницею або відомостями про запатентовані винаходи досить поширена). Швидше, мають місце ситуації, коли передача такої інформації здійснюється між сторонами цивільно-правових відносин між банками на умовах взаємності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марчук У. Комерційна таємниця: правова регламентація, відповідальність і заходи щодо її збереження. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. № 5 С. 49-54.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

4. Господарський кодекс України Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Зінчук Вікторія Миколаївна,
студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В Україні протидія корупції є одним із найважливіших державних завдань. З моменту проголошення незалежності України корупція розглядається як основна загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. В той же час підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції і та запобігання монополізма в економічному секторі, сприяє лобіювання законодавчого і нормативних акта, масштабним зловживаннями і злочинності. Саме це зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення зазначеної проблеми та заходів щодо її подолання.

Серед науковців вагомий внесок у дослідження зазначених питань зробили О.М. Бандурка, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, С.С. Рогульський, М.І. Хавронюк, О.В. Шевченко та ін.

Не дивлячись на вагомий науковий внесок вчених, невирішеними лишилися низка проблем, пов'язаних зі створенням і функціонуванням антикорупційних органів, декларуванням майнового стану публічних службовців, запобіганням та врегулюванням конфліктів інтересів, перевірки доброчесності службовців тощо.

Метою статті є розгляд актуальних проблем протидії корупції в Україні та напрацювання шляхів реформування системи забезпечення протидії корупції як одного з визначальних напрямів для її подолання.

У останнє десятиліття корупція досить частіше стало інтерпретуватися як складне негативні суспільні явища, зумовлене внутрішнім чи політичним, економічним, культурним і адміністративним чинникам [1].

«Зокрема, В.М. Трепак розглядає корупцію як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та

суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії у суспільстві, як «послуга за послугу», *do ut des* («даю, щоб ти дав»))» [2, с. 182].

«Дещо інакше визначає корупцію О.М. Сахань, який зазначає, що корупція – це, в першу чергу, соціально-політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб» [3, с. 113].

«У Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [4].

Наявні форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об'єктивних і суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень у суспільстві та державі. Серед таких причин поширеності корупції в Україні можна визначити наступні:

1) психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства. Розпад старої системи моральних та інших духовних цінностей спричинив ситуацію втрати значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор і, одночасно, до широкого поширення цинізму, аморальності та криміналізації суспільної свідомості;

2) становлення нових державних інститутів. Стара вертикаль державного управління поступово замінюється новою. Досить частими є реорганізація яка піддається системі центральних органів влади – міністерств чи відомств. Вони скорочуються, об'єднуються, реорганізуються, потім знову поновлюються, відроджуються. Зрозуміло, що в таких умовах вірогідність корупційних діянь значно зростає;

3) перерозподіл державної власності. Після проголошення незалежності України розпочався процес перерозподілу державної власності у нові її форми: створення акціонерних товариств, передача в

оренду, розпродаж і перехід у приватну власність земель, підприємств тощо. Цей процес супроводжується чисельними корупційними діями, пов'язаним як із оцінками вартості об'єкта, так і з передачами (продажами) їх новим господарям;

4) економічна тінізація. Тіньової економіки називається економічною діяльністю, які не враховують і не контролюється офіційно державною органами, або спрямовані на отримання доходу шляхом порушень чинного законодавства. Тіньова економіка погіршує основи існування держав, розкладає державний апарат, поза як однією з умов її наявності є широкий підкуп працівника державних органів;

«5) кризові економічні явища. Спад виробництва, скорочення об'ємів продукції, відсутність оновлення основних фондів у всіх галузях народного господарства сприяють тому, що все більше підприємств, юридичних і фізичних осіб вимушені шукати кредити, позички і дотації. За таких обставин збільшується кількість звернень до чиновників відповідних міністерств і відомств і, як наслідок, більш поширеною і всеосяжною стає корупція, захоплюючи все нові й нові сфери суспільства» [5, с. 74–75];

6) незавершеність формування правового поля в Україні. Суперечливість вимог одного закону вимогам інших законів стає причиною масового тиску на державні органи, створює сприятливі умови до корупційних дій з боку посадових осіб державних установ, організацій і підприємств різних форм власності;

7) незадовільний стан протидії злочинності. В умовах криміналізації суспільства, поширення особливо тяжких злочинів, боротьба з корупцією за рангом важливості поступається місцем перед замовними убивствами, розбійними нападами тощо. Разом з тим правоохоронні та антикорупційні органи потребують сучасних дієвих методик виявлення і фіксації корупційних діянь, їх ефективного попередження.

«За офіційними статистичними даними МВС України, правоохоронними органами за 2019 рік складено і направлено до суду 2994 протоколи про адміністративне корупційне правопорушення (проти 2147 або в 1,4 рази більше ніж за 2018 рік). За результатами судового розгляду протоколів до адміністративної відповідальності притягнуто 1900 осіб, закрито 765 адміністративних справ, у т. ч. 393 – за відсутністю події і складу правопорушення. Із числа притягнутих до адміністративної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення із займаної посади звільнено лише 24 особи. За цей же період

викрито 2175 корупційних кримінальних правопорушень (проти 2493 або на 12,8% менше ніж за 2018 рік). За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру 2130 кримінальних проваджень про корупційні діяння стосовно 1974 осіб. За вчинення корупційних правопорушень засуджено 492 особи, виправдано 33 особи» [6].

«Одне з центральних місць у загальнодержавному механізмі протидії корупції посідають правоохоронні органи. Зважаючи на те, що корупція глибоко проникла у державний апарат і правоохоронні органи, держава створює відповідні центральні органи зі спеціальним статусом та правоохоронні органи з протидії корупції. Як свідчить зарубіжний досвід, найбільших досягнень у реалізації антикорупційного законодавства вдалося отримати в тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи боротьби з корупцією. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції» [4].

Однак діяльність цих органів стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю якісної законодавчої бази, не розроблені системні підходи стосовно діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, відсутнє концептуальне бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції.

«Проблема протидії корупції є актуальною з огляду на значну увагу суспільства до цієї діяльності, високий рівень недовіри до суб'єктів владних повноважень й високу латентну корумпованість службових і посадових осіб. В Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» антикорупційна реформа визначена як одна з пріоритетних поряд з реформою системи національної безпеки і оборони, судовою реформою та реформою правоохоронної системи, децентралізацією та реформою державного управління» [7].

Метою основного антикорупційного реформування є суттєве зменшення корупції в Україні, зменшть втрат державного бюджету чи бізнеса через корупційні дії, а також підвищенню позиції України у міжнародних рейтингових відносинах, що оцінюють рівні корупції.

Це має бути досягнуто завдяки належній реалізації нової Антикорупційна стратегія і успішне впровадження нових антикорупційних механізмів, а саме: декларування майнового стану публічного службовців, запобігання або врегулювання конфлікту інтересів, перевірка доброчесності службовців і моніторинга їхнього способу життя.

З цією метою пропонується здійснити наступні заходи:

- впровадження багатоцільової системи протидії корупції;
- удосконалення діяльності Національного агентства із запобігання корупції щодо забезпечення ефективної перевірки е-декларацій високопосадовців та оперативного реагування на виявлені порушення;
- удосконалення діяльності фінансової розвідки (фінмоніторингу);
- посилення вимог до діяльності контрольно-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів [8, с. 13–14].

Враховуючи вище викладене, можемо стверджувати, що зменшення передумов корупції, підвищення соціальної ціни державної служби (престиж, соціальна забезпеченість) і збільшення ризику застосування покарання за вчинення корупційного діяння, – це ті складові, які є підґрунтям антикорупційної політики. Саме такі напрями протидії корупції були визначальними в ряді зарубіжних країн (Сінгапур, Польща та інші), які, за визнанням міжнародної спільноти, досягли значних успіхів у цій сфері, що є актуальним для розгляду та імплементації у нашої державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи / URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html>. (дата звернення: 21.09.2020)
2. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 181–196.
3. Сахань О. М. Корупція в сучасній Україні як джерело деструктивності влади. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 112–129

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.09.2020)

5. Мовчан А.В. Основні причини поширення корупційних явищ в органах державної влади України. Проблеми антикорупційної діяльності в Україні: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2015 р.) / МАУП. К.: «Леся», 2015. С. 73–76.

6. Звіт про стан протидії корупції / URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm. (дата звернення: 21.09.2020)

7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 // Урядовий кур'єр. 2015. № 6. 5 січ.

8. Литвиненко В.І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 89 с.

Зуй Руслана Вікторівна,
студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВНУТРІШНІХ СЛУЖБОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

«Методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (злочинів) – дієвий інструмент органів досудового розслідування. Будучи розділом криміналістики, криміналістична методика є системою наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів (наразі – кримінальних правопорушень – уточнення наше)» [1, с. 62]. Криміналістична методика рекомендує найбільш раціональні та оптимальні способи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Проте, щоб криміналістична методика повною мірою виконувала поставлене перед нею завдання, її структура повинна бути логічною і відповідати основним методологічним засадам. Правильним також вважаємо необхідність існування уніфікованої, тобто єдиної структури окремих криміналістичних методик. Адже тоді можна буде уникнути низки неточностей та суперечностей. Ось чому питання використання рекомендацій методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень під час проведення внутрішніх службових розслідувань (наприклад, методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності) вважаємо вкрай актуальними.

Загальні положення криміналістичної методики, у тому числі питання стосовно структури окремих методик розслідування кримінальних правопорушень (злочинів), неодноразово були предметом дослідження у працях Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, І.А. Возгіна, В.А. Журавля, В.О. Коновалової, І.М. Лузгіна, Г.А. Матусовського, Р.Л. Степанюка, В.Ю. Шепітька, Б.В. Щура, М.П. Яблокова та інших.

Однак, незважаючи на низку важливих напрацювань та удосконалення методик розслідування різних видів кримінальних правопорушень (злочинів), питання щодо використання криміналістичних методик виявлення та розслідування (документування) кримінальних правопорушень під час внутрішніх службових розслідувань залишається актуальним для дослідження.

Наразі, метою нашої статті є визначення доцільності використання під час внутрішніх службових розслідувань окремих рекомендацій та структурних елементів методики розслідування (документування) кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності та їх вплив на якість документування виявлених під час перевірки кримінальних правопорушень.

Зокрема, на ефективність використання криміналістичних методик особами, які проводять внутрішнє службове розслідування впливає відсутність однозначності у підходах до структурування окремих криміналістичних методик та етапізації процесу розслідування (документування).

«Структурування будь-якої системи знань є невід’ємним процесом для оптимізації її пізнавальної функції. Щодо криміналістичних методик, то структурування забезпечує всебічне дослідження їх функціонального призначення. Беззаперечним також є твердження про те, що відсутність єдиного підходу до структурування окремих криміналістичних методик, шкодить «можливостям практичного впровадження наукових рекомендацій»» [2, с. 105].

Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне розглянути найбільш поширені у наукових колах думки щодо структури окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень (злочинів).

«Так, А.Ф. Волобуєв пропонує виділяти такі елементи криміналістичної методики: криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень (злочинів) окремого виду (групи); початок кримінального провадження (порушення кримінальної справи) і початковий етап розслідування, подальший етап розслідування, особливості проведення окремих процесуальних (слідчих) дій, профілактичні дії слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) певного виду чи групи» [3, с. 24].

«Г.А. Матусовський наводить структуру окремої криміналістичної методики у вигляді криміналістичної характеристики кримінальних

правопорушень (злочинів); криміналістичних питань початку кримінального провадження (порушення кримінальної справи); типових слідчих ситуацій на стадії розкриття кримінального правопорушення (злочину), етапів його розслідування; слідчих версій, обставин, що підлягають встановленню; організації та планування розслідування; початкових процесуальних (слідчих) дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів; тактичних особливостей проведення окремих процесуальних (слідчих) дій і їх комплексів; забезпечення координації дій правоохоронних органів під час розслідування та взаємодії з іншими державними органами й громадськими об'єднаннями; криміналістичних профілактичних заходів» [4, с. 186-187].

«В.П. Корж пропонує виділяти структурні елементи методики розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) на прикладі кримінальних правопорушень (злочинів), що вчиняються організованими злочинними угрупованнями у сфері економіки, а саме: криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень (злочинів); типові дослідчі і слідчі ситуації, версії й особливості планування дослідчої перевірки, розслідування; першочергові та наступні методи, прийоми і способи збирання доказів, іншої криміналістично-значимої інформації; організацію колективних методів ведення дослідчої перевірки та розслідування; організаційні особливості взаємодії слідчих з оперативними підрозділами й органами, що наділені контрольними повноваженнями, іншими державними органами; забезпечення безпеки учасників і суб'єктів криміналістичної діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень (злочинів); особливості тактики та методів проведення перевірочних і окремих процесуальних (слідчих) дій, криміналістичних операцій; способи та методи подолання протидії слідству під час виявлення, розкриття, розслідування зазначених кримінальних правопорушень (злочинів); особливості криміналістичної профілактики» [5, с. 19-20].

«Із нещодавніх досліджень, хочемо відмітити монографію В.А. Журавля, яка присвячена сучасним науковим концепціям криміналістичної методики. Вчений пропонує таку структуру окремої криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень (злочинів): криміналістична характеристика кримінальних правопорушень (злочинів); типові версії; обставини, що підлягають з'ясуванню; слідчі ситуації; системи процесуальних (слідчих) дій і тактичні операції, як засоби розв'язання завдань розслідування; профілактичні заходи» [6, с. 138-235].

«А.М. Падалка у своєму монографічному дослідженні виділяє такі структурні елементи окремої криміналістичної методики щодо розслідування організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування: криміналістична характеристика відповідного виду, підвиду або комплексів кримінальних правопорушень (злочинів); початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; особливості проведення окремих процесуальних (слідчих) дій» [7, с. 126].

Аналіз вищезазначеного вкотре підтверджує відсутність уніфікованого підходу до визначення структурних елементів окремих криміналістичних методик. У цілому ж, учені згодні з тим, що окрема методика повинна відображати особливості вчинення певних видів (груп) кримінальних правопорушень (злочинів) та особливості розслідування, які відповідають цим правопорушенням. Всі згадані вище науковці виділяють як окремий структурний елемент криміналістичну характеристику кримінального правопорушення (злочину). А от питання щодо особливостей криміналістичної діяльності, викликає розбіжності у поглядах. Така позиція пояснюється тим, що для кожного з етапів розслідування будь-якої категорії кримінальних правопорушень характерні свої типові версії, слідчі ситуації, тактичні завдання, тактичні операції тощо. Тому ці елементи, із зазначенням специфіки, повинні висвітлюватися у рамках розгляду особливостей розслідування кримінального правопорушення (злочину) на кожному з його етапів.

Крім того, аналіз наведених вище позицій вказує, що деякі вчені, як самостійний елемент окремої криміналістичної методики, виділяють організацію і планування розслідування кримінальних правопорушень (злочинів), особливості координації та взаємодії діяльності слідчого з іншими правоохоронними, державними органами. Стосовно вказаного, також вважаємо, що ці питання можуть знаходити своє вирішення під час окремих етапів здійснюваних внутрішніх службових розслідувань, особливо під час документування кримінальних правопорушень (злочинів), виявлених в процесі внутрішніх службових розслідувань.

Ми розділяємо позицію вчених щодо необхідності виділяти криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень (злочинів) як перший структурний елемент криміналістичної методики. З цього приводу вважаємо влучною тезу, висловлену А.Ф. Волобуєвим, стосовно передчасності висновків про те, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень (злочинів) зжила себе. Адже,

як зауважує вчений, не можна не визнавати того, що сукупність відомостей про механізм вчинення кримінальних правопорушень (злочинів) певного виду відіграє важливу функцію під час розслідування – заміняє об'єкт пізнання, тим самим наводячи можливі варіанти його існування [8, с. 43]. Отже, вважаємо за доцільне криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень (злочинів), як перший елемент методики, за потреби, застосовувати у процесі проведення внутрішніх службових розслідувань.

Службове розслідування (документування) кримінальних правопорушень (злочинів) є діяльністю кардинально відмінною від досудового розслідування злочинної (кримінальної) діяльності, яке здійснюється правоохоронними органами. Це перспективний рівень інформаційно-пізнавальної моделі. У даному випадку допустимо використовувати методику виділення типових слідчих ситуацій та програми розслідування, які застосовуються правоохоронними органами. У той же час, на нашу думку, особливістю службового розслідування (документування) кримінальних правопорушень (злочинів), є насамперед технологія їх розслідування (документування), яка може включати в себе типові версії, слідчі ситуації, тактичні завдання, тактичні особливості проведення окремих заходів, їх алгоритмізацію, особливості усунення протидії розслідуванню тощо, але з обмеженнями, які обумовлені наданими перевіряючим повноваженнями та чинним законодавством, яке регламентує порядок проведення службових розслідувань.

Що ж стосується етапів розслідування (документування) кримінальних правопорушень (злочинів) виявлених під час проведення внутрішніх службових перевірок, то тут теж відсутня однозначність. Поділ процесу розслідування (документування) на окремі етапи має суттєве методичне значення, адже кожний із виділених етапів має певну специфіку в обсягах і методах цієї криміналістичної діяльності. Загалом, у криміналістиці усталилися такі дві позиції: виділяють два етапи (початковий і наступний) або три (початковий, наступний і заключний) етапи розслідування (документування) кримінальних правопорушень (злочинів), які успішно можуть застосовуватися під час внутрішніх службових перевірок.

Як критерії для періодизації процесу розслідування (документування) використовуються і кримінальні процесуальні, і криміналістичні аспекти такого роду діяльності. Зокрема, перший критерій диктує

необхідність поділу розслідування на етапи в залежності від процесуальних стадій досудового розслідування. Наприклад, початок кримінального провадження, повідомлення особі про підозру, складання обвинувального акту тощо. А другий критерій обумовлює поділі розслідування на етапи залежно від слідчих ситуацій і обсягу вирішених тактичних завдань розслідування (документування), тобто з урахуванням напрямів досудового розслідування. Під час службової перевірки, відповідно, перевіряючі не наділені повноваженнями розпочинати та здійснювати досудове розслідування. Але вони роблять письмовий висновок про наявність в діях службових (посадових) осіб ознак кримінального правопорушення (злочину), про що доповідають ініціатору перевірки. Ініціатор перевірки приймає рішення про направлення (не направлення) матеріалів до правоохоронних органів, які вже здійснюють досудове розслідування у повному обсязі, застосовуючи необхідні криміналістичні методики.

Другим етапом можна назвати – збір вихідної інформації, що є важливим етапом розслідування, а не підготовкою до нього. Зокрема, переважна більшість кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності виявляється у процесі оперативної діяльності (оперативних розробок) співробітниками правоохоронних органів. Ефективно можуть застосовуватися криміналістичні рекомендації щодо збору вихідної (первинної) інформації про об'єкт перевірки (підприємство, його службових осіб тощо) перед початком службової перевірки. Цей етап також матиме значення для діяльності правоохоронних органів, подальшої правильної кваліфікації виявленого під час службового розслідування кримінального правопорушення (злочину) (зокрема, відмежування незаконного збагачення від шахрайства тощо) і вибору відповідних напрямів розслідування кримінальних правопорушень (злочинів). Від цього, насамперед, залежить своєчасність, оптимальність і взагалі ефективність кримінального провадження. Також виділення такого етапу не суперечить нормам чинного кримінального процесуального законодавства, тобто зібрана інформація (документи) під час внутрішнього службового розслідування, можуть бути допустимими для використання у кримінальному провадженні як докази (джерела доказів).

Пояснюємо таку позицію тим, що багато кримінальних правопорушень (злочинів), особливо у сфері службової діяльності, є очевидними.

Тобто вихідна інформація, як містить відомості про імовірних підозрюваних (злочинців), знаходиться у відкритому доступі. Тому початковий етап внутрішнього службового розслідування вирішує завдання, направленні не тільки виключно на встановлення особи підозрюваного (злочинця), а й на збір достатньої доказової бази про причетність цієї особи до кримінального правопорушення (злочину (низки злочинів)), про її кримінальні (злочинні) зв'язки, встановлення обсягу її повноважень тощо.

Відповідно, правоохоронні органи, після проведення всіх запланованих заходів, для вирішення слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі, розпочинають наступний етап розслідування кримінальних правопорушень (злочинів), який триває до завершення досудового розслідування. Під час внутрішньої службової перевірки – вирішується службова ситуація, що склалася на початковому етапі службової перевірки, після чого перевіряючі розпочинають наступний етап розслідування (документування) виявлених кримінальних правопорушень (злочинів), який триває до завершення службової перевірки. Службова перевірка, як правило, закінчується письмовим висновком, який, разом з матеріалами перевірки, передається ініціатору перевірки.

Приймаючи до уваги вище викладене, пропонуємо під час проведення внутрішніх службових розслідувань використовувати рекомендації криміналістичної методики розслідування службових кримінальних правопорушень (злочинів) щодо:

- криміналістичної характеристики службових кримінальних правопорушень (злочинів);
- збору і перевірки первинної інформації;
- початкового етапу розслідування (документування);
- наступного етапу розслідування (документування);
- особливостей проведення окремих процесуальних дій;
- особливостей подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень (злочинів), виявлених під час внутрішньої службової перевірки.

Не викликає заперечень і твердження щодо розрізнення структури укрупнених і окремих криміналістичних методик. Тому, якщо йде мова про структуру методики розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності, слід виділяти такі

її елементи: криміналістична класифікація кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності та їх криміналістична характеристика; проблемні питання виявлення та розкриття кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності; проблемні питання організації та планування розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності; проблемні аспекти розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності; проблеми взаємодії слідчого з іншими правоохоронними, державними органами; проблеми усунення протидії розслідуванню кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності.

У разі виявлення під час внутрішніх службових розслідувань ознак кримінальних правопорушень (злочинів) у сфері службової діяльності, керівництвом підприємства може прийматися рішення про передачу матеріалів службової перевірки правоохоронним органам для проведення досудового розслідування у повному обсязі, із застосування відповідних криміналістичних методик. Службові особи, які проводили внутрішнє службове розслідування, не наділені повноваженнями щодо початку кримінального провадження (занесення матеріалів до Єдиного реєстру досудових розслідувань і т.д.). Зібрані ними матеріали можуть бути лише підставою для початку кримінального провадження правоохоронними органами.

Використання криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень (злочинів) під час внутрішніх службових розслідувань значною мірою сприяє якісному документуванню фактів вчинення кримінальних правопорушень (злочинів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепетько С.А. Вплив організованої злочинності на соціально-економічну ситуацію в державі. *Міжвідом. н.-д. центр з проблем боротьби з орг. злочинністю при Раді нац. безпеки і оборони України*. Київ. 2015. 252 с.

2. Степанюк ЕЛ. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : [монографія] / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.

3. Волобуев А.Ф. Загальні положення криміналістичної методики : [лекція] / А.Ф. Волобуев. Харків: Ун-т внутр. справ, 1996. 34 с.
4. Матусовський Г.А. Основи методики розслідування злочинів, які вчиняються організованими злочинними групами. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. Харьков: Право, 1998. С. 361.
5. Корж В.П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утворенням у сфері економічної діяльності: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2003. 58 с.
6. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [монографія] / В.А. Журавель. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2018. 304 с.
7. Падалка А.М. Теоретико-методологічні засади розслідування організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування : монографія / А.М. Падалка. ; Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2020. 385 с.
8. Волобуев А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 427 с.

Костик Ольга Вікторівна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Питання щодо підходу до формування інформаційної безпеки банківських установ є надзвичайно актуальним, оскільки сучасні банки, окрім зосередження готівкових коштів, володіють складними інформаційними системами та надають послуги пов'язані з віддаленим доступом до інформаційної системи, зберігають персональні дані громадян та конфіденційну інформацію своїх клієнтів.

Сучасний банк важко собі уявити без автоматизованої інформаційної системи, але саме вона є його найбільш уразливою стороною. Комп'ютерні системи, без яких не може обійтися жоден сучасний банк, є джерелом виникнення ризиків і загроз, що обумовлено використанням в банківській справі нових інформаційних технологій.

Швидкі темпи розвитку і поширення інформаційних технологій, загострення конкурентної боротьби тощо вимагає створення цілісної системи інформаційної безпеки.

Окреслена проблема висвітлена у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Окремим аспектам питання в своїх роботах приділяють увагу Мігус І. П., Бодюл Є. М., Зачосова Н. В., Кириченко О. С., Мельник С. І., Сухонос В. В. та інші. Проте, аналіз наукових праць показав відсутність єдиного підходу щодо формування інформаційної безпеки банківських установ в системі економічної безпеки.

Звідси метою статті є дослідження питання концептуального підходу до формування інформаційної безпеки банківських установ в системі економічної безпеки.

Формування інформаційної безпеки банківських установ та забезпечення ефективного захисту інформації є надзвичайно актуальним, оскільки щоденно обробляється великий обсяг інформації різного рівня конфіденційності.

«З огляду на результати проведених досліджень, вивчаючи наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, а також специфіку діяльності банківських установ, під поняттям «інформаційна безпека банку» ми розуміємо стан захищеності всіх інформаційних активів банку від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому під інформаційними активами ми розуміємо будь-яку інформацію, що має цінність для банківської установи, систему її обробки або місце зберігання [1, с. 78].»

Серед об'єктів, які підлягають захисту з метою забезпечення інформаційної безпеки банку, необхідно зазначити: інформаційні ресурси; інформацію про персонал; програмне забезпечення; процеси обробки інформації; обладнання автоматизованої системи; приміщення.

«Серед суб'єктів інформаційної безпеки можна виокремити: державні органи, державні інститути, НБУ, керівники банків, окремі структурні підрозділи банку, юридичні та фізичні особи, які виконують практичні дії із забезпечення інформаційної безпеки банків або вступають з банком у договірні відносини [2, с. 82-83].»

Мету інформаційної безпеки банківських установ можна визначити як забезпечення стійкого функціонування банку, виявлення та запобігання як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам інформаційній безпеці банківських установ.

Досягнення вищезазначеної мети здійснюється на підставі вирішення наведених нижче завдань:

- виявлення реальних і потенційних загроз інформаційній безпеці банківської установи;
- пошук способів запобігання або мінімізації збитків, пов'язаних з ймовірними загрозами інформаційній безпеці;
- використання заходів, необхідних для забезпечення інформаційної безпеки банківських установ;
- ретельний відбір кадрів, навчання та підвищення кваліфікації персоналу у зв'язку з особливостями функціонування банківських установ тощо.

«Організація інформаційної безпеки банків покликана виконувати такі функції:

- захист конфіденційної інформації від неправомірних дій, несанкціонованого доступу, копіювання та знищення;
- організація, координація та корегування виконуваної роботи, пов'язаної з організацією інформаційної безпеки;

- аналіз можливих загроз, ризиків інформаційній безпеці банків;
- аудит інформаційної безпеки банку;
- ліквідація наслідків впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

- проведення із співробітниками банківської установи заходів щодо забезпечення належного рівня інформаційної безпеки та підвищення їх кваліфікації тощо[3, с. 266].»

Організацію функціонування інформаційної безпеки банківських установ доцільно розглядати спираючись на принципи.

Вітчизняні та зарубіжні науковці зазначають значну кількість принципів [4, с. 58; 5 с. 151; 6, с. 55], але автором, враховуючи специфіку діяльності банківських установ, виокремлено наступні:

- принцип законності – забезпечення інформаційної безпеки банківських установ повинно здійснюватися на основі чинного законодавства та в рамках чинних правових актів;

- принцип плановості – вносить організованість у функціонування системи, дозволяє кожному працівнику діяти послідовно, виконувати поставлені задачі та покладені обов'язки;

- принцип компетентності – забезпеченням інформаційної безпеки в банківській установі повинні займатися професіонали, які володіють достатніми знаннями для оцінки ситуації та прийняття правильного рішення;

- принцип превентивності – захист інформації будується таким чином, щоб вживати заходи щодо запобігання виникнення ризиків та загроз. Наслідки реалізації загроз інформаційній безпеці можуть потребувати значно більших матеріальних витрат порівняно з витратами на створення комплексної системи захисту;

- принцип гласності – основні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки повинні бути доведені всім працівникам та беззаперечно виконуватися;

- принцип конфіденційності – способи, заходи та методи забезпечення інформаційної безпеки мають бути відомі лише певному колу фахівців;

- принцип комплексності – для захисту інформації в банківській установі необхідно передбачити комплекс заходів та механізмів захисту (фізичні, організаційні, програмно-технічні) для вчасного оцінення ситуації та прийняття рішення;

- принцип безперервності – система захисту повинна діяти безперервно та постійно удосконалюватися;

- принцип прозорості – заходи щодо інформаційної безпеки повинні бути непомітними, не заважати користувачам виконувати свої функції;

- принцип адаптивності – система інформаційного захисту повинна будуватися з урахуванням можливої зміни цінності інформації, ступеня конфіденційності, кількості користувачів тощо;

- принцип взаємодії – для забезпечення інформаційної банківської установи банку необхідні скоординовані дії працівників, підрозділів, служб. Всі суб'єкти повинні взаємодіяти один з одним і чітко виконувати свої посадові обов'язки;

- принцип адекватності – рішення повинні прийматися диференційовано, в залежності від ймовірності виникнення загроз, прогнозованого збитку, ступеня конфіденційності інформації та її вартості.

«Існування інформаційних систем в діяльність і житті суспільства має безліч позитивних моментів, але, разом з тим, з'явилося безліч ризиків і загроз. Здійснити злом банківської мережі можна з будь-якого персонального комп'ютера, отже, питання підходу до формування інформаційної безпеки банківських установ є актуальним[5, с. 150].»

Швидкі темпи розвитку і поширення інформаційних технологій, загострення конкурентної боротьби і криміногенна обстановка вимагають створення цілісної системи інформаційної безпеки банківських установ.

Банківські бази даних містять конфіденційну інформацію про клієнтів банку, тож банківські установи зобов'язані забезпечити зберігання цих даних. Для забезпечення захисту банківської інформації та конфіденційності клієнтської бази необхідна ціла система, але без швидкого та своєчасного обміну і обробки інформації банківська система дасть збій.

З вище викладених концептуальних підходів до формування інформаційної безпеки банку дозволяє здійснити моделювання зазначеної системи як складової системи економічної безпеки банківських установ.

За результатами проведеного дослідження ми можемо зробити наступні висновки: розглянуто концептуальний підхід до формування інформаційної безпеки банківських установ в системі економічної безпеки та визначено його складові; запропоновано визначення

терміну «інформаційна безпека банківських установ»; розглянуто основні об'єкти та суб'єкти інформаційної безпеки; визначено мету та задачі формування інформаційної безпеки банківських установ; зазначено перелік функцій та принципи, на яких засновано функціонування інформаційної безпеки банківських установ, враховуючи специфіку їх діяльності та визначено етапи формування системи інформаційної безпеки банківських установ.

Відсутність єдиного підходу до формування системи інформаційної безпеки вимагає розробку основних вимог до такої системи та її формування, враховуючи специфічні риси діяльності банківських установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Напора І. Ю. Інформаційна безпека банківських установ як об'єкт наукових досліджень. *Вісник черкаського університету. Серія: Економічні науки*. 2014. №39 (332). С. 77-80.

2. Напора І. Ю. Організація системи інформаційної безпеки банківських установ. *Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки*. 2016. № 4. С.80-86.

3. Кириченко О. С. Сутність управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки і інтелектуальної власності*. 2012. Випуск 1. Том 1. С. 265-270.

4. Зачосова Н. В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія / Н. В. Зачосова. Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. Черкаси, 2016. 375 с.

5. Мельник С. І. Формування системи економічної безпеки банку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 149-152.

6. Бодюл Є. М. Інформаційна безпека банку. Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж [Текст]: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Севастополь, 1–2 жовтня 2010 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. С.53-55.

Курінська Марія Миколаївна,

студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,

к.ю.н., доцент, заступник начальника

кафедри фінансових розслідувань

СПЕЦИФІКА КОРПОРАТИВНОГО ЗАХОПЛЕННЯ

На сьогоднішній час, в умовах економічної кризи, коли багато підприємств змушені скорочувати виробництво, тим самим зменшуючи рівень доходу, характерною тенденцією є збільшення кількості угод в сфері злиття (mergers) та поглинань (acquisitions). В Україні треба відокремлювати легальне, і незаконне (недружнє) поглинання, яке вибиває з ринку неефективний менеджмент і власників, при якому неминуче порушується закон і порушуються права власників акцій чи учасників товариств.

Дослідженню механізмів регулювання корпоративних відносин і становлення системи антирейдерського захисту присвячені праці Е.В. Біджакова, З.С. Варналія, О.Ю. Кирєєва, Ю.Г. Ковнія, П.Я. Кравчука, І.І. Мазур, О.В. Манойленка, В.Ю. Нестеренко, В.В. Рябота, О.М. Сафронової, Н.С. Согреїна, А.В. Халецького та ін. Проте дотепер бракує комплексних досліджень, які необхідні для формування ефективної цілісної державної системи протидії корпоративному захопленню як в Україні, так і в усьому світі.

Звідси є актуальним дослідження загально корпоративної стратегії захоплення та конкретних методів та способів протидії ворожим захопленням та поглинанням конкурентів.

«У класичному виді корпоративне захоплення з'явилося із введенням в оборот акцій, чому його і пов'язують з капіталістичною економікою. Завдяки акціям, що вільно обертаються на ринку, з'явилася можливість придбання компанії без згоди її фактичного власника. При цьому корпоративне захоплення на Заході називають як звичайне заволодіння даними (інформацією) компанії без згоди фактичного власника й менеджменту, так і силове захоплення (рейдерство) з метою зміни власника»[1].

Очевидно, і в Україні треба відокремлювати легальне, законне і недружнє поглинання, що може бути навіть корисним для національної

економіки, оскільки вибиває з ринку неефективний менеджмент і власників, від протиправного захоплення, при якому неминуче порушується закон і порушується права власників акцій чи учасників товариств.

Корпоративне захоплення, як вид поглинання, на сучасному етапі має декілька підвидів, у діапазоні від зовсім легальної діяльності, до протиправного, насильного захоплення прав акціонерів та власників підприємств, яке може супроводжуватися цілим комплексом злочинів, від корупції, до фізичного насильства.

«Перший тип корпоративного захоплення є «легальним» і взагалі не пов'язаний із захопленням корпоративних прав, це – доволі часто застосовуваний міноритарними акціонерами (корпоративний шантаж власника з метою більш вигідного продажу своїх акцій). На Заході такий вид захоплення називається «грінмейлом», він відокремлюється від рейдерства, оскільки вважається, що метою рейдера в цьому випадку є не одержання прибутку від перепродажу акцій, а встановлення повного контролю над бізнесом» [2, с. 233].

При захопленні корпоративних прав використовують такі схеми й методи:

«1. Використання міноритарного пакета та неправосудних судових рішень, які визначають, що добросовісний акціонер взагалі акціонером не є, не може приймати участі в зборах акціонерів і т.д. (для «розмивання» контрольного пакета);

2. Покупка боргів підприємства, його штучне банкрутство або початок процедури санації;

3. Скупка міноритарних пакетів акцій, на фондовому ринку або безпосередньо дрібних власників, з метою створення контрольного пакета;

4. Маніпуляції з реєстрами власників»[3, с. 411].

Найбільш широко використовується схема додаткової емісії міноритарного пакета:

– блокування судом участі в зборах акціонерів власника пакета 50%+1 акція (і більше);

– прийняття зборами, без участі власника контрольного пакета, рішення про заміну керівництва;

– ухвалення рішення про додаткову емісію акцій, що розмиває контрольний пакет. При цьому, додаткова емісія часто використовується і як засіб протидії рейдерам (для розмивання придбаного ними пакета).

Також вона використовувалася як засіб приватизації, для розмивання контрольного пакета, що перебуває в руках держави.

Другий вид – так зване «законне» захоплення – корпоративне захоплення, що здійснюється винятково за законом, використовуючи існуючі прогалини законодавства, організуючи скупку акцій або боргів підприємства, намагається тимчасово погіршити його економічне й фінансове становище, понизити в ціні його акції, впливаючи на процедури банкрутства і санації підприємства.

Третій вид – «недружнє поглинання». Тут уже мова йде про балансування на грані закону, однак, з певними його порушеннями. Для цього виду корпоративного захоплення характерним є використання фальсифікованих документів, подвійного реєстру, незаконних зборів акціонерів, використання незаконних рішень суду.

Найбільш поширеним методом впливу на керівництво підприємства залишається блокування зборів акціонерів. Закон України «Про акціонерні товариства»[4] дає дуже багато підстав для їх блокування – неповідомлення, порушення термінів повідомлення про збори акціонерів, неподання інформації, тощо. Власник дрібного пакета акцій подає позов про порушення своїх прав до суду, вимагаючи в якості забезпечення заборонити проведення зборів акціонерів. А якщо число міноритаріїв досить велике, всі вони діють узгоджено, у власника контрольного пакета мало шансів провести легітимні збори акціонерів.

Одним із важливих шляхів боротьби з протиправними поглинаннями та захопленнями підприємств є удосконалення реєстрації прав власності на цінні папери та обліку цінних паперів. Сьогодні вітчизняна депозитарна система не має змоги забезпечити надійну систему обліку корпоративних прав, діяльність її учасників не повною мірою відповідає міжнародним стандартам тощо.

З викладеного вище можна стверджувати, що механізм протидії корпоративному захопленню має передбачати розробку і реалізацію комплексу заходів, у тому числі удосконалення чинного законодавства та реформування судової системи захисту прав учасників господарських товариств.

З цією метою, на нашу думку, є доцільним:

- створити реєстр фізичних та юридичних осіб, які вже були задіяні в рейдерських схемах [6, с. 32];
- заборонити здійснювати виконавче впровадження, якщо щодо підприємства в суді є дві чи більше справ (різних рішень суду);

- внести зміни до Закону України «Про третейські суди» в частині заборони їх участі у корпоративних захопленнях;
- внести в чинне корпоративне законодавство зміни щодо детального регулювання процесів злиття і поглинань підприємств або прийняти спеціального закону, який би регулював саме ці питання;
- здійснювати під час реєстрації підприємств експертну оцінку статутів та змін до них щодо відчуження майна;
- посилити відповідальність за рейдерство (внести до Кримінального кодексу України самостійного нового складу злочину – «Рейдерство» до якого буде входити й корпоративне захоплення) [6, с. 33];
- підвищити рівень поінформованості суспільства про корпоративні захоплення;
- провести науковий аналіз корпоративної (рейдерської) діяльності з наданням рекомендацій щодо посилення протидії цьому явищу [6, с. 54].

Крім того, в країні необхідно створити такі умови, щоб дотримання українськими компаніями принципів корпоративного управління було не тільки «гарним тоном», а й виконанням певних державних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рейдерська атака скасована (Постанова Київського апеляційного адміністративного суду у справі №826/592/15 від 30 листопада 2015р. URL: https://protocol.ua/ru/reyberska_ataka_skasovana_1/).
2. Шевчук І.В. Рейдерство як корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 231-240.
3. Федчак І.А., Ільницький В.Я. Рейдерство: поняття та заходи протидії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 408–416.
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вер. 2008 р. № 514-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
5. Про депозитарну систему України : Закон України від 06 лип. 2012 р. № 5178-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>.
6. Корпоративні конфлікти: кримінальні способи та методи встановлення контролю над підприємством : метод. рекомендації / Ушаповський В.Ф., Сахарова О.Б., Лопатін С.І. та ін. К. : Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2017. 63 с.

Недбайло Віталіна Вікторівна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ І СИСТЕМ

На сьогоднішній день спостерігаємо швидке зростання та розвиток різних систем електронних грошей, що, в свою чергу, характеризується зменшенням використання готівки, паперових платіжних документів та переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій. До обігу залучаються електронні гроші, вони стають незамінним інструментом фінансової інфраструктури економічно сильних та розвинутих країн. Спостерігається збільшення кількості розрахунків, які здійснюються через мережу Інтернет з використанням платіжних карток та зацікавленість користувачів у розрахунках електронними грошима. Відносини у цій сфері є важливими для розвитку економіки України, тому одним із головних питань її належного функціонування є виявлення, попередження та подолання відповідної злочинності.

З метою встановлення стану криміногенної ситуації в Україні у сфері електронних платіжних засобів і систем, а також напрямів подолання відповідного виду злочинності, необхідно зрозуміти причини та умови вчинення розглядуваного виду кримінальних правопорушень, розробити і вжити нових засобів і методів, які б сприяли виявленню найбільш вразливих моментів у боротьбі з ними. Вивченню питання криміногенної ситуації у сфері електронних платіжних засобів і систем приділяли увагу такі вчені, як О. Бандурка, М. Вербенський, Б. Головін, М. Зубок, О. Кальман, Л. Конишева, О. Костенко, С. Яременко, Л. Стрельбицька та інші.

Злочини у сфері електронних платіжних засобів і систем – це негативне явище, яке притаманне не лише Україні, а й іншим державам світу. Воно має транснаціональний характер та вчиняється шляхом не-

законного використання банківських карток, документів на грошовий переказ чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а тому не є самостійною проблемою окремої держави і не може бути вирішено тільки на національному рівні. Зазначені злочини завдають великих збитків економіці України, вони є підґрунтям для поширення організованої злочинності, призводять до зростання корумпованості державного апарату та правоохоронних органів. Злочини, які вчиняються у сфері електронних платіжних систем, відрізняються особливою суспільною небезпекою, що викликає занепокоєння з боку правоохоронних органів.

Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні регулюються Законами України: «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про поштовий зв'язок», Постановою правління Національного банку України «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні», іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система (ст. 1 Закону) [1].

Аналіз стану криміногенної ситуації у сфері електронних платіжних засобів і систем в Україні свідчить про тісний зв'язок злочинності та її залежністю від зростання кількості різного виду гаджетів, використання мережі Інтернет. Спостерігаємо комп'ютеризацію сучасного суспільства, збільшення кількості осіб, що мають доступ до глобальної інформаційної мережі, що, в свою чергу, сприяє збільшенню ризику негативного впливу комп'ютерної злочинності на дану сферу.

Криміногенна ситуація у сфері функціонування електронних платіжних систем на сучасному етапі характеризується такими ознаками:

1. Рівень підробки платіжних карток досяг високого рівня за рахунок використання злочинцями новітніх технологій. Широкий сервіс надається також при розповсюдженні підроблених карток (реклама в Інтернеті).

2. Викрадення інформації про справжні картки та її продаж є

видом злочинного промислу.

3. «Карткові» злочини вчиняються організованими групами, які мають всі ознаки організованості, ці групи не обмежуються вчиненням лише «карткових» злочинів.

4. «Карткова» злочинність має міжнародний характер (зв'язки злочинців, місця отримання та використання інформації про справжні платіжні картки, міжнародний характер розслідування інше).

5. Висока технічна забезпеченість «карткової» злочинної діяльності, використання шахраями найсучаснішого апаратного і програмного комп'ютерного забезпечення.

6. Невиправдана економія банків на заходах по забезпеченню безпеки електронних платежів, захисту пластикових платіжних засобів [2].

Україна має досить розвинену систему електронного зв'язку, яка, у свою чергу, є не досить надійною та захищеною. Така ситуація є сприятливою для злочинців та дає можливість отримувати несанкціонований доступ до комп'ютерних інформаційних систем для проведення незаконних маніпуляцій у корисливих цілях. Це призводить до збільшення кількості комп'ютерних злочинів. В залежності від виду злочину, предмет злочинного посягання неоднаковий. Злочинні посягання в банківській сфері за кримінально-правовою ознакою кваліфікуються залежно від обставин за статтями різних глав КК України. Розділ 8 КК України «Злочини у сфері господарської діяльності», передбачає покарання за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України) [3].

Розглядувана категорія злочинів завдає істотних збитків банкам та вкладникам, негативно впливає на функціонування економіки держави. Така злочинна діяльність характеризується різноманітністю, високою інтелектуальністю злочинців, швидкою адаптацією до нових форм та методів здійснення неправомірних дій, які вимагають від правоохоронних органів застосування спеціальних знань та можливостей. Розслідування таких злочинів ускладнює те, що злочинцями можуть бути посадові особи (які працюють у даній сфері) і маскують свої злочинні діяння під професійну діяльність. Також самі банки створюють передумови для скоєння злочинів у сфері електронних платіжних засобів і систем, а саме: відсутність сприятливих умов для

здійснення банківської діяльності, ефективної системи протидії злочинним посяганням, недостатність або відсутність профілактичних заходів безпеки банків, які спрямовані на виявлення, локалізацію, запобігання правопорушенням, що вчиняються працівниками банків, несправедлива заробітна плата працівників банків. Недосконалість нормативної бази, правовий нігілізм, які можуть зруйнувати банківську та фінансову систему і підірвати економіку в цілому, легкий доступ до мережі Інтернет дають можливість вчиняти злочини, при цьому ухиляючись від кримінальної відповідальності.

За даними Національного банку України у 2018 році сума збитків українських банків від незаконних дій з платіжними картками становила 0,0092% від загального обсягу всіх операцій з платіжними картками (у 2017 році – 0,0077%, у 2016 році – 0,011%).

Найбільша кількість незаконних дій з платіжними картками у 2018 році відбувалась у мережі Інтернет – 55,1 тис. випадків (52,2% від загальної кількості) – і в порівнянні з 2017 роком зросла в 1,4 рази. Така негативна тенденція пов'язана зі зростанням кількості шахрайств із застосуванням соціальної інженерії. Шахраї минулого року найчастіше використовували цей метод під час здійснення незаконних дій з платіжними картками або їх реквізитами. Йдеться про введення в оману пересічних громадян будь-якими способами, для того щоб вони розголосили власні персональні дані, реквізити платіжних карток, коди/паролі чи здійснили переказ коштів під психологічним впливом на користь шахраїв [4].

За підсумками 2019 року збитки від незаконних дій із платіжними картками суттєво зменшилися порівняно з 2018 роком. Про це свідчить звітність про збитки банків, держателів платіжних карток і торговців (далі – збитки) від незаконних дій/сумнівних операцій з платіжними картками за 2019 рік, отримана регулятором. Так, за минулий рік сума збитків від незаконних дій із платіжними картками становила 0,0042% від загального обсягу всіх операцій із платіжними картками (у 2018 році – 0,0092%, у 2017 році – 0,0077%). Загалом кількість незаконних дій із платіжними картками, за якими понесено збитки, за минулий рік знизилася на третину – до 71,9 тисяч випадків (у 2018 році – 105,5 тис. випадків).

Найбільша кількість незаконних дій із платіжними картками в

2019 році відбувалась у мережі Інтернет – 41,4 тис. випадків (58% від загальної кількості). Водночас порівняно з 2018 роком цей показник зменшився майже вдвічі. Разом із цим, минулого року майже зрівнялися за кількістю та сумами незаконних дій операції з використанням банкоматів та оплати в торговельній мережі [5].

Отже, можна охарактеризувати криміногенну ситуацію у сфері електронних платіжних засобів і систем на таких рівнях:

1) загальносуспільний: криміногенну ситуацію потрібно розглядати крізь призму сучасної політичної ситуації в Україні, збройного конфлікту, який триває вже 6 років, поява та поширення коронавірусної хвороби, які підривають економіку країни та підштовхують громадян на вчинення злочинних діянь для можливості виходу з матеріальної кризи та безробіття;

2) регіональний: недоліки в доборі кадрів, масовий виїзд працездатного населення на заробітки, що значно скорочує конкуренцію на ринку праці в державі, переманювання освічених фахівців;

3) індивідуальний: низький рівень правової свідомості та відповідальності у громадян, нехтування правовими нормами.

Враховуючи викладене вище констатуємо, що для належного функціонування електронних платіжних засобів і систем в Україні необхідно вирішити такі завдання: удосконалити чинне законодавство, прийняти нові закони, постанови, які регулюють питання даної сфери; сприяти підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів; здійснити пошук найбільш оптимальних засобів, способів та методів для розв'язання проблем, що виникають під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у банківській діяльності; створити потужні системи захисту від незаконного втручання, належні умови праці; здійснити заходи з підвищення правосвідомості громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення 29.08.2020).

2. Коваль Т. О., Удовик М. С. Злочини у сфері функціонування платіжних систем. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі* : XVI Всеукраїнська наукова конференція молодих вчених та студентів (27-

28 квітня 2017 року, м. Київ). URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8099/1/NRMSE2017_V3_P298-300.pdf (дата звернення 29.08.2020).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-ІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 29.08.2020).

4. Національний банк застерігає українців від розголошення реквізитів платіжних карток. Національний банк України. 18 березня 2019. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zasterigaye-ukrayintsiv-vid-rozgoloshennya-rekvizitiv-platijnih-kartok> (дата звернення 29.08.2020).

5. Збитки від незаконних дій із платіжними картками зменшилися більше ніж удвічі. Національний банк України. 6 березня 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zbitki-vid-nezakonnih-diy-iz-platijnimi-kartkami-zmenshilisya-bilshe-nij-udvichi> (дата звернення 29.08.2020).

Нехоца Діана Василівна,
студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ОХОРОННИХ ПІДПРИЄМСТВ

Підприємства знаходяться під потенційними або реальними впливами загроз із зовнішнього і внутрішнього середовища, тому для ефективної протидії цим загрозам необхідним є забезпечення концептуальної корпоративної безпеки.

Нові принципи надання охоронних послуг визначили приватну охоронну діяльність як корпоративну охорону. Сьогодні у сфері охоронної діяльності спостерігається піднесення після кризи 2014-2017 років, період якої відзначився загостренням таких проблем, як посилення конкуренції, зниження професіоналізму багатьох учасників ринку, підвищення демпінгу, подорожчання обладнання, а також зниження доходів клієнтів. Однак, як і для більшості галузей економіки, кризовий етап допоміг очистити ринок, позбавивши його слабких елементів та залишивши найсильніших гравців у цій сфері. Багатьом компаніям на той час довелося згорнути свою діяльність (порівняно з попередніми роками місткість ринку зменшилася приблизно на 20 %). Проте, деякі експерти стверджують, що кількість організацій майже не змінилася: лише частина з них припинили своє існування, зважаючи на несприятливі економічні умови, але замість них було створено інші фірми, більшість з яких зосередили свою роботу в м. Києві, хоча і були зареєстровані в різних регіонах. Закон такий підхід не забороняє, але це істотно відображається на якості послуг та має суттєвий вплив на стан ринку [1, с. 3].

Однак, як не банально, але і дана галузь вразлива на антикорпоративну культуру. Корпоративні шахраї та конкуренти так само проникли і в охоронний бізнес. Охоронні компанії піддаються ризику зливу конфіденційної інформації баз клієнтів (дані про фізичну особу (персональні дані), а також інформація, доступ до якої обмежено

фізичною або юридичною особою і яка може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному ним порядку і на встановлених ним умовах). Тому питання корпоративної безпеки охоронних підприємств стає актуальним у нашому сьогоденні.

Термін «корпоративна безпека» немає єдиного загальнонаукового тлумачення. П. Кравчук дає визначення корпоративної безпеки як стан захищеності життєво важливих інтересів (чи господарських відносин) підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз (чи негативних впливів), що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів суб'єктів господарювання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку [2, с. 166].

В. Франчук визнає корпоративну безпеку як стан корпоративної системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію власних інтересів [3, с. 162].

Т. Шира спираючись на суть двох базових понять «безпека» та «корпорація» визначає корпоративну безпеку як «діяльність спрямовану на досягнення взаємоузгоджених корпоративних інтересів шляхом ефективного використання наявних ресурсів та захисту від негативної дії загроз, що уможливорює формування безпечних умов для стійкого розвитку підприємства» [4, с. 52-53].

Необхідність дослідження зазначеної категорії І. Дмитрієв та А. Близнюк пояснюють наявністю та поширенням таких негативних процесів, як рейдерські захоплення підприємств, процеси перерозподілу пакетів акцій між засновниками, які можуть мати негативні наслідки для підприємства, а тому повинні бути контрольованими з боку його власників та менеджменту [5].

Концепція корпоративної безпеки є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного рішення завдань захисту суб'єктів підприємницької діяльності від протиправних дій і несумісної конкуренції. Вона розроблена з урахуванням необхідності якнайшвидшої адаптації українських підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, до європейських стандартів безпеки ISO у зв'язку з розвитком процесу інтеграції у світову економіку і завершенням процесу входження України до СОТ.

У концепції передбачено:

- моніторинг, прогнозування, своєчасне виявлення й усунення загроз безпеці підприємств, причин і умов, що сприяють нанесенню фінансового й матеріального збитку, порушення їх функціонування й розвитку;
- обґрунтування й формування комплексної організації безпеки суб'єктів господарювання;
- створення механізму та умов оперативного реагування на загрози безпеці й прояву негативних тенденцій у функціонуванні;
- ефективне усунення загроз персоналу й посягань на ресурси підприємства при застосуванні правових, організаційних та інженерно-технічних засобів досягнення необхідного рівня безпеки;
- формування ефективних механізмів взаємодії державних структур з суб'єктами господарювання в питаннях безпеки;
- вивчення та впровадження позитивного досвіду в сфері корпоративної безпеки, набутого в країнах ближнього й далекого зарубіжжя;
- створення єдиної інформаційної бази даних про стан загроз, та небезпек для членів корпоративної системи безпеки;
- вивчення нових, перспективних напрямів діяльності та вдосконалення роботи зі створення сприятливих умов для безпечної підприємницької діяльності;
- участь у розробці законів, що сприяють розвитку підприємницької діяльності в Україні і забезпечують стійке функціонування підприємств;
- проведення незалежних експертиз та аудиту, пов'язаних із вивченням питань безпеки підприємств [6, с. 283-284].

Функціональна структура корпоративної безпеки повинна складатися з таких складників:

- економічного (полягає у найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів для досягнення корпоративних інтересів);
- фінансового (забезпечує фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність, ділову активність, рентабельність діяльності підприємства);
- кадрового (передбачає забезпечення підприємства працівниками необхідного кваліфікаційного рівня, організацію ефективної системи управління персоналом, застосування мотиваційних механізмів для зростання продуктивності праці, зменшення ймовірності виникнення та мінімізацію втрат через реалізацію загроз, пов'язаних із дією працівників);

– техніко-технологічного (спрямований на забезпечення ефективного використання основних засобів та їх окремих складників, здійснення контролю над фізичним та моральним зносом, застосування прогресивних та конкурентних технологій виготовлення продукції, виконання робіт та надання послуг);

– інформаційного (формує умови захисту інформаційних ресурсів підприємства та створення інформаційно-аналітичного підґрунтя для управління підприємством);

– силового (забезпечує фізичний захист майна та персоналу) [7, с. 94].

Таким чином, забезпечення корпоративної безпеки охоронних підприємств можливе лише за умови виявлення, оцінювання та припинення різноманітних загроз незалежно від середовища їх виникнення, швидкого реагування та протидії негативним впливам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пархоменко О. С., Лисак Н. М., Живодьор М. М. Стратегічний аналіз середовища функціонування охоронного підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7327> (дата звернення: 14.09.2020). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.58.

2. Кравчук П.Я. Сутність та передумови виникнення поняття корпоративної безпеки підприємства. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. № 1. С. 165–170.

3. Франчук В.І. Теоретичні засади корпоративної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 7. С. 161–167.

4. Ши́ра Т. Концептуальні засади забезпечення корпоративної безпеки підприємств. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 2. С. 51-56.

5. Дмитрієв І.А., Близнюк А.О., Онісіфорова В.Ю. Управління економічною безпекою автотранспортного підприємства. ХНАДУ. 2014. 216 с.

6. Васильчак С.В., Жидяк О.Р., Стручок Н.М. Механізм забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. №2. С. 278-285.

7. Ши́ра Т. Корпоративна безпека підприємств в Україні: визначення ключових загроз. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2018. № 6. С. 93-96.

Новошинський Євген Юрійович,
студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

В умовах фінансової кризи та загострення політичної нестабільності в Україні, можна спостерігати тенденцію погіршення показників рентабельності та фінансового стану низки вітчизняних фінансових установ недержавного сектору економіки. Саме від якості розроблених заходів забезпечення корпоративної безпеки на рівні фінансових установ залежить і самий фінансовий стан та вектор розвитку фінансового сектору в стратегічній перспективі.

Проте, формуванню науково-обґрунтованого механізму забезпечення корпоративної безпеки передуює аналіз наукових підходів до визначення сутності терміну «корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки».

Незважаючи на чималу кількість трактувань сутності цього поняття, це питання в теоретико-методологічному плані повністю не опрацьоване, відсутній єдиний підхід до визначення поняття, що зумовлює необхідність дослідження та узагальнення понятійного апарату для уточнення його змісту.

Узагальнюючи напрацювання вітчизняних дослідників з проблематики економічної і фінансової безпеки держави, можна відзначити, що більшість вітчизняних науковців розглядають корпоративну державу як підсистему економічної безпеки держави.

Зокрема, О. Барановський вважає, що «корпоративна безпека держави – це стан фінансової, валютної, грошово-кредитної, бюджетної, банківської, розрахункової, податкової, митно-тарифної, інвестиційної, фондової системи та системи ціноутворення, що характеризується стійкістю та збалансованістю до зовнішніх і внутрішніх

негативних впливів, спроможністю протистояти зовнішній фінансовій експансії, при цьому, забезпечуючи фінансову стійкість (стабільність), економічне зростання та ефективне функціонування національної економічної системи»[1, с. 26], з чим не можемо не погодитись.

На наш погляд, виділення корпоративної безпеки фінансових установ недержавного сектору економіки, як складової фінансової безпеки держави, є цілком обґрунтованим, оскільки, по-перше, фінансові установи володіють важелями прямого впливу на ефективність функціонування інвестиційної, фінансової, виробничої та інших сфер національної економіки, по-друге, від ефективності функціонування таких установ залежить обсяг грошової маси, що в свою чергу прямо впливає на функціонування реального сектору економіки.

Отже, можемо стверджувати, що саме стан недержавного сектору економіки вагомо впливає на рівень корпоративної безпеки держави.

На думку С. Букіна, питанням забезпечення безпеки фінансових установ, в першу чергу, опікуються власники. Також, на думку вченого, ця проблема є актуальною як для партнерів по бізнесу, так і для фізичних чи юридичних осіб, які виступають позичальниками чи розміщують грошові кошти на депозитах в таких установах недержавного сектору економіки [2].

Важливо відзначити, що безпека окремої фінансової установи прямо впливає на фінансову безпеку, оскільки ці установи є фінансово-кредитними центрами, які, здійснюючи операції із залучення та розміщення тимчасово вільних коштів, впливають на стан національної економіки.

На наш погляд, необхідно, з одного боку, наголосити, що між фінансовою та економічною складовою діяльності фінансових установ існує логічний взаємозв'язок, а з іншого – підкреслити важливість розгляду корпоративної безпеки фінансових установ недержавного сектору економіки як необхідної та самостійної складової забезпечення ефективної діяльності фінансових установ.

Як зазначають А.Єпіфанов і Т. Болгар, «корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки – це стан фінансової установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку» [3, с. 295].

Зазначимо, що згадані вище вчені підходять до трактування розглядуваного поняття через дієво-функціональну активність суб'єктів, спрямовану на попередження, запобігання і нейтралізацію небезпек і загроз.

Корпоративну безпеку фінансових установ недержавного сектору економіки, на думку Є. Олейнікова, слід розглядати як «стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів фінансових установ, який відображається через найкращі значення показників прибутковості та рентабельності, якості управління та використання основних та обігових коштів фінансовими установами, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами фінансових установ»[4, с.288].

Визначення поняття з позиції використання корпоративних ресурсів є, на наш погляд, неповним, оскільки найвагомішою і ключовою характеристикою даної категорії виступають фінансові інтереси, які за несвоєчасної, недостатньої або за повної відсутності реалізації можуть стати загрозами, небезпеками чи ризиками діяльності фінансових установ, перешкодою для забезпечення їх корпоративною безпекою.

В. Вовк зазначає, що ключовою метою корпоративної безпеки фінансових установ недержавного сектору економіки є забезпечення конкурентоспроможності як окремої фінансової установи, так і фінансової системи загалом та недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків внаслідок реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз [5, с. 202-204].

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки з погляду наявності конкурентних переваг ґрунтується на незалежності, ефективності використання фінансів фінансовими установами, їх рентабельності та прибутковості, що досягається відповідно до розробленої стратегії за умов нейтралізації загроз зовнішнього і внутрішнього характеру.

На думку Н. Євченко і О. Криклій, «корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки – це такий фінансовий стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, забезпечує ефективний розвиток фінансової установи в поточному та наступних періодах»[6, с. 46].

На основі узагальнення поглядів учених, визначивши основні переваги і недоліки підходів до розкриття сутності корпоративної безпеки фінансових установ недержавного сектору економіки, можемо стверджувати, що найбільш науково виваженим та обґрунтованим, таким, що часто використовується в сучасних умовах функціонування фінансових установ, є захисний підхід, відповідно до якого корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки визначається, по-перше, як стан фінансової установи, за якого фінансова стійкість та фінансові інтереси захищені від деструктивних чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища; по-друге, фінансова установа формує таку поведінку на ринку, яка б дозволила їй ефективно функціонувати і досягати поставлених статутних цілей в умовах постійної дії внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

Враховуючи викладене, не можемо поза увагою залишити визначення корпоративної безпеки фінансових установ недержавного сектору економіки, яке запропонував О. Хитрін.

Так, автор підкреслює, що «корпоративна безпека фінансових установ недержавного сектору економіки – динамічний стан банку, при якому він: юридично і технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво-важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має в своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу» [7, с. 118-124].

Таким чином, під корпоративною безпекою фінансових установ недержавного сектору економіки розуміємо такий стан фінансової установи, за якого її фінансово-економічна діяльність орієнтована на задоволення інтересів держави, власників, топ-менеджерів і персоналу установи, її клієнтів і контрагентів і захищена від наявних і потенційно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Київ : Фенікс, 1999. 26 с.

2. Букин С. Безопасность банка. Банковские технологии. URL: www.bizcom.ru/security/2003-09/01.html (дата звернення 15.09.2020).
3. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А.О. Єпіфанов, Т.Г. Болгар, В.С. Домбровський та ін.; за заг. ред. А.О. Єпіфанова. Суми : УАБС НБУ, 2009. 295 с.
4. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность); за заг. ред. Е.А. Олейникова. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
5. Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. Проблеми економіки, 2012. С. 200-204.
6. Євченко Н.Г. Вплив податкових ризиків на корпоративну безпеку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: збірник наукових праць, 2009. 46 с.
7. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків. *Фінанси-України*. 2010. С. 118-124.

Пономаренко Ірина Василівна,

студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,

*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Неконтрольоване розповсюдження і необмежене використання інформаційного простору провідними країнами світу як аргументи дій в процесі сучасного інформаційного протистояння призвело до уразливості інформаційної сфери цих країн для внутрішніх і зовнішніх кібернетичних втручань і загроз навмисного, випадкового, природного або штучного характеру [1]. Разом з тим, залежність загального рівня економічної безпеки держави і підприємств від її інформаційної складової стає все більш очевидною.

Згідно з висновками восьмого щорічного дослідження корпоративних ризиків «Allianz Risk Barometer 2019» [2], основним ризиком для компаній на глобальному рівні четвертий рік поспіль є розриви в виробничому ланцюжку і ланцюжку поставок. Однак більшість компаній стурбовані тим, що збитки, понесені в результаті перерв у виробництві, які зазвичай виникають в результаті матеріального збитку, будуть все частіше викликані кібератаками, технічними збоями і геополітичною нестабільністю в майбутньому.

Занепокоєння бізнесу викликає також інша глобальна сфера – це інциденти в кіберпросторі, включаючи кіберзлочини або несанкціоновані втручання в бази даних, а також технічні збої в інформаційно-комунікаційних системах. Таким чином, згідно з дослідженням, частка кіберінцидентів зросла на 11% порівняно з 2019 роком, вперше цей ризик перемістився з п'ятої позиції на третю. Ще п'ять років тому в попередніх дослідженнях лише 1% респондентів вважали кіберінциденти ризиком.

Прорив інформаційних технологій в кінці XX – початку XXI століття викликав значні системні перетворення в світі, які дали можливість формувати і розвивати принципово нові і цілісні глобальні субстанції – інформаційний простір та інформаційне суспільство.

Метою забезпечення економічної безпеки підприємства повинна стати система протидії потенційним і реальним загрозам, розроблення превентивних заходів щодо їх усунення або мінімізації. Ця система має забезпечувати суб'єкту господарювання успішне його функціонування в нестабільних умовах зовнішнього та внутрішнього середовища. При цьому безпека підприємства має бути забезпечена за такими основними напрямками, як економічна, науково-технічна, інформаційна, кадрова, соціальна, екологічна, фізична безпека та ін.

На жаль, керівництво вітчизняних підприємств приділяє недостатньо уваги захисту інформаційно-комунікаційних систем. Основні причини – нерозуміння можливих наслідків кібератак та значні інвестиції у створення системи захисту інформаційних ресурсів. З 2011 року «Лабораторія Касперського» спільно з міжнародною аналітичною компанією B2B International проводить щорічні глобальні опитування фахівців з інформаційних технологій малих, середніх та великих компаній по всьому світу. За результатами опитування [3], у галузі погроз та контрзаходів інформаційної безпеки стали наступні тенденції:

- 41% компаній зазначили як головний пріоритет захист конфіденційних даних від цільових атак;
- 91% компаній недооцінюють кількість існуючого шкідливого програмного забезпечення;
- антивірусне програмне забезпечення залишається найбільш розповсюдженим засобом забезпечення інформаційної безпеки в організаціях;
- протягом року 98% підприємств зіткнулися з інцидентами кібербезпеки, джерела яких знаходилися за межами компанії, що на 3% більше, ніж роком раніше, – чверть компаній втратили дані в результаті зовнішніх кібератак;
- 87% компаній постраждали від внутрішніх загроз;
- чверть таких інцидентів привела до втрати конфіденційних даних;
- збиток від одного інциденту інформаційної безпеки в середньому становить близько 12 млн. гривень для великої компанії і понад 700 тис. гривень для компанії сегменту середнього та малого бізнесу;
- на ліквідацію наслідків інциденту і профілактику великі компанії додатково витрачають близько 1,2 млн. гривень, а невеликі – близько 300 тис. гривень;
- найчастіше в результаті інцидентів кібербезпеки компанії втрачають операційні дані про внутрішню діяльність, персональні дані клієнтів і фінансові відомості.

Також значні зміни відбулися у трійці найбільш пріоритетних завдань у сфері інформаційних технологій у порівнянні з минулим роком: головною проблемою 41% респондентів назвали захист конфіденційних даних (даних про клієнтів, фінансової інформації та ін.) від цільових атак, які в минулому році навіть не входили в цей перелік. На друге місце (34%) перемістилося більш загальне питання захисту даних, яке лідирувало до цього протягом трьох років. А третє місце отримало завдання, яке раніше теж не потрапляло в список пріоритетних – 29% опитаних відзначили необхідність забезпечення безперебійної роботи критично важливих систем (наприклад, за рахунок застосування засобів захисту від DDoS-атак). Тому не випадково питання інформаційної безпеки вже давно входить до числа головних пріоритетів менеджменту всіх великих національних і світових компаній, а останніми роками все більше число керівників середнього і малого вітчизняного бізнесу починають усвідомлювати реальну небезпеку ризиків, пов'язаних з інсайдерською інформацією.

Можливість зовнішнього і внутрішнього втручання в інформаційну систему підприємства може вплинути на спотворення таких параметрів інформації, як конфіденційність, цілісність, доступність, надійність і ін. Це може привести до негативних наслідків на підприємстві: 1) збої у функціонуванні систем управління технологічними та управлінськими процесами; 2) розголошення інформації, що становить комерційну та іншу таємницю; 3) порушення достовірності фінансової звітності; 4) несанкціонований доступ до бази даних підприємства; 5) спотворення публічної інформації та ін.

Результатом спотворення інформації про діяльність підприємства можуть бути:

- зниження вартості капіталу підприємства;
- труднощі з залученням інвестицій;
- розрив (або погіршення) ділових відносин з партнерами;
- зрив переговорів, втрата вигідних контрактів;
- невиконання договірних зобов'язань;
- відмова від рішень, що втратили чинність через розголошення інформації;
- втрата можливості запатентувати результат науково-технічної діяльності або продати ліцензію;
- зниження цін або обсягів продажів;

- нанесення шкоди авторитету та ділової репутації фірми;
- суворіші умови отримання кредитів;
- труднощі з постачанням і закупівлею обладнання та ін.

У певних ситуаціях ігнорування питань інформаційної безпеки може привести до повної втрати бізнесу [4].

Поняття інформаційної безпеки можна розглядати в декількох аспектах. По-перше, це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує її формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави. По-друге, це стан захисту інформаційних потреб особистості, суспільства і держави, що забезпечує їх існування і поступальний розвиток, незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз. Науковцями термін «інформаційна безпека» розуміється по-різному, причому найчастіше мається на увазі якийсь один аспект цієї проблеми [5].

На наш погляд, інформаційна безпека підприємства – це формування принципів, методів і заходів із виявлення, аналізу, запобігання і нейтралізації негативних джерел, причин і умов впливу на інформацію. В даному випадку поняття «інформаційна безпека» характеризує стан захисту інформації господарюючого суб'єкта в умовах, коли існує ймовірність виникнення загроз, яка досягається системою заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та усунення інформаційних загроз.

Таким чином, коло інтересів інформаційної безпеки по відношенню до інформації, інформаційних систем та інформаційних технологій як об'єктів безпеки можна розділити на такі основні категорії, як доступність – можливість отримати певну інформаційну послугу в певний час; цілісність – актуальність і несуперечність інформації, її захист від знищення і несанкціонованого зміни; конфіденційність – захист від несанкціонованого доступу [6].

З точки зору інформаційних технологій захисту інформації інформаційна безпека – це система заходів, що дозволяє виявляти уразливості інформаційно-комунікаційної системи підприємства, загрози, які їй загрожують, і способи нейтралізації виявлених загроз. Загроза – це подія, яка може викликати збій в роботі інформаційної системи, включаючи спотворення, руйнування або несанкціоноване використання бази даних. Можливість реалізації загроз залежить від наявності вразливостей в інформаційній системі. Склад і специфіка вразливостей визначається типом завдань, характером інформації, апаратними та програмними особливостями обробки інформації на підприємстві, наявністю засобів захисту і їх характеристиками.

Теорія і практика вказують на існування двох груп загроз інформаційній безпеці підприємства, таких як ненавмисні або випадкові дії, які виражаються в неадекватній підтримці механізмів захисту і помилок управління, і навмисні загрози – несанкціонований доступ до інформації та несанкціоноване маніпулювання даними, ресурсами і системами. Також класифікація загроз інформаційній безпеці може бути розділена на загрози, пов'язані з внутрішніми і зовнішніми чинниками. Можна виокремити й загрози, пов'язані з навмисними помилками, що виникають за межами бізнесу.

До таких загроз відносять: 1) несанкціонований доступ до інформації, що зберігається в системі; 2) заперечення дій, пов'язаних із маніпулюванням інформацією (наприклад, несанкціонована модифікація, яка веде до порушення цілісності даних); 3) введення в програмні продукти і проекти «логічних бомб», які спрацьовують за виконання певних умов або після закінчення певного періоду часу і частково або повністю виводять з ладу комп'ютерну систему; 4) розроблення і поширення комп'ютерних вірусів; 5) недбалість у розробленні, підтримці та експлуатації програмного забезпечення, що приводить до краху комп'ютерної системи; 6) зміна комп'ютерної інформації і підробка електронних підписів; 7) розкрадання інформації з подальшим маскуванням; 8) перехоплення інформаційних потоків; 9) заперечення дій або послуги; 10) відмова в наданні послуги [2, 7].

На жаль, доводиться констатувати, що уніфікований підхід до класифікації загроз інформаційній безпеці відсутній. І це цілком зрозуміло, тому що при всьому тому різноманітті інформаційних систем, спрямованих на автоматизацію безлічі технологічних процесів, які зачіпають різні сфери людської діяльності, жорстка систематизація та класифікація загроз неприйнятна.

Дослідивши джерела [2, 7], можна запропонувати таку класифікацію загроз:

- за проявом та наслідками – злочин; шахрайство; хуліганство;
- за типом – програмне; апаратне, інше;
- за метою – оперативні, тактичні, стратегічні;
- за характером виникнення – навмисні, ненавмисні;
- за інформаційними технологіями – об'єкт загроз, методи підготовки загроз, інструментарій загроз, середовище загроз;
- за місцем виникнення – інсайдерські, зовнішні;

- за об’єктом впливу – системні, локальні;
- за причиною виникнення – збої в обладнанні, збої в роботі програмного забезпечення, недосконала архівація даних, несанкціонований доступ.

Одним із найважливіших видів діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки підприємства є виявлення, оцінка та запобігання загрозам інформаційно-комунікаційним системам та інформаційним ресурсам. Сучасна корпоративна система захисту інформації призначена для захисту конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу, запобігання шкідливим або випадковим змінам (контроль цілісності) та забезпечення необхідного рівня доступу. Інформаційна безпека зводиться до трьох основних сфер – поєднання технічних, адміністративних та організаційних заходів.

Отже, в сучасних економічних умовах, коли інформаційні технології набувають глобального характеру, інформаційна безпека є невід’ємною частиною системи економічної безпеки економічного суб’єкта та економічної безпеки держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурячок В.Л. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби: підручник. К. : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. 449 с.
2. Top 10 Global Business Risks for 2016: веб-сайт. URL: <http://www.agcs.allianz.com/assets/PDFs/Reports/AllianzRiskBarometer2016.pdf> (дата звернення: 08.09.2020).
3. Литвиненко О. Інформація і безпека: довідник. Вид. 1-ше. К. : Нова політика, 2016. С. 47–49.
4. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України. *Вісник Київського університету імені Т. Шевченка*. К. , 2018. С. 46–48.
5. Богуш В. Інформаційна безпека держави. К. : МК-Прес, 2015. 432 с.
6. Сороківська О.А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. Вид. 2-ге. Хмельницьк, 2019. С. 32–35.
7. Моделювання та аналіз безпеки розподілених інформаційних систем: навч. пос. / В.В. Литвинов, В.В. Казимир, І.В. Стеценко та ін. Чернігів: Чернігів. нац. технол. ун-т, 2016. 254 с.

Семенюк Яна Олегівна,

студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ СЛУЖБАМИ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ З МЕТОЮ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Актуальність теми дослідження. Після здобуття Україною незалежності державі логічно було б передати частину своїх правоохоронних функцій приватним підприємствам, які готові були займатись охоронною діяльністю. В економічному аспекті це б зменшило навантаження на державний бюджет, з одного боку, та сприяло додатковим надходженням у вигляді податків, з іншого боку. Однак недосконала податкова політика уряду сприяла переходу приватних охоронних підприємств у тіньовий сектор, що також зумовлено недосконалою законодавчою базою. Наявність приватних охоронних структур в Україні дала можливість частково компенсувати недоліки у діяльності державних правоохоронних органів, хоча проблеми на ринку охоронних послуг досі існують. У сучасних умовах перед державою постає завдання забезпечення умов, у яких сфера приватних охоронних послуг ефективно б розвивалась з метою попередження правопорушень на рівні із державними правоохоронними органами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рівень наукових досліджень сфери взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів з ринком приватних охоронних послуг залишається недостатнім у вітчизняних джерелах. Невелика частина науковців та практиків у своїх дослідженнях акцентувала увагу на способах провадження та повноваженнях приватних охоронних структур. Серед науковців, які займалися дослідженням охоронної діяльності, варто виділити Н. Ахтирської, О. Бандурки, В. Курила, В. Мак-Мака, Н. Матюхіної, В. Нора, В. Савченка, А. Старушкевича, Ю. Фідрі, М. Хавронюка, В. Пилипчука, Ю. Полянського, О. Пунди та ін. Вагомий внесок у розроблення

теоретичних основ правового регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності здійснили І.В. Хорт, Р.В. Миронюк, В.Л. Ортинський та інші науковці. Загалом комплексні дослідження взаємодії державних правоохоронних органів з ринком приватних охоронних послуг України не проводились, що дає можливість здійснювати аналізування цієї проблематики.

Мета статті є дослідження окремих аспектів взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів з службами безпеки небанківських фінансових установ.

Виклад основного матеріалу. Успішний розвиток сучасної системи ринкових відносин потребує нових інститутів у сфері зміцнення безпеки. Досконала і розвинута система безпеки підприємництва в окремо взятих країнах створює сприятливий клімат для суспільно-економічного розвитку. Одним із таких найважливіших інститутів безпеки є недержавна охорона, яку становлять приватні охоронні фірми та внутрішні служби безпеки підприємств. Існування приватної системи безпеки на вітчизняних підприємствах є позитивним явищем у сучасному світі, яке вигідне для нашої держави в економічному ракурсі, тому діяльність таких систем визначається необхідністю взаємодії державних правоохоронних органів та приватних охоронних служб, особливо в економічній сфері.

Насамперед зауважимо, що стосовно етимології слова «взаємодія» існує кілька поглядів. Це поняття кожним ученим визначається щонайменше в двох аспектах, але обов'язково прив'язується до слова «взаємний».

Зокрема, наприклад, у словнику С.І. Ожегова «взаємодія» тлумачиться як: 1) взаємний зв'язок двох явищ; 2) взаємна підтримка [1, с. 65]. Водночас «взаємний» розуміється як «обопільний», тобто той, що стосується обох сторін.

У словниках сучасної української мови надано наступні визначення терміна «взаємодія»: 1) взаємний зв'язок між предметами у дії; 2) погоджена дія між ким-небудь або чим-небудь, причому «взаємний чи взаємно - це коли однаково виявляється з обох сторін, між ким-небудь, чим-небудь; стосується один одного; обопільний [2, с. 85].

На підставі викладеного підсумуємо, що складовими поняття «взаємодія» слід вважати наступне: 1) це рух (дії) суб'єктів у межах однієї системи; 2) взаємний зв'язок суб'єктів, спрямований на реалізацію

загальних завдань системи, в межах якої вони діють; 3) характер взаємодії суб'єктів між собою може бути різний, тобто як обопільний, так і викликаний власним інтересом.

Основними причинами проблематики взаємодії приватних охоронних структур та правоохоронних органів є:

- недосконалість розроблення теоретичних основ взаємодії приватних та державних охоронних структур;
- специфіка організації діяльності правоохоронних органів;
- відсутність відповідної освіти та кваліфікації працівників приватних охоронних агентств.

Аналізуючи українське законодавство, маємо зазначити, що в Законі України «Про охоронну діяльність» у розділі V прописана взаємодія суб'єктів охоронної діяльності з правоохоронними органами та громадськістю [3]. Стаття 18 цього Закону визначає організацію взаємодії охоронних структур з правоохоронними органами шляхом надання взаємодопомоги у діяльності, що спрямована на попередження, припинення й розкриття кримінальних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку. У пункті другому статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність» зазначено, що заходи взаємодії з правоохоронними органами мають відповідати зобов'язанням охоронних структур за договором щодо надання послуг з охорони. У статті 19 цього Закону наведено такі форми взаємодії суб'єктів охоронної діяльності з правоохоронними органами:

- 1) проведення спільних нарад, консультацій;
- 2) обмін інформацією з питань попередження та припинення правопорушень;
- 3) інші не заборонені законодавством заходи за умови, що не порушуються права та обов'язки суб'єктів господарювання, а вжиття таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу [3].

Отже, суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи, відповідно до Закону України «Про охоронну діяльність», мають можливість здійснювати взаємодію та взаємодопомогу у процесі своєї діяльності для забезпечення охорони громадського порядку. Досліджуючи взаємодію приватних охоронних структур та правоохоронних органів, зазначимо, що вони ставлять перед собою одну мету, яка полягає в наданні охоронних послуг громадянам України шляхом забезпечення громадської безпеки у суспільстві та попередження правопорушень.

Розвиток охоронної діяльності в ряді країн світу призвів до формування приватних воєнних та поліцейських компаній. Деякі вчені стверджують, що подібного роду феномени є юридичною аномалією, інші - вбачають у цьому результат розвитку громадянського суспільства. Приватизація поліції, із цієї точки зору, є частиною більш масштабного явища з перерозподілу ресурсів та відповідальності від уряду до приватного сектора [4, с. 152].

У сучасному світі приватна поліція поширена в США, Канаді, ПАР і Великобританії. Наприклад, Національна служба поліції Канади є приватною поліцією з захисту майна, персоналу і залізничної інфраструктури Канадської Національної залізниці в Канаді та Сполучених Штатах [5]. Національна служба повітряної поліції (NPAS) є неурядовою поліцейською службою, що забезпечує централізовану підтримку з повітря територіальних органів поліції в Англії та Уельсі [6]. Служба рейнджерів штату Колорадо США є законодавчо встановленим, допоміжним правоохоронним органом в ньому. Рейнджери підтримують місцеві департаменти поліції і шерифів. Вони є найстарішим правоохоронним органом в Колорадо, організованим з 1861 [7].

На перший погляд, здається, що державі повинна бути вигідна монополія на забезпечення безпеки. Проте, тут є контраргументи переважно економічного характеру, які фактично показують, що охорона безпеки громадського порядку охоронними компаніями обходиться дешевше, ніж поліція. Державного поліцейського, окрім зарплати, потрібно забезпечити, за рахунок бюджету, медичною страховкою та різними видами соціальної допомоги. У результаті чого, цілі міста США у особі місцевих органів влади заключають контракти з охоронними компаніями для патрулювання вулиць, затримання правопорушників та ін., одночасно скорочуючи видатки на утримання поліції. Мешканці таких міст, по суті, платять за це як за звичайні комунальні послуги. До співробітників таких охоронних компаній висуваються підвищені вимоги, аналогічні тим, які висуваються до державних поліцейських. Їх юрисдикція обмежується містом, кварталом чи певним іншим об'єктом охорони, щодо забезпечення безпеки якого вони були найняті [8, с. 48-50].

Отже, законодавство України про охоронну діяльність має суттєві недоліки в понятійному апараті, в питаннях визначення переліку охоронних послуг, суб'єктів охоронної діяльності та форм взаємодії з правоохоронними органами і потребує удосконалення.

Висновки. На нашу думку, у законодавстві України доцільно чіткіше закріпити форми взаємодії приватних охоронних структур та державних правоохоронних органів, адже, по суті, органи МВС України можуть залучати охоронні агентства до охорони громадського порядку і виконання заходів, що належать до компетенції відповідного правоохоронного органу. Проте, поза увагою законодавця залишається процесуальна та формальна сторона такої взаємодії, внаслідок чого ця практика поширюється досить повільно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. 20-е изд., испр.. М.: Рус. яз., 1988. 750 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1440 с.
3. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 17.09.2020).
4. Yurko S.S. The private police // S.S. Yurko // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2019. № 9-2. С. 152-154.
5. The Canadian National Police Service URL: <https://www.cn.ca/en/delivering-responsibly/safety/cn-police-service>
6. National Police Air Service (NPAS) / West Yorkshire Police URL: <http://www.westyorkshire.police.uk/npas>
7. Colorado Mounted Rangers URL: <https://www.coloradoranger.org>
8. Юрко С.С. Приватизация как вектор развития пенитенциарной системы / С.С. Юрко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». - 2015. - № 6-2. - С.48-51.

Сонько Інна Володимирівна,
студентка групи ПММКЗ-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На даний час з впевненістю можна констатувати той фактор, що шахрайство відрізняється здатністю швидко змінювати форми прояву і проникати практично в усі сфери соціального життя та найбільшою мірою вразливим перед шахрайством виявився банківський сектор, незважаючи на те, що банки витрачають величезні кошти на підтримку власної безпеки свого майна і майна клієнтів. Швидко модернізація банківського сектора, обумовлена появою електронних систем взаєморозрахунків, викликала до життя десятки нових форм шахрайства, які вимагають адекватної правової (у тому числі кримінально-правової) оцінки. Тому виявлені та нейтралізовані протиправні дії посягань, що можуть вчинятись у сфері банківської діяльності, вимагає комплексних підходів та є першочерговим напрямком діяльності як державні правоохоронні органи, так і самих банківських структури.

Підвищена суспільна небезпечність злочинів у банківській сфері визначається, насамперед, такими факторами. По-перше, злочини у ній негативно впливають на функціонування економічної системи держави. Банківська система перетворилася на центральну ланку технологічного ланцюга з відмивання капіталів, добутих злочинним шляхом. У багатьох випадках одержані злочинцями кошти переказуються за межі України, де зберігаються на незаконно відкритих рахунках.

Таким чином, крім прямих збитків, спричинених банками та його вкладникам конкретною злочинною діяльністю, державним інтересам завдається також величезна шкода у вигляді прискорення інфляційних процесів, знецінення національної валюти, що, зрештою, може призвести до ушкодження усієї кредитно-фінансової системи.

По-друге, розслідування злочинів, вчинених з використанням окремих банківських операцій, у багатьох випадках ускладнюється тим,

що його ефективному проведенню одночасно протидіють як злочинці, так і недобросовісні банкіри.

По-третє, злочинна діяльність у банківській сфері характеризується різноманітністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності, що дозволяє відносити кримінальні справи про ці злочини до категорії особливої складності та вимагає від правоохоронців застосування новітніх знань і можливостей.

У історичному плані вчення про способи вчинення злочинів у кредитно-банківській сфері умовно охоплює два часові періоди – досліджує практику, характерну для системи господарювання та функціонування банківських установ за умов колишнього СРСР, другий – починаючи з 1991 р., коли в Україні почався процес формування нових правових і організаційних основ економічної та кредитно-банківської систем. Ще за умов існування системи банківських установ колишнього СРСР зустрічаємо спроби окремих авторів систематизувати способи (схеми) вчинення розкрадань грошових коштів в установах Держбанку.

Вони підкреслюють, що найпоширенішим способом скоєння злочинів шляхом використання основних форм банківських розрахунків було розкрадання коштів з поточних і розрахункових рахунків господарських та інших організацій, розкрадання грошей з кас та сховищ банків, розкрадання шляхом використання операцій по внесках приватних осіб тощо.

Специфіка функціонування банківської системи за радянських часів визначала «внутрішній» характер цих злочинів, оскільки їх суб'єктами у абсолютній більшості випадків були відповідальні банківські працівники, які іноді вступали у змову з працівниками господарських організацій. Звичайно, кримінально-правовою формою цих діянь були привласнення, розтрата та зловживання службовим становищем. Нові дослідження способів вчинення злочинів, що посягають на банківську систему, почалися одночасно з процесами реорганізації та утворення системи комерційних банків.

Аналіз типових ознак порушень, що мали місце у діяльності новоствореної банківської системи, ще на початку 1990-х рр. зробив Г. Матусовському та О. Буцану в спільній публікації вперше обґрунтовано розкрити способи зловживання, властивих корисливим порушеннями правил банківської діяльності розрахунків та кредитування.

Пізніше В. Попович за ознакою способу спробував розподілити злочини у банківській сфері на розкрадання, хабарі та інші суспільно-небезпечні корисливі посягання.

Потенційними клієнтами введення в оману банківських службовців здійснює різноманітними способами, які можна об'єднати в дві групи: 1) шляхом спеціально-використаних обладнань для розкрадання кредитних ресурсів фіктивних підприємств; 2) шляхом фальсифікації документів із застосуванням інших прийомів обдурювання, за допомогою клієнта кредитів вводяться в оману щодо можливості та перспектив і повернення отриманих коштів в якості забезпечення кредиту. Використання фіктивних підприємств з використанням фальсифікації документів.

Об'єктом фальсифікації часто є гарантійні листи. Для виготовлення підроблених гарантійних листів використовуються наступні прийоми: 1) використання викрадених бланків підприємств з відтисками печаток; 2) використання викрадених або загублених печаток; 3) виконання через співників відбитків справжньої печатки на підробленому гарантійному листі одночасно з підробкою підписів керівників підприємства; 4) використання змонтованих серокопій бланків документів, відбитків печаток і підписів керівників осіб; 5) використання підроблених листів, завірених відбитками печаток зі старими назвами, реквізитами банку або їх філій. Злочинцями використовується також прийом надання поручительств неіснуючим (фіктивним) поручителем.

У ряді випадків виготовлення і збут підроблених гарантійних листів банків і інших організацій здійснюється у формі бізнесу в значних масштабах. Подання до забезпечення повернення кредиту від імені соціальних державних або комерційних структур гарантійних листів, отриманих неправомірним шляхом. Відомі випадки, коли злочинці переконують малознайомих або знайомих керівників банків, страхових організацій, інших кредитних організацій видати їм гарантію для отримання кредиту, мотивуючи цим, що вже домовилися щодо отримання кредиту, а банківська гарантія потрібна лише для формальності і що підприємство в даному випадку не буде нести ніякої відповідальності.

Проаналізувавши дослідження проблем класифікації економічного шахрайства у банківській сфері і способів його вчинення, наведемо загальну класифікацію [3, с. 144]:

1) вид банківських операцій, за допомогою яких вчинюється злочин (кредитні, розрахунково-касові, валютні, інвестиційні, операції з цінними паперами тощо);

2) характер відносин суб'єкта злочину з банком (працівник, клієнт банку, стороння особа);

3) окремі механізми злочинної діяльності (використання підроблених документів, створення фіктивних підприємницьких структур, неправомірний доступ до комп'ютерних мереж, кримінальне банкрутство тощо). [1, с. 324]

Основними способами, що за часту використовують для вчинення злочина, є: використання підробки документів для введення в обман представника з банку-кредитора; створення чи використання фіктивних суб'єктів господарювання. Основні способи вчинення фінансових шахрайств із використанням підроблених документів: застави неіснуючих або неліквідних майнових (що є одними з найпоширеніших способів нормативно-правового забезпечення виконання угод в межах цивільно-правових правовідносин і широко застосовуються в фінансово-господарській діяльності); відмова від виконання угоди (укладання угод (договора, контракта), які після отримання кредиту які розривають, а отримані кошти переводять на рахунки інших суб'єкта підприємницької діяльності (як вказує у цьому сам лист). 2) шахрайські як одержання банківських кредиторів з використанням змов представника банку (кредитора) та особи (позичальника).

Зловживання своїми службовими діями, працівники банку можуть чинити низку незаконних злочинних дій: сприяють у поданні кредиту чи пільгових умов кредитування шляхом порушення норм встановленої процедури чи неврахування встановлених вимог до осіб (позичальників); сприяють у відкладанні строків повернення кредитів шляхом безпідставної пролонгації терміну дії кредитного договору; використання різних механізмів незаконної конвертації кредитних коштів або їх переказу за кордон; сприяють у неправомірних звільненнях заставного майна, під які одержання кредиту; використовують різні засоби підмінювання документів або незаконного доступу до ЕОМ; надання тіньових кредитів «своїм» суб'єктам підприємницької діяльності (які можуть бути оформлені на фіктивних осіб, але посадові особи банку є власниками); не бажаючи компрометувати банківську установу, приховують певні випадки зловживання або недбалості працівника установи, які призвели до неповернення кредиту; злочинці навмисно впроваджують у банківську структуру «своїх» осіб з метою подальшого неконтрольованого отримання кредитів (зокрема й споживчих). 3) шахрайське

одержання банківського кредиту працівниками банківської установи. Полягає у вчиненні шахрайств безпосередньо працівниками банківських установ, до яких відносять: видавання значних кредитів засновникам банку, що зрештою призводить до неплатоспроможності банку та заподіює збитки іншим клієнтам; незаконне кредитування «своїх» підприємств (відповідальні посадові особи банку входять до складу їх засновників або керівників); незаконне одержання працівниками банку кредиту на вигідних умовах тощо.

Втім найбільші погрози для системи платежів з використанням банківських пластикових карток представляють їх підробка. Ці види злочинів розвиваються найбільш динамічно і створюють великі труднощі, як при розслідуванні, так і при підрахунку збитків. Злочинці використовують номери справжніх карток, при цьому власники карток навіть не розуміють про це. В даний час поширення одержують розкрадання в банківській діяльності із використанням електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) або комп'ютерних мереж.

Основними способами комп'ютерних злочинів можна розділити на чотири основні групи [4]:

1. Інформаційне перехоплення: безпосереднє перехоплення, і електромагнітне перехоплення.

2. Доступ до інформації в несанкціонованому доступі: «комп'ютерні абордажі», «містифікація», «маскування», «непостійні вибори», «за хвіст», «аварійний», «за дурнями», «пролом», «люк», «склад без стін», «системні роззяви».

3. Маніпуляція з інформаційним простором: «троянський кінь в ланцюгах», «троянська матрешка», підміна даних, підміна коду, комп'ютерні віруси, «саламі», «логічна бомба», «асинхронна атака», моделювання, «повітряний змій», «пастка на живця».

4. Отримання і використання інформаційних сервісів з злочинною метою: крадіжки програмних забезпечень, крадіжки устаткування за допомогою комп'ютерних операцій, крадіжки грошей за допомогою отримання секретних кодів (знаків), крадіжка грошей шляхом комп'ютерного пересилання, крадіжка грошей шляхом маніпуляції з комп'ютером, внесення змін в програму.

Злочинні акції, які по суті, складаються з початку контактних дій правопорушника з ЕОМ або машинні носії і зняття необхідної інформації або грошей з електронних рахунків клієнтів банку, їхні безпосередні

присвоєння або переказування на рахунки «липових» організацій. Приховання таких злочинів відбувається шляхом відновлення початкових програм, що зазнали зміни в процесах злочинного доступу до банківських комп'ютерних інформацій. Це звичайно буває під силу тільки фахівцям дуже високої кваліфікації і ступеня доступу до банківських програмних забезпечень. Таким чином, розкрито найпоширеніші види злочинів у сфері банківської діяльності в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матусовский Г. А. Проблемы формирования методики расследования преступлений, совершенных посредством расчетно-кредитных банковских операций. *Проблемы законности*. Харьков, 1995. Вып. 29.
2. Ключко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1. С. 68–71.
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 01.09.2001 № 2341-III / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення 11.09.2020)
4. Статистика злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.liga.net/>.
5. Фрумкін К. Шахрайство та злочини у банківській сфері / URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm.
6. Скімінгу банкоматах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chclub.ru/skimmingatm>.
7. Запорожець Р.А. Деякі заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. С. 60-61.

Соловйова Анастасія Костянтинівна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент, заступник начальника
кафедри фінансових розслідувань*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАГРОЗ ІНФОМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогоднішній день проблеми інформаційної безпеки є надзвичайно актуальними. Характерною ознакою сучасного етапу науково-технічного прогресу є швидкий розвиток інформаційних технологій, їх використання як у повсякденному житті, так і в управлінні державою[1, с. 97].

Теоретичні дослідження питань інформаційної безпеки розглядалися у роботах: Д.С. Азарова, П.П. Андрушка, К.І. Бесякова, П.С. Берзіна, В.Л. Бурячка, В.Д. Гавловського, В.І. Голубєва, О.М. Горбатюка, В.П. Ємельянов, О.І. Крюкова, В.М. Плугатиря, А.М. Ришелюка, О.А. Сороківської, В.І. Шакуна, Я.Р. Якубовського та інших.

Зауважимо, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття інформаційна безпека.

О.М. Горбатюк вважає, що «інформаційна безпека – стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільстві і держави, за якого забезпечується їх існування і прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз» [2, с.47].

О.А. Сороківська стверджує, що «інформаційна безпека підприємства суспільні відносини щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності»[3, с. 33].

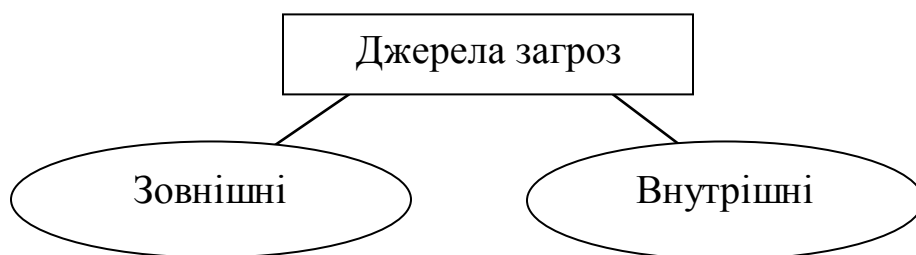
У.В. Ільницька вважає, що «інформаційна безпека є інтегрованою складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави» [4, с. 28].

Останніми роками підприємці почали усвідомлювати реальну небезпеку ризиків, які пов'язані із інсайдерською інформацією. Очевидним є те, що конфіденційність, доступність та достовірність інформації може бути розкрита у зв'язку із втручанням на інформаційну

систему як з боку зовнішніх, так і з внутрішніх джерел. А це, у свою чергу, може призвести до негативних наслідків у діяльності підприємства, до таких, як: а) викривлення публічної інформації; б) збоїв у функціонуванні системи управління процесами; в) розголошення відомостей, що становлять комерційну та інші види таємниць; г) порушення достовірної фінансової звітності; д) несанкціонованого доступу до бази даних підприємства [5, с. 139].

Вважаємо за необхідне підкреслити, що під поняттям «загрози інформації» розуміють – потенційні або реально можливі дії стосовно інформаційних ресурсів, що призводять до неправомірного оволодіння інформацією.

Джерела загроз поділяють на два таких види, які ми представимо схематично.

До зовнішніх джерел належать: несумлінні конкуренти, злочинні угруповування і формування, окремі особи та організації адміністративно-управлінського апарата.

До внутрішніх джерел належать: адміністрація підприємства, персонал, технічні засоби забезпечення виробничої і трудової діяльності [6, с. 224].

Л.Г. Чистоклетов вважає, що «основними загрозами інформації є її розголошення, витік і несанкціонований доступ до її джерел, а сприяють цьому наступні умови: несанкціонований доступ шляхом підкупу і схиляння до співробітництва з боку конкурентів і злочинних угруповань; розголошення інформації співробітниками, відсутність на підприємстві належного контролю і жорстких умов забезпечення інформаційної безпеки, традиційний обмін виробничим досвідом, безконтрольне використання інформаційних систем наявність передумовою виникнення серед співробітників конфліктних ситуацій» [6, с. 224].

Що ж розуміється під поняттям загрози в інформаційній сфері? Загрози в інформаційній сфері – це сукупність умов, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері.

Основні загрози поділяються на такі групи: а) несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформаційні ресурси (наприклад, на виробництво інформації, на системи їх формування і використання); б) впливу неякісної інформації (недостатньої, фальшивої) на особистість, суспільство державу; в) інформаційним правам і свободам особистості [1, с. 99].

Існує така класифікація видів загроз безпеці інформаційної системи: за ступенем навмисності появу: випадкової дії та навмисної дії; за місцем розташування інформації: на терміналі або друкованому на принтері; на зовнішньому запам'ятовувальному пристрої; в лініях зв'язку; в оперативній пам'яті; за безпосереднім джерелом: природне середовище, людина, санкціоновані та несанкціоновані програмні засоби; за природою виникнення: природні та штучні; за ступенем впливу на інформаційну систему: активні та пасивні [7, с. 166].

В.Ю. Світлична зазначає, що «існують такі різновиди загроз інформаційній безпеці: 1) загрози несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформацію та інформаційні ресурси; 2) загрози інформаційними правам і свободам особистості (праву на виробництво, розповсюдження, пошук, одержання, передавання і використання інформації; праву на особисту таємницю та інше); 3) загрози впливу неякісної інформації (недостовірної, фальшивої, дезінформації) на особистість, суспільство і державу» [8, с. 11].

У літературі також пропонують таку класифікацію загроз: за проявом та наслідками: злочин, шахрайство, хуліганство; за інформаційними технологіями: об'єкт загроз, методи підготовки загроз, інструментарій загроз, середовище загроз; за місцем виникнення: інсайдерські, зовнішні; за об'єктом впливу: системі та локальні; за причиною виникнення: збої в обладнанні, збої в роботі програмного забезпечення, недосконала архівація даних, несанкціонований доступ [5, с. 140].

В.Л. Бурячок окремо ще виділяє загрози, які пов'язані з навмисними помилками, що виникають за межами бізнесу, зокрема такі: а) введення в програмні продукти і проекти логічних бомб, які спрацюють за виконання певних умов або після закінчення певного періоду часу і частково або повністю виводять з ладу комп'ютерну систему; б) поширення комп'ютерних вірусів; в) несанкціонований доступ до інформації, що зберігається; г) заперечення дій, пов'язаних із

маніпулюванням інформацією; г) недбалість у розробленні, підтримці та експлуатації програмного забезпечення, що приводить до краху комп'ютерної системи д) підробка електронних підписів; е) розкращання інформації з подальшим маскуванням; ж) перехоплення інформаційних потоків; з) заперечення дій або послуги; і) відмова в наданні послуги [9, с. 10].

У сфері загальнодержавних інформаційних і телекомунікаційних систем найбільш вразливими є засоби та системи інформатизації, технічно-програмні засоби, системи зв'язку та передачі даних, які здійснюють прийом, обробку, зберігання та передачу інформації обмеженого доступу, а також інформаційні ресурси [10, с. 25].

Забезпечення безпеки підприємств з боку інформаційних систем є однією із блоків проблеми економічної безпеки підприємства взагалі. Одним із найбільш ефективних напрямків забезпечення зростання промислового виробництва є такі умови його функціонування, які б сприяли впровадженню і розвитку інноваційної діяльності. Це дає можливість здійснити реструктуризацію виробництва, прискорити оновлення основних виробничих засобів, удосконалювати технологію, організацію і управління виробництвом, зменшити ресурсоемність продукції, обсягів промислових відходів [11, с. 158].

Враховуючи викладене вище, зазначимо, що захист інформації повинен здійснюватися комплексно і постійно, за допомогою методів, способів системи захисту, це не можна зробити лише одноразовим актом. При цьому, створення безпечної системи інформаційної безпеки є дуже громіздкою роботою, яка вимагає величезних зусиль, способів, методів та засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лук'янова В.В., Лаутар А.Ю. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 2. Т. 3. С. 97-101.
2. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. 1999. Вип. 14. Міжнародні відносини. С. 46-48.
3. Сокорівська О.А., Гевко В.Л. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2. Т. 2. С. 32-35.

4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізм протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. Vol 2. Num 1. С. 27-32.
5. Нехай В.А., Нехай В.В. Інформаційна безпека як складова економічної безпеки підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 137-140.
6. Чистоклетов Л.Г. Інформаційна безпека підприємства - як складова економічної безпеки: сучасні реалії та загрози. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 222-227.
7. Печенюк А. Особливості організації інформаційної безпеки сучасного підприємства. *Міжнародний збірник наукових праць*. Випуск 2. 2014. С. 165-168.
8. Світлична В.Ю. Інформаційна безпека: сутність та порядок реалізації. *Молодий вчений*. 2014. № 11(14). С. 97-100.
9. Бурячок В.Л., Гулай В.М., Толубко В.Б. Інформаційний та кіберпростір: проблеми безпеки, методики та засоби боротьби. К.: ТОВ «СІК ГРУП Україна». 2015. 4449 с.
10. Вінтоняк Р.Р. Напрями забезпечення інформаційної безпеки держави. *Тактичні та стратегічні пріоритети зміцнення фінансово-економічної безпеки держави: Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 8-9 квітня 2016)*. Тернопіль. 2016. С. 25-26.
11. Сазонець О.М., Сіпайло Л.Г. Інноваційна діяльність підприємств у контексті забезпечення інформаційної безпеки. *Проблеми економіки*. № 3. 2015. С. 156-161.

Талько Андрій Володимирович,
студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття висвітлює законодавчі норми корпоративної безпеки підприємства в Україні. Досліджено зміни в законодавстві, які обумовлені європейським напрямком економічного та політичного розвитку держави. Був проведений аналіз змін корпоративного законодавства з огляду на їх вплив на корпоративну безпеку вітчизняних підприємств.

The article covers the legal norms of corporate security of the enterprise in Ukraine. Changes in the legislation which are caused by the Europe and direction of economic and political development of the state are investigated. An analysis of changes in corporate legislation was made in view of their impact on the corporate security of domestic enterprises.

Питання корпоративної безпеки підприємства посідає особливе місце в діяльності кожного акціонерного товариства, адже від рівня надійності корпоративної безпеки залежить їх стійкість на ринку. Відповідно до Господарського кодексу України ч. 2 ст. 80, акціонерне товариство це господарське товариство, яке має статутний капітал, поділену на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом [1]. Враховуючи складну економічну ситуацію в Україні слід зазначити, що для корпоративного сектору вона склалась не найкращим чином. Проведене нами пілотне дослідження свідчить про зменшення кількості акціонерних товариств (див. *табл. 1*).

Таблиця 1

Динаміка зменшення акціонерних товариств в Україні

	Станом на 01.09.2016	Станом на 01.09.2017	Станом на 01.09.2018	Станом на 01.09.2019	Станом на 01.09.2020
Акціонерні товариства	15367	14878	14468	14093	13776
ПАТ	3230	2417	1845	1522	1310
ПрАТ	4321	4935	5281	5375	5390
ТОВ	517143	558634	613055	656382	694271

**таблиця складена автором на основі статистичних даних[2]*

Тенденція падіння числа акціонерних товариств, яку ми бачимо в таблиці 1, пов'язане з європейським напрямком розвитку держави в моделі міжнародного співробітництва, що передбачає використання загальноєвропейських стандартів у галузі права та адаптації вітчизняного корпоративного законодавства до загальновизнаних європейських норм. Набувають особливої уваги питання корпоративної безпеки підприємств, фірм, компаній та формування їх правового забезпечення.

Аналізом та теоретичним обґрунтуванням корпоративного управління та безпеки займалися такі вчені як: А. Педько, С. Румянцев, І. Ансофф, Д. Паунд, В. Євтушевський, Кібенко О. Р., Мушак Н., Муравйов В., та інші.

Метою статті є дослідження діючих правових норм, що забезпечують корпоративну безпеку підприємств України.

Об'єктом дослідження є нормативно правова база, яка регламентує діяльність корпоративної безпеки підприємства.

Головним правовим документом, що регламентує діяльність акціонерних товариств в Україні є Закон «Про акціонерні товариства» [3]. Відповідно до цього закону, який був прийнятий 2008 року, замість відкритих та закритих акціонерних товариств (ВАТ та ЗАТ), з'явилися публічні та приватні акціонерні товариства (далі ПАТ та ПрАТ). Згідно цього закону було обмежено кількість акціонерів ПрАТ до 100 осіб. Тому більшість товариств переорганізовувалися у товариства з обмеженою відповідальністю (далі ТОВ).

З травня 2016 року Закон «Про акціонерні товариства» вимагає від всіх ПАТ знаходитись у лістингу фондових бірж. Також Національна комісія цінних паперів фондового ринку (далі НКЦПФР) та фондові

біржі підвищили вимоги до емітентів щодо внесення та перебування їх акцій у лістингу. Щоб відповідати мінімальним вимогам фондових бірж, акціонерні товариства повинні вивести у вільний обіг до 10% своїх акцій. На нашу думку, така вимога до акціонерних товариств зменшила кількість учасників фондового ринку, які не бажали випускати в обіг мінімальну кількість акцій та реорганізувались у ТОВ. Також ці зміни вплинули на товариства, які формально вважались акціонерними товариствами, оскільки їх акції не були у публічному доступі.

ПАТ з 1 січня 2016 року, які перебувають у першій категорії лістингу, повинні забезпечити, щоб наглядова рада хоча б на 25% складалась з незалежних директорів [4]. Критерії незалежності директорів, такі як «відсутність істотної додаткової винагороди від підприємства» та «відсутність істотних ділових відносин упродовж попереднього року між кандидатом на посаду незалежного директора й підприємством», викликає певні сумніви. Не зрозуміло якою мірою і в який спосіб визначається «істотний» рівень. На наш погляд, така зміна потребує доопрацювань, оскільки це може спричинити загрозу конфіденційності акціонерного товариства, що входить до комплексу корпоративної безпеки.

Необхідно звернути увагу, що за короткий термін було внесено до Закону України «Про акціонерні товариства», велику кількість змін, які на наш погляд, доцільно поділити на такі пункти:

- 1) зміна поняття публічної та приватної компанії;
- 2) посилення вимог до публічних компаній;
- 3) допуск акцій приватних товариств до торгів на фондовій біржі;
- 4) зміна порядку проведення зборів;
- 5) зміна компетенцій Наглядової ради;
- 6) перерозподіл повноважень між органами товариства;
- 7) Введення інструментів squeezeout і sell-out.

Згідно Закону, ПАТ є акціонерне товариство, щодо акцій якого здійснено публічну пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру. Крім того, до торгів на фондовій біржі допустили акції приватних акціонерних товариств. Наразі є угоди на біржі з акціями ПрАТ. На наш погляд допуск акцій ПрАТ до торгів перечить самій суті суб'єкта господарювання, оскільки акції ПрАТ не можуть купуватись або продаватись на фондовій біржі.

Важливими змінами до Закону, на наш погляд, є запровадження можливості Наглядової ради розпоряджатись всім майном товариства та приймати рішення щодо надання згод на вчинення правочинів. Законом посилено вимоги до незалежних директорів у складі Ради, практично усунуто щілини через які «незалежними директорами» ставали рядові співробітники материнської компанії. За такої структури корпоративного управління міноритарні акціонери фактично позбавлені можливості застосувати своє право на обов'язковий викуп при прийнятті рішення про надання згоди на вчинення значних правочинів. Міноритарних акціонерів позбавили права на обов'язковий викуп при прийнятті рішення про зміну типу товариства (за певних умов).

Закон ввів поняття домінуючого та значного контрольних пакетів акцій. Домінуючий контрольний пакет акцій – це пакет у розмірі 95% і більше простих акцій акціонерного товариства. Значний контрольний пакет акцій – це пакет у розмірі 75% і більше простих акцій публічного акціонерного товариства [5].

Було введено такі інструменти, як squeezeout і sell-out. Sell-out дозволяє міноритарним акціонерам вимагати від акціонера-власника (мажоритарного акціонера) 95% акцій товариства придбання за справедливою ціною акцій, що їм належать. За допомогою цього механізму міноритарні акціонери зможуть уникнути збитків від володіння дрібними пакетами акцій. Інструмент squeeze-out передбачає, що мажоритарний акціонер, який володіє 95% акцій товариства матиме право вимагати від міноритарних акціонерів обов'язкового продажу належних їм акцій. Введення такого інструменту дозволить власникам захистити компанію від рейдерського захвату, яке може здійснюватись через міноритарних власників. На нашу думку, введення цих інструментів захищає права двох сторін, міноритарних та мажоритарних акціонерів, що дозволяє мінімізувати значні ризики, що можуть виникнути під час купівлі/продажу акцій.

НКЦПФР надається право здійснювати контроль за виконанням учасниками ринку вимог спеціальних процедур і право вжиття заходів впливу до учасників, які не виконують правові норми. Також передбачається обов'язкове розкриття інформації про зміну власників акцій, яким належать 5% і більше простих акцій публічного акціонерного товариства, про придбання особою пакета акцій в розмірі 50% і

більше або 75% і більше, або 95% і більше акцій товариства, а також інформації про таких власників акцій. На наш погляд, такі вимоги сприятимуть прозорості товариств, ліквідують корупційні та тіньові схеми махінацій з цінними паперами, що підвищить рівень довіри до акціонерних товариств.

Отже, можна стверджувати, що процес адаптації корпоративного права України до норм ЄС є довготривалим та складним процесом. Зміни, які були реалізовані з цих питань, а також підвищення вимог до корпоративного управління в ПАТ та вимог фондових бірж щодо перебування акцій товариств у лістингу привели до того, що значна кількість підприємств змінили форму власності. Дослідивши і проаналізувавши вітчизняне законодавство та зміни до нього щодо корпоративної безпеки, пропонуємо внести певні уточнення стосовно незалежних директорів щодо їх компетентності, прав, обов'язків, заборон та по якому принципу оцінювати їх незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.08.2020р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>;
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>;
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/page> ;
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 7 квітня 2015 р. № 289-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/289-19> ;
5. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія «Юридичний радник». Харків : Страйд, 2005. 432 с

Тарасенко Максим Вікторович,
студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань

ЗАХОДИ СЛУЖБИ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО БЛОКУВАННЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ДЖЕРЕЛ ШАХРАЙСТВА

***Анотація.** У статті обґрунтовано важливість системи корпоративної безпеки на підприємствах. Розглянуто способи, методи і механізми формування корпоративної безпеки на підприємствах України. На основі аналізу особливостей існуючих загроз корпоративній безпеці від шахрайства на підприємствах, запропоновано напрями забезпечення корпоративної безпеки підприємства та розроблено практичні рекомендації щодо законодавчого регулювання ефективного функціонування корпоративних інститутів в Україні.*

***Ключові слова:** заходи безпеки, корпоративні, підприємство, шахрайство, загроза, механізм, економіка, засоби, впровадження.*

***Annotation.** In the article grounded a necessity of introduction of the system of corporate safety is on enterprises. Methods and mechanisms of forming of corporate safety, are considered on the enterprises of Ukraine. On the basis of analysis of features of existent threats corporate safety of domestic enterprises, directions of providing of corporate safety of enterprise are offered and practical recommendations are developed in relation to the legislative adjusting of the effective functioning of corporate institutes in Ukraine.*

***Keywords:** security, corporate, business, fraud, threat, mechanism, economy, means, implementation.*

Постановка проблеми: Однією з важливих умов підвищення ефективності й сталості підприємств за ринкових відносин є вдосконалення системи управління з урахуванням факторів забезпечення корпоративної безпеки підприємства від зовнішніх і внутрішніх джерел шахрайства.

Процес формування ринкової економіки в Україні супроводжується трансформацією форм і методів державного регулювання, децентралізацією та диверсифікацією виробництва, зміною умов господарювання й зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів господарювання, основною рисою якого є динамізм з ознаками невизначеності.

Забезпечення корпоративної безпеки передбачає створення в організації структурного підрозділу, служби безпеки корпорації з власною йому сукупністю функцій і процесів, що направлені на практичну реалізацію тактичних заходів щодо забезпечення безпеки функціонування корпорації і головне узгодження управління економічною безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення корпоративної безпеки підприємства від знайшли відображення у працях таких науковців як: Л.І.Абалкіна, М.А.Бендікова, Т.Б.Берднікова, О.А.Груніна, Л.І.Донця, Н.В.Ващенко, Б.З.Мільнера, О.І.Могильного, О.М.Бандурки, В.Є.Духова, Я.А.Жаліло, М.П.Капустіна, А.В.Кирієнка, Г.В.Козаченко, В.А.Ліпкана, О.М.Ляшенко, В.І.Мунтіяна, Н.О.Подлужної, В.П.Пономарьова, П.Я.Пригунова, А.С.Сосніна, Є.А.Олейнікова, В.В.Шликова, В.І.Ярочкіна та ін.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає у визначенні й дослідженні заходів корпоративної безпеки на підприємстві, формування та функціонування системи корпоративної безпеки від зовнішніх та внутрішніх джерел шахрайства на підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Служба корпоративної безпеки підприємства - структурний підрозділ підприємства, який захищає інтереси підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, його діяльність полягає в поточному захисті, виявленні та реагуванні, усуненні, випередженні загроз, для створення безпечних умов функціонування та розвитку підприємства.

Алгоритм запровадження заходів безпеки на підприємствах: визначення та постановка завдань і об'єктів захисту; визначення виду та ступеня захисту: особливого, постійного чи періодичного; визначення механізму забезпечення безпеки; розподіл засобів економічної безпеки відповідно до завдань безпеки; узгодження та збалансування заходів забезпечення безпеки; контроль процесу виконання забезпечення безпеки та аналіз досягнутих результатів[4, с. 161].

Служба безпеки забезпечує комплексну систему корпоративної безпеки з використанням одного з наступних режимів безпеки діяльності підприємства: режим захисту інформації; режим поведінки персоналу відповідно до умов виробничої діяльності; режим формування та використання ресурсів; режим скорегований на особливості умов, в яких функціонує підприємство: сприятливі чи несприятливі фактори економічної, політичної, соціальної ситуації в країні[2, с. 166].

Здійснений науковий пошук дав змогу виявити, що проблемі забезпечення корпоративної безпеки не приділяється належної уваги. Так, сьогодні існує лише декілька визначень цього терміна, а теоретико-методологічні підходи, методичні основи та практичні рекомендації перебувають на стадії формування. Наприклад, процитуємо два визначення корпоративної безпеки.

В науковій роботі П. Кравчука цей термін визначено як «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів суб'єктів господарювання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку», тобто автор акцентує увагу на важливості захисту бізнесу та ефективному використанні наявних ресурсів[1, с. 4]

В. Франчук розуміє корпоративну безпеку як «стан корпоративної системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію власних інтересів», наголошуючи на важливості формування системи корпоративної безпеки для ефективної протидії загрозам.

У своєму дослідженні вважаємо за доцільне, формуючи визначення корпоративної безпеки, спиратися на сутність двох базових понять, таких як «безпека» та «корпорація». Отже, корпоративну безпеку, на нашу думку, можна визначити як діяльність, спрямовану на досягнення взаємоузгоджених корпоративних інтересів шляхом ефективного використання наявних ресурсів та захисту від негативної дії загроз, що уможливорює формування безпечних умов для стійкого розвитку підприємства[1, с. 5].

Як правило, внутрішнім і зовнішнім контролем реєструються два види порушень: помилки, які полягають у викривленні сум, кількості, суті господарських операцій через ненавмисні дії виконавців або обліковців та шахрайства, зміст якого так само викривлює інформацію, але через навмисні дії[4, с. 162-163].

Для компанії нетиповий характер надзвичайних подій забезпечує сприятливі умови для збільшення ризику помилок та шахрайства в цій галузі. Шахрайство слід розглядати на загальних підставах, заснованих на характері шахрайства. Тому Хорнгрен КТ та Фостер Дж. Розрізняють чотири види шахрайства: крадіжка коштів, привласнення сировини, підроблені або втрачені платіжні документи, заміна результатів інвентаризації та підписання контракту з порушенням правил.

Серед факторів, що впливають на ефективність системи внутрішнього контролю, Hogle C.T., Foster J. Зверніть увагу на управлінську діяльність та прийняття рішень, стандарти діяльності та винагороди, кодекси поведінки та етики, внутрішні та зовнішні аудити, законодавство.

Справді, поведінка керівництва була скоригована завдяки наданню менеджерам інформації про порушення, тим самим підвищуючи ефективність системи корпоративного контролю.

У більшості випадків шахрайство класифікується як зовнішнє (здійснюється підрядниками або третіми особами проти компанії) та внутрішнє (здійснюється безпосередньо працівниками компанії).

У той же час, враховуючи втрату репутації та клієнтів, внутрішнє шахрайство матиме більший вплив на компанію, і ця втрата рано чи пізно відбудеться у компанії, тобто «крадіжка» [1, с. 6].

З того моменту, коли працівник, який може прямо чи опосередковано отримати фінансові ресурси чи інші вигоди підприємства, перебуває під неналежним контролем керівництва (власника бізнесу), щоб вжити заходів для отримання цих вигод та отримання очікуваних вигод, шлях до подальших спроб відкритий.

Якщо на даний момент немає санкції та покарання за жорстоке поводження, тоді ця поведінка перетвориться на звичку, а звичка стане способом поведінки. Шлях до шахрайства відкритий.

Треба пам'ятати, що основою різних шахрайських дій поведінки працівників є недосконалість певних нормативних актів, складність підприємства та багаторівневі фінансово-економічні відносини, запутані системи обліку та контролю працівників, некомпетентність та юридична необізнаність, безпечність і надмірна довірливість керівників [4, с. 166-167].

Проаналізувавши інформацію з цього питання, ми можемо зробити висновок, що захисні заходи повинні застосовуватися у двох основних сферах:

1) мінімізація причинивчинення шахрайств;

2) мінімізація умови для вчинень шахрайств[1, с. 7].

З метою мінімізації причини рекомендується підвищити фінансову мотивацію працівників, створити атмосферу соціального значення для кожного працівника та не залишати місця для коментарів щодо будь-яких злочинів, скоєних для встановлення генерального начальника. Також дуже важливо усунути непрозорі плани бухгалтерського обліку та можливі фінансові маніпуляції (наприклад, підписання бланку для компанії «про запаси», завищення вартості послуг).[2, с. 168].

Пропозиції та рекомендації. Задля мінімізації умов вчинення рекомендується:

- Створити службу внутрішнього аудиту або службу безпеки, незалежну від менеджера;
- Проводити регулярні юридичні аудити компанії (незалежні фінансові розслідування, що проводяться всередині та за межами компанії з метою виявлення фінансових ризиків або доказів шахрайства з боку працівників компанії);

Відповідно до "Кримінально-процесуального закону" України, судові експертизи не матимуть доказової сили в суді, однак її результати можуть бути легалізовані шляхом впровадження показань свідків, перевірки бухгалтерського обліку та інших процесуальних механізмів.

- Регулярно «перевіряти» працівників підприємства;
- Запровадити тендерні процедури торгів та закупівель;
- здійснювати ротацію кадрів;
- Створити ефективну систему відповідальності працівників через трудові та колективні договори; внутрішні трудові норми та правила охорони праці; угоди про всі індивідуальні (колективні) обов'язки (повинні базуватися на українській законодавчій базі не з всіма працівниками можуть підписувати різні типи договорів; списки посад та робочих місць окремо формуються Кабінетом Міністрів України;
- запровадження матеріальної відповідальності для усього складу працівників за порушення окремого кадра[2, с. 170].

Висновки. Усі вищезазначені заходи можуть застосовуватися лише у поєднанні зі здоровою корпоративною культурою, і передумова полягає в тому, що виявлення шахрайства не є єдиною метою власника бізнесу. Не забуваймо також, що неможливо подолати шахрайство, але дослідити та визначити передумови - що є важливим для корпоративної ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ілляшенко О. Детермінанти системи економічної безпеки підприємства. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 5/6 (25). С. 4–7.
2. Кравчук П. Сутність та передумови виникнення поняття корпоративної безпеки підприємства. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. 2005. № 1. С. 165–170.
3. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : монографія / за заг. ред. А. Штангрета. Львів : Українська академія друкарства, 2017. 276 с. 4.
4. Франчук В. Теоретичні засади корпоративної безпеки. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 7. С. 161–167.

Тимчук Владислав Богданович,
студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ, ШАНТАЖУ, ПРОВОКАЦІЯМ ТА ІНШИМ НЕПРАВОМІРНИМ АКЦІЯМ ЩОДО ПЕРСОНАЛУ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ

На сьогоднішній день серйозну загрозу на шляху розвитку держави створює злочинність, як негативне явище, яке складається із сукупності передбачених кримінальними законами вчинків, вчинених на тій чи іншій території протягом певного часу. Проблема протидії злочинності посідає особливе місце у становленні правової держави, створення якої неможливе без забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання і розкриття злочинів [1, с. 149].

А тому, одним із найважливіших обов'язків держави є захист особи від протиправних посягань. У той же час вирішення пов'язаних із цим завдань не зводиться виключно до дій, спрямованих на знешкодження злочинців і зниження рівня злочинності.

Реалізація вказаного не можлива без цілеспрямованої роботи із метою впливу на різні об'єктивні й суб'єктивні обставини, які так чи інакше зумовлюють вчинення злочинів, тобто кропіткої діяльності держави щодо упередження порушень й обмежень прав і свобод людини, розробки системи випереджаючої протидії та забезпечення безпеки.

Питанням протидії злочинності, у тому числі й запобігання шахрайству, шантажу, провокаціям та іншим неправомірним акціям щодо персоналу фінансової установи, присвячені роботи Г.А. Аванесова, А.І. Алексєєва, Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, С.С. Галахова, В.В. Голіни, В.О. Глушкова, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, Е.А. Дідоренка, А.І. Долгової, А.Е. Жалінського, А.П. Закалюка,

О.Г. Кальмана, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.Г. Лекаря, В.В. Лунєєва, С.Г. Міщенка, П.П. Михайленка, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, О.М. Яковлєва та ін. Однак, разом з тим, комплексний аналіз попередження неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи у вітчизняній кримінологічній літературі не проводився.

Необхідно відмітити, що в сучасних реаліях відсутня концепція попередження злочинності, яка характеризується повною відмовою від розробок стратегій, спрямованих на ліквідацію злочинності як негативного соціального явища. Про перспективність заходів непрямого впливу на злочинність наголошують багато дослідників.

Складна соціально-економічна ситуація, яка характеризується тяжкою економічною кризою, політичною нестабільністю, збройним конфліктом, що триває уже декілька років на сході України сприяє поширенню злочинності та криміналізації окремих галузей економіки.

Слід відмітити думку В.Я. Тація, який розглядає «попередження злочинності, як обов'язковий елементу соціальної політики держави» [2, с. 3-17].

Загально-соціальні заходи попередження неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи є основним та першочерговим етапом при знищенні злочинності. Така позиція логічно кореспондується із концепцією розгляду неправомірних акцій, як злочинної діяльності, тобто як системи усвідомлених, мотивованих, об'єднаних спільним мотивом дій, як легальних, так і нелегальних, задля задоволення певних потреб.

Д. О. Теплова у своїй дисертаційній роботі на тему: «Кримінологічна характеристика та попередження організованого шахрайства» до загально-соціальних заходів попередження, в яких обов'язковою передумовою є мета ліквідації причин шахрайства, відносить наступні заходи:

1) економічні перетворення (боротьба з безробіттям; підтримка господарської та промислових галузей; збалансована політика у сфері оподаткування; підтримка малого та середнього бізнесу; скорочення соціальної і майнової нерівності та ін.);

2) політичні заходи (розробка загальної політичної стратегії; політична воля до протидії злочинності в цілому та окремих її проявів);

3) соціальне забезпечення громадян (підвищення розмірів соціальних виплат безробітним; допомога малозабезпеченим верствам

населення, особливо сім'ям з дітьми; проведення політики, спрямованої на підтримку молоді; обов'язкове працевлаштування молоді після закінчення вищих і середніх спеціальних освітніх установ та ін.);

4) підтримка освіти та культури (підвищення рівня освіти, побутової та правової культури; правове виховання населення) [3, с. 248].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності являє собою синтезовану кримінологічну теорію і практику власної організації протидії злочинності шляхом розробки і використання спеціальних знань і методів кримінології та інших галузей знань (соціології, економіки, психології, педагогіки, антропології, статистики тощо).

Отже, спеціально-кримінологічне запобігання не простий і не випадковий набір певних заходів, а комплекс науково обґрунтованих, практично необхідних і реально здійснюваних заходів, спрямованих саме на недопущення вчиненню неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи на різних етапах їх кримінального формування.

Спеціально-кримінологічне запобігання неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи спрямоване не тільки на недопущення конкретних їх проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища й процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що виявляється в частоті й тяжкості вчинених злочинів.

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що завданням спеціально-кримінологічного запобігання неправомірним акціям щодо персоналу фінансової установи є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативних явищ і процесів, їх обмеження і усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [4, с. 357-400].

У зв'язку з цим спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється за трьома головними напрямками, за якими розробляють і реалізують заходи:

- а) кримінологічної профілактики злочинів;
- б) відвернення злочинів;
- в) припинення злочинів.

Індивідуальні заходи запобігання становлять сегмент запобіжної діяльності, що здійснюється на стадії, яка передуює виникненню злочинного наміру. Усунення безпеки потенційного злочину – головне завдання індивідуального запобігання [5, с. 288].

Слід зазначити, що індивідуальна профілактика є важливим рівнем попередження вчинення неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи. Перш за все це робота з конкретними особами, що допускають відхилення від загально прийнятих норм поведінки, яка здійснюється на основі поєднання заходів соціального контролю, виховання та допомоги.

Індивідуальна профілактика неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи пов'язана з конкретною людиною, її особливостями. Якщо при усіх інших формах та рівнях кримінологічної профілактики заходи не мають завчасно відомого адресата, то при індивідуальній профілактиці вони персоніфіковані, тобто адресовані безпосередньо особі.

Індивідуальне запобігання вчинення неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи - це насамперед вплив на тих осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та їх соціальне оточення. Даний вид діяльності є цілеспрямованою роботою з конкретною людиною та його найближчим оточенням.

Підводячи підсумки, можна зауважити, що за останні роки в Україні у сфері протидії економічній злочинності зроблено багато: прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України, низку інших законодавчих актів, спрямованих на систематичне проведення заходів з питань запобігання злочинності, запроваджена практика прийняття комплексних програм попередження злочинності на різних рівнях.

Враховуючи викладене, необхідно зазначити, що при успішній реалізації профілактичних заходів можна чекати зниження рівня криміналізації економіки, зміцнення довіри населення до держави, підвищення здатності самозахисту громадян від вчинення неправомірних акцій щодо персоналу фінансової установи, в яких використовується обман, а також повернення довіри громадян до співробітників правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

7. Куц В.М., Кириченко О.В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): монографія. – Київ, 2006. 149 с.

8. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю на межі ХХІ століття - проблема сьогодення. *Проблеми законності*: зб. наук. пр. Харків, 2008. Вип. 99. С. 3-18.

9. Теплова Д. О. Криминологическая характеристика и предупреждение организованного мошенничества: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Москва, 2014. 248 с.

10. Голіна В.В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності; за заг. ред. В.В. Сташиса. Х.: Право, 2008. С. 357 – 400.

11. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.

Фляджинська Ольга Володимирівна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ. КОРУПЦІОГЕННІ ФАКТОРИ

Анотація. У даній роботі висвітлено витоки та розвиток корупції як соціально-правового явища в нашій країні. Визначено поняття корупції, як дії державних службовців, уповноважених посадових осіб, які отримують, запитують чи вимагають винагороди за виконання своїх службових або посадових обов'язків, або дії представників приватного сектора (компаній) або простих громадян, які пропонують винагороду за порушення або обхід закону, з метою отримання певної особистої вигоди. Зроблено висновок, що корупція представляє собою певний процес, в якому обов'язковими учасниками є дві сторони. Проведено розмежування ознак, які виступають в якості корупціогенних факторів. Досліджено особливості кожної групи факторів, які впливають на виникнення та розвиток корупції в Україні. Зроблено висновки про наявність найбільш ефективних способів запобігання корупції. Наведено власні рекомендації щодо застосування тих чи інших методів боротьби з корупцією.

Ключові слова: корупція, діяльність державних службовців, уповноважена посадова особа, неправомірна вигода, винагорода, корупціогенні фактори, способи боротьби з корупцією, методи боротьби з корупцією.

Постановка проблеми. На сьогодні в інформаційному просторі українського суспільства тема корупції залишається однією з найбільш обговорюваних. Ця тема присутня не лише на рівні наукових досліджень, але й у повсякденному житті українців. Важливого значення набуває соціальна антикорупційна реклама та ряд інформаційних продуктів, які спрямовані на популяризацію методів боротьби з даним явищем. Попри існуючі на сьогодні розробки та методи боротьби з

корупцією, мало вивченим залишається проблематика виникнення корупціогенних факторів та їх впливу на розвиток корупції. Саме цьому негативному суспільно-правовому явищу ми вирішили приділити увагу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Обрана нами царина досліджень була цікава як вітчизняним, так і закордонним вченим. Серед них таким як В. М. Соловійова, М. І. Флейчук, П. Мауро, С. Роз-уз-Аккерман та ін. Проте, й досі залишається відкритим питання щодо визначення економічних та соціальних факторів в якості корупціогенних.

Тому **метою дослідження** є уточнення поняття корупції, її ознак, а також аналіз існуючих корупціогенних факторів, які сприяють виникненню корупції в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Корупція – це дії державних службовців, уповноважених посадових осіб, які отримують, запитують чи вимагають винагороди за виконання своїх службових або посадових обов'язків, або дії представників приватного сектора (компаній) або простих громадян, які пропонують винагороду за порушення або обхід закону, для того, щоб отримати певні вигоди або особисту вигоду [1]. Корупція – це свого роду процес, у якому беруть участь як мінімум дві сторони.

Основні фактори, що впливають на виникнення і розвиток корупційних правопорушень в Україні, можна розділити на: політичні; економічні; правові; організаційні, управлінські та соціально-психологічні [2, с. 47].

Політичні фактори, що впливають на корупцію, включають в себе політичну нестабільність і розгалужену політичну систему, яка сприяє зловживанням з боку державних чиновників, наділивши їх владою і повноваженнями [6]. До таких негативних політичних факторів належать [3]:

- наявність низького рівня правової та культурної обізнаності у суспільстві;
- надмірне втручання держави у сферу економіки і приватне життя громадян;
- відсутність прозорої системи державного управління, розвитку та прийняття рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Економічні причини корупції включають у себе нестабільність економіки країни, нерозвиненість грошово-кредитної і фінансової системи, відсутність прозорих механізмів приватизації власності та проведення тендерів на державні закупівлі, а також несприятливий інвестиційний клімат [2, с. 51].

Правові причини корупції пов'язані з недоліками законодавства, яке повинно регулювати рішення політичних, економічних, соціальних, організаційних та адміністративних проблем, пов'язаних із запобіганням корупції і хабарництва [2, с. 53]. Основними правовими факторами, які впливають на розвиток і виникнення корупції є [6]:

- недостатньо ефективна боротьба з контрафакцією, бюрократичні зловживання, збереження переваги державних органів і посадових осіб над населенням, надмірна секретність, не сприяють створенню чіткої системи контролю за діяльністю працівників державних органів і посадових осіб; надмірне адміністрування та свавілля з боку державних органів, відсутність правового захисту приводять до втрати довіри до державних органів і посадових осіб;

- незнання або неправильне тлумачення закону населенням дозволяє посадовим особам застосовувати бюрократичні процедури або встановлювати на власний розсуд відповідні платежі (збори) за надані послуги;

- недостатнє правове регулювання відповідальності за різні корупційні діяння;

- прогалини, неясності і невизначеність окремих положень антикорупційного законодавства;

- недосконалість системи декларування доходів державних службовців.

До соціальних причин корупції можна віднести слабкість громадянського суспільства, не усвідомлення у повній мірі шкоди корупції і не спроможність ефективно протидіяти заінтересованим у корупції особами [3]. У свою чергу, державні службовці, які можуть в якийсь момент деморалізуватися: через низьку заробітну плату, відсутність кар'єрних перспектив, низьку культуру управління, нечітку організацію контролю і через недосконалі процедури для прийняття рішень і подання звітності виконаних робіт, стають одним із суб'єктів корупції [2, с. 54]. Такі державні службовці вдаються до корупції, як компенсації за недоліки, обмеження і незручності, пов'язані з державною службою, що призводить до звикання.

Соціально-психологічною причиною корупції може бути відсутність морального бар'єру, що перешкоджає або заперечує корупцію. Важливим фактором в соціально-психологічному кліматі, який сприяє процвітанню корупції, є, так званий, подвійний моральний стандарт [6]. З одного боку, суспільство вважає корупцію, особливо державну, абсолютно неприйнятною і неприпустимою. З іншого боку, корупція вважається цілком прийнятною. Звичайні громадяни схильні «дякувати» державних службовців за вирішення повсякденних проблем, і, на жаль, це сприймається як норма [4]. Наразі багато хто просто не представляє ніякої діяльності, не підкуповуючи нікого, і тому здирицтво не має ніякого опору. Майже кожен п'ятий громадянин України вважає, що основною причиною корупції є моральний занепад суспільства. Такий стан породжує апатію, песимізм, втрату довіри до влади та інші негативні емоції.

Соціологічні дослідження показують, що значна частина громадян України не оцінює корупцію негативно і вважає допустимим вирішувати особисті проблеми через корупційні відносини (використання зв'язків родичів, друзів, знайомих на державній службі і т. д.) [5, с. 218]. Згідно з опитуваннями громадської думки, близько 75% українців вважають, що з корупцією потрібно боротися, щоб вирішувати проблеми суспільства позитивним чином. Хоча наша держава не є лідером у боротьбі з корупцією, вона з кожним роком зміцнює свої позиції у цьому напрямку.

Висновки. Враховуючи викладене, стає зрозуміло, що важливим способом боротьби з корупцією є забезпечення ефективної правової бази в Україні. В даний час в Україні немало було зроблено для запобігання, боротьби з корупцією та її розслідування, а саме: прийняття закону про боротьбу з корупцією і ряду інших антикорупційних нормативно-правових актів, антикорупційної програми, антикорупційної політики на найвищому політичному рівні.

Найбільш ефективним способом запобігання корупції, на нашу думку, є усунення причин і умов, що породжують і сприяють її існуванню. Крім того, з одного боку, необхідно постійно підвищувати престиж державної служби, мотивацію державних службовців у вигляді матеріально-технічної, соціальної і правової підтримки, а, з іншого боку – посилювати відповідальність за вчинення корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014 р., № 49, Ст. 2056 [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.09.2020)
2. Дрьомов С. В., Кальниш Ю. Г. Корупція в Україні: причини поширення та механізм протидії. Зелена книга державної політики. К. : ДП «НБЦ «Пріоритети», 2010. 88 с. [Електронний ресурс] URL: <https://goo-gl.su/QUeXgv> (дата звернення: 15.09.2020)
3. Мусієнко А. Про причини корупції або корупціогенні фактори. [Електронний ресурс] URL: <https://buhgalter.com.ua/news/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/pro-prichini-koruptsiyi-abo-koruptsiogenni-faktori/> (дата звернення: 22.08.2020 р.)
4. Рудик О. Політична корупція в умовах сучасної демократії // Диалог (1.09.2006 р.) [Електронний ресурс] URL: <https://goo-gl.su/NZVoKu> (дата звернення: 15.09.2020)
5. Скулиш Є. Прояви корупції у сучасних умовах. Право України. 2010. №11. С. 213-227. [Електронний ресурс] URL: <https://goo-gl.su/ziHZl> (дата звернення: 15.09.2020)
6. Шабас І. М. Корупція в Україні: сутність, причини та наслідки. [Електронний ресурс] URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=539:140513-03&catid=67:2-0513&Itemid=83&lang=ru (дата звернення: 15.09.2020)

Чімпой Денис В'ячеславович,

студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

В сучасних умовах розвитку ринкової економіки в Україні, появи нових форм власності економічні злочини набувають все більш масового характеру. Для економічної сфери в цілому в даний час характерні такі негативні явища як: низька правова дисципліна; безперервне удосконалення і ускладнення схем приховування злочинних, реально проведених фінансово-господарських операцій, значна латентність злочинів та інших правопорушень; вдосконалення процесів накопичення злочинним середовищем ресурсного та функціонального потенціалу і подальша консолідація представників злочинного середовища.

Економічні злочини вирізняються досить високим ступенем суспільної небезпеки і досить деструктивним впливом на стан економіки країни в цілому. У більшості злочинів в сфері економіки є одна спільна риса: вони завжди плануються, завжди умисні (досить рідко можуть вчинятися з необережності).

Детальні дослідження економічної злочинності здійснювали такі зарубіжні вчені, як Ньюмен (1958), Маннхейм (1965), Сдельхертц (1970), Клиnard (1979), Г. Кайзер (1980), Тидеман (1984), м. Шнайдер (1987) та інші. Засновником теорії економічної злочинності вважають американського кримінолога Е. Сатерленда, який у 1939 році ввів поняття «білокомірцева» злочинність, що мало на увазі незаконну діяльність корпорацій, передусім їх менеджерів [1, с. 102].

Багато хто із українських вчених також займалися вивченням кримінально-правової та криміналістичної характеристик економічних злочинів, а саме Л. В. Бертовський, В. Т. Білоус, А. Ф. Волобуєв, О. Г. Кельман, А. Г. Корчагін, Г. А. Матусовський, В. А. Образцов, П. С. Яні та багато інших. Але враховуючи те, що економічні злочини стають більш інтелектуальними, забезпеченими новими технічними

засобами і новими способами приховування, дослідження вказаного виду злочинної діяльності необхідно продовжувати, розширювати і враховувати зміни у законодавстві.

Аналіз практики свідчить про те, що в сучасних умовах латентність даної категорії злочинів, залишається значною. Незважаючи на зростання показників, що характеризують боротьбу з економічною злочинністю, як і раніше не виявляються і не розкриваються десятки тисяч злочинів. Наприклад, згідно статистичних даних у 2017 році обліковано кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності – 5446; у 2018 році – 5208; у 2019 році – 4440. Але ці показники зовсім не свідчать про зниження кількості економічних злочинів. Навпаки, при аналізі економічної злочинності необхідно враховувати особливо високий рівень її латентності. Реальні масштаби цієї прихованої злочинності не можливо зіставити із кількістю зареєстрованих злочинів. Більшість економічних злочинів не відображені у статистичних звітностях по різних причинах, а рівень їх латентності доходить до 75-95 %. Порівняно низьку латентність мають злочини, пов'язані із виготовленням і збутом підроблених грошей, державних цінних паперів, так як факти фальшивомонетництва виявляються в результаті проведення перевірок при розрахунку за товари або при надходженні грошей в кредитно-банківські установи. Найбільш латентними являються – легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення.

Така ситуація призводить до спотворення статистичної картини економічної злочинності, утруднює об'єктивну оцінку її дійсних масштабів і, як наслідок, ефективне вироблення управлінських рішень і ефективну протидію їй.

Особлива суспільна небезпека економічної злочинності обумовлюється як безпосередньою шкодою, що спричинюється нею, так і тим, що вчинення злочинів економічної спрямованості підриває економіку країни, забезпечує суб'єктів кримінальних діянь досягнення незаконного збагачення, як правило, засобами, які не тільки не сприяють збільшенню сукупного валового доходу в суспільстві, але і ведуть до соціально несправедливого його розподілу.

Велика частина економічних злочинів набуває в даний час все більш організованого характеру. Суспільна небезпека економічних злочинів незмінно зростає в зв'язку з їх вчиненням організованими злочинними угрупованнями та фактичним зрощенням економічної та загальнокримінальної злочинності.

Економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів і осіб, які їх вчинили, у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, головним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів та послуг [3, с. 133].

Говорячи про причини виникнення економічної злочинності, необхідно сказати, що економічні злочини в цілому визначаються системою загальних факторів, а також володіють власним набором умов і причин, що впливають на протиправні посягання в сфері економічних відносин.

Кримінологічні дослідження показують, що входження в ринкову економіку породило серйозне протиріччя між засобом виробництва, що укладається, і організаційно-господарськими рішеннями, які реалізують основні напрямки економічної політики [2, с. 36].

Узагальнюючи всі причини економічних злочинів, можна розділити їх на чотири основні блоки: політичні, економічні, психологічні та правові. При цьому важливо сказати про те, що дані сфери життєвої суспільства тісно пов'язані одна з одною і в ізолюваному один від одного вигляді не існують.

До економічних причин можна віднести наступні причини економічної злочинності: 1) високий рівень криміналізації економічних відносин, пов'язаний з наявністю в країні тіньової економіки; 2) вивіз капіталу; 3) сильне розшарування населення за рівнем доходів і низький життєвий рівень більшої частини населення; 4) відсутність стабільної системи належного соціального забезпечення і соціальних гарантій.

В даний час в Україні основною політичною причиною економічної злочинності є деградація політичної влади, яка проявляється в яскравому вираженні криміналізації політичної еліти.

Крім основної політичної причини економічної злочинності можна виділити ще ряд наступних причин: 1) корупція в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а особливо в органах фінансового контролю; 2) нецільове витрачання бюджетних коштів

на регіональному і місцевому рівнях; 3) інвестування комерційної діяльності на шкоду інтересам громадян та держави; 4) необґрунтована передача державного майна комерційним структурам; 5) поєднання служби в органах державної влади з роботою в комерційній діяльності, що веде до відволікання від виконання своїх безпосередніх обов'язків; 6) відсутність стабільної політичної влади.

Серед багатьох правових причин економічної злочинності можна виділити наступні основні причини: 1) наявність великої кількості колізій (зіткнень) цивільно-правових і кримінально-правових норм; 2) відсутність актуальної методичної бази виявлення, припинення і попередження фактів вчинення економічних злочинів; 3) наявність в КК України значної кількості бланкетних диспозицій, які істотно ускладнюють роботу правоохоронних органів.

Таким чином, слід сказати про те, що на якісну і кількісну зміну економічних злочинів впливає величезна кількість, різних за своєю природою факторів. Всі ці фактори, незалежно від своєї природи, тісно взаємопов'язані між собою. Тому, кажучи про економічні злочини, слід застосовувати комплексний підхід у вивченні причин їх виникнення, тобто досліджувати всі чинники, які сприяють вчиненню злочинів в їх сукупності, оскільки вивчення факторів в їх нерозривному зв'язку дає повне і всебічне пояснення якісної і кількісної зміни економічних злочинів.

У зв'язку з цим в сучасних умовах розвитку економіки продовжує зберігатися і актуальність розробки заходів ефективної протидії економічній злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 102-106.
2. Матусовський Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.
3. Кельман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С. 133-141.

Шелевер Микола Миколайович,
студент групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
к.ю.н., доцент

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ТА СПЕЦИФІКА ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА, ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ДІЙ З ДОКУМЕНТАМИ НА ПЕРЕКАЗ, ПЛАТІЖНИМИ КАРТАМИ ТА ІНШИМИ ЗАСОБАМИ ДОСТУПУ ДО БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ У БАНКУ

Динамічний розвиток інформаційних технологій сприяв не лише оптимізації життя людей, а й призвів до появи нових викликів для економічної та інформаційної безпеки людини та держави. Останнім часом рівень злочинності суттєво зріс, зокрема й у сфері використання платіжних банківських карток під час здійснення безконтактних та інтернет-платежів. Тому питання розслідування та запобігання здійснення правопорушень з незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку набуває особливої актуальності. Більше того ефективна нейтралізація даних правопорушень можлива виключно при розробці системи правових, технічних, інформаційних та організаційних заходів, спрямованих на зниження ризику таких правопорушень.

В доктрині права дана тематика стала об'єктом досліджень таких вчених, як: А. С. Білоусов, В. М. Бутузов, М. В. Карчевський, О. І. Котляревський, М. О. Кравцова, Л. П. Паламарчук, Д. В. Пашнєв, А.Ю. Прозоров, А. В. Реуцький, С. М. Рогозін, Б. В. Романюк, М. В. Салтевський, О.А. Самойленко, С. В. Самойлов, В. П. Шеломєнцев О.Г. Шило, В. В. Черней, С. С. Чернявський, А.М. Черняк.

Поняття «спеціальні знання» тлумачать як наукові, технічні або інші з позицій кримінального процесуального закону неюридичні знання, отримані внаслідок спеціальної підготовки та практики суб'єктом, процесуальний статус якого визначається як експерт або прирівнюється до спеціаліста [1, с. 7].

О. А. Самойленко виокремлює три процесуальні форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування: 1) залучення спеціаліста для надання письмової консультації; 2) залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги під час процесуальних дій; 3) залучення експерта для проведення судової експертизи й виконання обов'язків судового експерта [2, с. 27].

До непроцесуальних форм використання спеціальних знань слід віднести консультування слідчого зі спеціалістом; залучення спеціаліста під час перевірки оперативної інформації про злочини, що вчинені або готуються.

Спеціальні знання спеціаліста та експерта актуальні на стадії початкового розслідування правопорушень, вчинених шляхом незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку. Даному етапу надається особливе значення в методиці розслідування таких правопорушень, основними завданнями яких є: 1) встановлення відсутності/наявності події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) встановлення складу визначеного кримінального правопорушення (час, місце, спосіб, мета/мотив, повторність, вчинення групою осіб/організованою групою, наслідки й інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 3) встановлення фактичних даних, які вказують на конкретну особу, що могла вчинити кримінальне правопорушення (форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення особою, стосовно якої вирішують питання щодо вручення їй повідомлення про підозру); 4) забезпечення здійснення кримінального провадження; 5) встановлення злочинної діяльності в повному обсязі; 6) встановлення характеру й тяжкості обвинувачення щодо кожного суб'єкта злочину [1, с. 11-12].

Практика розслідування правопорушень незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку засвідчує наявність безлічі організаційних і тактичних питань використання таких форм спеціальних знань.

Як вважає О. Г. Шило: «У справах щодо кіберзлочинів письмові пояснення спеціаліста є додатковим способом підтвердження джерела формування такого доказу, як документ – електронний носій інформації»

[3, с. 9]. З огляду на слідчу практику переважну більшість проваджень надають штатні працівники кіберполіції, які є фахівцями з інформаційних технологій або електроніки й телекомунікацій, і в процесуальному статусі спеціаліста були залучені під час проведення огляду місця події.

На нашу думку підставою для залучення спеціалістів вузького профілю при розслідуванні незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку є специфіка такої протиправної поведінки основного злочину, що полягає у злочинній сукупності. Найчастіше за спеціаліста обирають системного адміністратора, спеціаліста у сфері мережевих технологій та систем зв'язку (у випадках правопорушень, вчинених шляхом несанкціонованого доступу до систем дистанційного банківського обслуговування) системного оператора.

Сутність експертизи під час розслідування незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку полягає в тому, що експерт самостійно на підставі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо досліджує надані йому об'єкти, явища й процеси з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1, с. 8].

Унаслідок вчинення незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку виникають як традиційні в криміналістичному сенсі, так і нетрадиційні або «цифрові» сліди, що потребує проведення в таких справах широкого спектру судових експертиз, а саме: експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів; експертизи телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів; технічної експертизи документів; експертизи відеозвукозапису; експертизи у сфері інтелектуальної власності; інших видів експертиз, без проведення яких неможливо отримати необхідні відомості, що свідчать про ознаки складу одного зі злочинів злочинної сукупності.

Під час розслідування всіх класифікаційних груп і підгруп правопорушень, вчинених шляхом незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку типово на думку О. А. Самойленко призначається експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів

[2, с. 27]. Об'єктами судової експертизи є комп'ютери з носіями інформації (будь-які накопичувачі інформації – дискети, жорсткі диски, CD-диски, флеш-карти тощо), програмні продукти й інша комп'ютерна техніка (наприклад, мобільні телефони, банкомати, гральні автомати, карт-ридери, електронні записні книжки, пейджери, принтери тощо), а також документація до обладнання. Базовим документом з питань визначення орієнтовного переліку питань для проведення КТЕ є Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (п. 13 розділу II Рекомендацій) [4].

Підсумовуючи написане, можемо дійти висновку, що збирання, оцінка доказів за кримінальними провадженнями при розслідуванні незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банкузумовлює потребу у використанні різноманітних спеціальних навичок та знань. Труднощі при дослідженні документів на переказ та інші засоби доступу до банківських рахунків у банку полягають в одержанні необхідних даних, у зборі доказової інформації, у дослідженні операцій, виконаних суб'єктом підприємницької діяльності, які знаходять своє відображення в документах. Дослідження документів, що зберігають доказову інформацію про злочини у банківській сфері, є складним, багатоступеневим процесом і може відбуватися за допомогою процесуальних засобів, таких як: огляд, експертиза, пред'явлення під час допиту, пред'явлення для впізнання. У зв'язку з цим є правильним залучення спеціаліста чи експерта під час розслідування цієї категорії злочинів, а тобто бухгалтерів, економістів та інших обізнаних осіб.

Обшук засобів комп'ютерної техніки може претендувати на самостійний вид обшуку у зв'язку з тим, що комп'ютерна інформація є специфічним об'єктом пошуку; обстеження комп'ютерної техніки й носіїв інформації може набувати самостійного значення; іноді відсутня можливість вилучення комп'ютера; обстеженні комп'ютерної техніки її носіїв завжди передбачає необхідність запрошення відповідного спеціаліста(у галузі комп'ютерних технологій і комп'ютерних систем тощо); відбувається комп'ютеризація суспільства і окремих сфер суспільного життя. Тому під час обстеження комп'ютерної техніки необхідно забезпечити участь спеціаліста: програміста, системного

аналітика, інженера із засобів зв'язку. До того ж для проведення обшуку необхідно підготувати спеціальне обладнання для зчитування і збереження отриманої інформації (ноутбук, чисті дискети, змінний диск-вод і вінчестер, прилади для вимірювання магнітного поля, екрановані футляри). Підбір технічних засобів варто проводити разом зі спеціалістами залежно від умов майбутнього обшуку.

Отже, дослідження окремих особливостей виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні незаконних дій з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків у банку є достатньо важливим і дозволить визначити підслідність досудового розслідування матеріалів кримінального провадження, що фактично обумовлює напрямки розслідування, напрямки взаємодії оперативних підрозділів органів досудового слідства, а також простежити певні взаємозв'язки осіб що вчинили злочин, розподіл функцій та участь у вчиненні злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черняк А.М., Прозоров А. Ю. Аспекти запобігання правопорушенням у сфері використання банківських платіжних карток під час проведення безконтактних й інтернет-платежів та їх кваліфікація. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ. 2019. №4 (113). с. 8-13.
2. Самойленко О. А. Протидія кіберзлочинам: криміналістичний аспект: навчально-методичний посібник. Одеса. 2020. 133 с.
3. Шило О. Г. Проблемні питання досудового розслідування злочинів, учинених із застосуванням комп'ютерних технологій та/або використанням мережі інтернет. Міжнародні стандарти з кібербезпеки та їх застосування в Україні (матеріали «круглого столу» м. Харків, 19 квіт. 2016 року) / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. Х. : Право, 2016. с. 10-13.
4. Реєстр методик проведення судових експертиз. Міністерство юстиції України. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/search>.

Шулежко Альона Володимирівна,
студентка групи ПММКз-19-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сьогодні діяльність всіх підприємств здійснюється в умовах активного конкурентного середовища, нелегкої ринкової кон'юнктури, асиметричного розвитку економіки та доступного інформаційного простору.

Результати діяльності окремих підприємств залежать від використання актуальних тенденцій та процесів, що відбуваються на макроекономічному рівні. Саме підприємства є найбільш продуктивно-структурованою ланкою економічно-господарського механізму держави. Наразі, можна впевнено стверджувати, що діючі підприємства є центральною ланкою економічної системи будь-якої держави, яка має прямий вплив на її стабільність та соціально-економічні досягнення. Тому, завданням ефективного функціонування кожного підприємства є забезпечення їх економічної безпеки, що особливо актуально в умовах існування нестабільного та невизначеного бізнес-середовища.

Метою статті є вивчення сутності економічної безпеки підприємств з юридичної точки зору та дослідження позитивного досвіду країн Європейського Союзу у забезпеченні безпеки підприємства.

Керуючись фактом, що категорія економічної безпеки підприємства, у більшості випадків розглядається з точки зору економіко-правового підходу, то дане поняття висвітлюється як протистояння та захист від різного роду економічних правопорушень. Тому, слід звернути увагу на визначення цього поняття Міщенко С.Г. Науковець зазначає, що «економічна безпека підприємства – це стан незалежних суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісних конкурентів (підприємств-монополістів), непередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників торгівельних організацій, від нераціональної економічної і правової політики держави та інших чинників, яка дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків» [1].

Так, Ю. Самойленко та М. Григорчук досліджували певні аспекти юридичної природи економічної безпеки на мікрорівні (на рівні держави), від якого ми, використовуючи логічні прийоми перейдемо до похідного від нього поняття економічної безпеки підприємства [2]. На думку цих вчених, економічна безпека держави є системою ефективних методів та форм захисту і протидії економічним проявам недружнього характеру, які загрожують встановленому законом порядку реалізації суб'єктами фінансово-господарських відносин, визначеним законодавчо правам на розвиток та об'єктивне самовідтворення, збільшенню добробуту на національному рівні, повноцінному забезпеченню потреб населення країни.

Відповідно до вищенаведеного визначення поняття економічної безпеки, можемо сформулювати власне визначення поняття економічної безпеки підприємства.

Отже, економічна безпека підприємства – це сукупність методів та форм захисту суб'єкта господарювання (підприємства, організації тощо) від різних впливів, що перешкоджають реалізації учасниками господарських відносин компетенцій, визначених законами держави, а також таких, що захищають та перешкоджають впливу на безпеку держави, через суб'єктів господарювання, як її складову.

Беручи до уваги вищевикладене, слід зазначити, що ефективно забезпечення економічної безпеки підприємства безпосередньо обумовлене належним законодавством.

Правову складову вектору спрямування дослідження економічної безпеки підприємства, можна означити наявністю таких небезпечних чинників, як:

1. нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки;
2. несвоєчасне (із запізненням) реагування на ринкові зміни як усередині держави, так і за її межами;
3. відсутність ефективної програми запобігання економічній та фінансовій кризам;
4. «тінізація» національної економіки;
5. переважання у діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над національними.

Серед згаданих правових чинників, які негативно впливають на стан економічної безпеки взагалі, та безпеки підприємства – зокрема, є надвисокий рівень «тіньової» економіки. Через те, що вона є тотальною, в економіці України відбуваються неконтрольовані процеси, які

не тільки розвалюють державний механізм зсередини, підривають довіру до верховенства права, а і є джерелом усіх протиправних діянь у сфері господарської діяльності.

Що стосується удосконалення забезпечення правової сторони економічної безпеки за межами України, доречно навести хронологічну інкорпорацію основних законодавчих актів, які стосуються цього питання 1 країнах ЄС (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Хронологічна інкорпорація основних законодавчих актів у сфері забезпечення економічної безпеки

Дата підписання	Територія дії	Нормативно-правовий документ
1 серпня 1975 р.	33 країни-учасниці	«Заключний акт Ради з безпеки і співпраці в Європі»
17 грудня 1985 р.	Країни –члени ООН	«Міжнародна економічна безпека» (резолюція 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)
11 грудня 1987 р.	Країни –члени ООН	«Міжнародна економічна безпека» (резолюція 42-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)
Дата підписання	Територія дії	Нормативно-правовий документ
16 грудня 1689 р.	Англія	«Біль про права»
26 серпня 1789 р.	Франція	«Декларація прав людини і громадянина»
28 червня 1919 р.	5 країн-учасниць	Версальський мирний договір і створення Ліги Націй
30 жовтня 1947 р.	32 країни-учасниці	«Генеральна угода з тарифів і торгівлі»
25 березня 1957 р.	6 країн-учасниць	Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства та Євроатома
15 червня 1964 р.	Країни –члени ООН	Заключний акт Женевської конференції «Принципи, що визначають міжнародні торгові відносини і торгову політику, сприяючі розвитку»
1 травня 1974 р.	Країни –члени ООН	«Декларація про новий міжнародний економічний порядок» (резолюція 7-ї спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН)
2 грудня 1974 р.	Країни –члени ООН	«Хартія економічних прав та обов'язків держав» (резолюція 29-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)
7 лютого 1992 р.	12 країн-учасниць	Маастрихтський договір або «Договір про Європейський Союз»
2 листопада 1992 р.	Польща	Закон «Основи польської політики безпеки», Закон «Політика безпеки і оборонна стратегія республіки Польща»
15 квітня 1994 р.	Німеччина	«Біла книга з питань політики безпеки Німеччини і майбутнього бундесверу»
13 грудня 1998 р.	Чехія	«Конституційний закон про безпеку Чеської республіки»
18 червня 1999 р.	Румунія	«Стратегія національної безпеки Румунії»
19 листопада 1999 р.	54 країни-учасниці	«Хартія європейської безпеки»
4 січня 2000 р.	Польща	«Стратегія безпеки республіки Польща»
21 жовтня 2014 р.	Польща	«Стратегія національної безпеки Республіки Польща»

Джерело: створено автором

Конкретизуємо джерела правового забезпечення економічної безпеки підприємства в Україні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Джерела правового забезпечення економічної безпеки підприємства в Україні

Джерело: створено автором

Аналізуючи дані джерела, можна дійти висновку, що необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правову базу регулювання економічної безпеки підприємства. Удосконалення чинних та введення нових нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки, надасть змогу дефініювати та закріпити на законодавчому рівні поняття «економічна безпека підприємства», що є прерогативним напрямком розвитку діяльності науково-прикладного характеру у цій сфері.

Стосовно країн-членів ЄС, то відповідно до наведених нормативно-правових актів, можна сказати, що країни-члени ЄС мають значний позитивний досвід правового забезпечення економічної безпеки підприємств на регіональному рівні. За кордоном відповідні органи мають потужний набір інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на забезпечення соціальної та економічної безпеки підприємств будь-якого рівня.

Доцільно більш детально зупинитися на заходах забезпечення економічної безпеки підприємств деяких країн-членів ЄС (табл.1.3)

Уряд Німеччини підтримує економічну безпеку компаній (підприємств) через систему соціального страхування. Основні функції держави базуються на дієвих законах [3, с. 103—111].

Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств у ЄС (на прикладі Німеччини та Франції)

Країна	Основні заходи фінансової безпеки підприємств	
	На макрорівні	На мікрорівні
Німеччина	Чинне законодавство щодо збереження та нерозголошення комерційної таємниці ставить в обов'язок кожної особи, якій вона	Контрольно-розвідувальні підрозділи, які у взаємодії з приватними охоронно-детективними агентствами виконують функції безпеки як щодо
	стала відомою в силу її службового становища чи трудових відносин; населення повинно інформувати відповідні органи про правопорушення	фірми, так і щодо її керівництва й окремих працівників і клієнтів; приватні агентства допомагають в отриманні оперативно-значущої інформації на загальнодержавному рівні.
Франція	Діють десятки правових актів, які детально регулюють статус суб'єктів інформаційної діяльності, режим інформаційного обміну і підключення до загальних інформаційних систем, автоматизованих банків даних; систематичне виявлення актів промислового шпигунства відносно компаній – іноземних конкурентів французьких фірм.	Власники промислово-торгівельних та фінансово-кредитних установ формують системи безпеки через створення власних або залучення підприємницьких детективно-охоронних агентств; працівники служб безпеки проводять моніторинг міри ризику інформаційної діяльності; розробляють способи протидії та мінімізації широкого спектру загроз і небезпек французькому бізнесу

Джерело: складено автором

Національна політика держави базується на гарантіях прав громадян, соціальній та економічній справедливості, сприяючи таким чином добробуту населення та стримуючи розшарування суспільства на класи. Для досягнення високого рівня економічної безпеки німецьких підприємств, разом з власними охоронними структурними підрозділами та незалежними охоронними фірмами, створені державні охоронні агентства, які співпрацюють зі службами федеральної розвідки щодо питань економічної безпеки підприємств.

Соціально-економічна безпека Франції забезпечується за трьома напрямками.

По-перше, на законодавчому рівні закріплено захист майна підприємств, їх інтелектуальної власності, а також захист систем управління

та інформації, які належать підприємствам, тобто захист активів підприємств. *Наступний напрям* – запровадження моніторингу конкурентів на внутрішньому та зовнішньому ринках та визначення критеріїв, за якими підприємства поступаються конкурентам.

Останній напрям - регулювання кризових явищ в економіці: державою з одного боку, а фахівцями на підприємствах – з іншого. Особлива увага приділяється виявленню та своєчасному усуненню загроз.

Отже, слід зазначити, що найвпливовішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств як України, так і країн ЄС, є створення ефективної нормативно-правової бази; застосування профілактичних заходів щодо можливих загроз; проведення політики ефективного використання кадрового потенціалу підприємства країни (постійно оцінюючи, мотивуючи, використовуючи вміння кожного фахівця), а також розробка та впровадження інноваційних технологій з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов. Механизмы управления экономической безопасностью / под ред. Ю.Г. Лысенко. – Донецк : ДонНУ, 2002. 178 с..
2. Самойленко Ю. Економічна безпека України: правовий аспект / Ю. Самойленко, М. Григорчук. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3838/> (дата звернення: 20.09.2020)
3. Лекарь С.І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект / С.І. Лекарь // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. N 4 (2). С. 103—111
4. Білоусов Є. Економічна безпека регіонів у контексті зміни парадигми регіонального управління (постановка проблеми). Національний юридический журнал: теория и практика. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/6/64.pdf> (дата звернення: 20.09.2020)

Наукове видання

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МЛІЩІ**

У трьох частинах

Частина 2

Відповідальний за випуск

*Чмелюк В. В.,
Падалка А. М.*

*Форматування та
комп'ютерна верстка*

Завальницька Д. П.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 26.11.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 13.2.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 930.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*